

Broj: X-KR-07/478
Sarajevo, 03.07.2009. godine

U I M E B O S N E I H E R C E G O V I N E

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel I za ratne zločine, u vijeću sastavljenom od sudije Šabana Maksumića kao predsjednika vijeća, te sudija Snezhane Botusharove-Doicheve i Ljubomira Kitića kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog saradnika Lejle Konjić u svojstvu zapisničara, u krivičnom postupku koji se vodi protiv optuženog Momira Savića, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), d), e), f), g), i) i k) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj KT-RZ-205/06 od 04.03.2008. godine, nakon održanog javnog glavnog pretresa, na kojem je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine Adnana Gulamovića, optuženog Momira Savića i branilaca optuženog, advokata Dragana Međovića i Milana Romanića, donio je a predsjednik vijeća javno objavio dana 03.07.2009. godine sljedeću:

P R E S U D U

Optuženi: MOMIR SAVIĆ, sin Milorada i majke Vitorke, rođene Tešević, rođen 21.01.1952. godine u mjestu Drinsko, općina Višegrad, JMBG..., ... , državljanin ... , po zanimanju zidar, oženjen, otac jednog djeteta, nastanjen u ...

I

K R I V J E

Što je:

Za vrijeme širokog i sistematičnog napada srpske vojske, policije i paravojskih srpskih formacija, usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva na području općina Višegrad i Rudo, znajući za taj napad, prvo kao pripadnik neutvrđene paravojske formacije u vrijeme djelovanja Užičkog korpusa bivše JNA, a zatim kao komandir 3. čete Višegradske brigade Vojske Republike Srpske, u periodu od aprila do septembra 1992. godine, vršio progon civilnog bošnjačkog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, na način da je naređivao, činio i zajedno sa drugim licima učestvovao u ubistvima, prisilnom preseljenju stanovništva, zatvaranju, silovanju i drugim nečovječnim djelima slične prirode, tako što je:

1. U vremenskom periodu između 17. i 22. aprila 1992. godine, dok se u zgradi SUP-a u Višegradu nalazio zatvoren Ramiz Gušo sin Šabana i još 23 lica bošnjačke nacionalnosti, istog ispitivao u kancelariji na spratu zgrade, pri čemu ga je psovao i vrijeđao, psujući mu Aliju Izetbegovića i stranku SDA i govoreći „Balijo“, a sve u društvu izvjesnog kapetana Dragana, da bi ga jednom prilikom pesnicom oko dva puta udario u predjelu glave, gdje je uslijed siline udarca Ramiz pao na pod i mutilo

mu se u glavi, i bio prisutan kada je kapetan Dragan Ramiza Gušu udario rukama u glavu.

2. Dana 29. aprila 1992. godine u selu Meremišlje, općina Višegrad, u grupi sa više srpskih vojnika, uniformisanih, maskiranih i naoružanih, među kojima je bio i Zoran Tešević zv. „Leka“, učestvovao u ispitivanju i premlaćivanju civila Bošnjaka Vejsila Hote, Salke Sinanovića, Hasana Mutapčića i Ibri Mutapčića, a zatim u pljačkanju i paljenju kuće Mehmedalije Topalovića.
3. Oko 23. maja 1992. godine, pošto je prethodno naredio civilnom bošnjačkom stanovništvu naselja Drinsko općina Višegrad, da se iskupi na raskršću kod groblja u centru Drinska, okupljenim civilima, a kojih je bilo preko 50, govoreći im da je to srpska zemlja i da nema više zajedničkog života između Srba i Muslimana, prijeteći smrću dao ultimatum u pratnji svojih vojnika, da do podne napuste Drinsko i svu svoju imovinu, što su ovi i učinili, odlazeći u različitim pravcima, samo sa ličnim stvarima.
4. Oko 23. maja 1992. godine, u grupi sa Draganom Savićem i još nekoliko srpskih vojnika, uniformisani i naoružani, u naselju Drinsko, općina Višegrad, iz kuća izveli civile Bošnjake: Idriza (Aziza) Mešanovića, Ramiza (Aziza) Mešanovića, Sulju (Nurije) Mustafića, Mehmeda (Ibri) Hubića, Salku (Sabita) Gušu, Senada (Salke) Gušu, Asima (Taiba) Gušu, Hajrudina (Taiba) Gušu, Hajrudina (Mehmeda) Topalica i Ramiza (Rame) Mešanovića, te iste prvo ispitivali i tukli u kući Aziza Mešanovića, a zatim odveli na obližnje brdo zv. „Kik“ u šumu zv. „Pušin do“, gdje su iste upotrebom vatrenog oružja lišili života.
5. Dana 25. maja 1992. godine u selu Donja Strmica, općina Rudo, nakon što su prethodno zarobljene civile Bošnjake Šabana Čatu, Šeću Čatu i Suvada Kurtića, maltretirali i tukli Dragan Savić i drugi srpski vojnici, Momir Savić uniformisan i naoružan, policijskom palicom udario Suvada Kurtića sina Smaila, od kojih udaraca je ovaj pao na zemlju, pa kada je Suvad u jednom trenutku ustao i počeo bježati, govoreći mu: „Jebem ti majku balijsku, misliš četniku pobjeći“, u istog pucao iz vatrenog oružja, kom prilikom je Suvada Kurtića lišio života, nanijevši mu povrede u predijelu leđa i glave.
6. U vremenskom periodu od 7. juna 1992. godine pa do kraja septembra 1992. godine, često dolazio uniformisan i naoružan u kuću T.B. u Višegradu, gdje ju je silovao i pri tome ponižavao, dolazeći prljav i neuredan i govoreći joj da je „dosta radala muslimansku djecu i da treba da rađa i srpsku“, tukao je i prijetio da ne smije nikome ništa reći, a jednom prilikom oduzeo i novac koji je posjedovala, što je sve skupa kod iste izazvalo stalni strah i zbog čega i danas osjeća probleme zdravstvene i psihičke naravi.
7. Dana 13. juna 1992. godine, zapovijedao pripadnicima svoje jedinice i sa istima sudjelovao u protjerivanju civila Bošnjaka iz naselja Dušće, općina Višegrad, u pravcu Višegrada, da bi po dolasku do zgrade „Biroa za zapošljavanje“ iz kolone civila bili izdvojeni Nezir Delija, Ahmet Delija, Osman Demir, Midhat Nuhanović i Uzeir Nuhanović, te vraćeni nazad istim putem u pravcu Dušća, gdje su u štali

vlasništvo Ajke Balić u Dušću upotrebom varenog oružja lišeni života, a zatim spaljeni Nezir Delija i Osman Demir, dok se Ahmetu Deliji, Midhatu Nuhanoviću i Uzeiru Nuhanoviću od tada gubi svaki trag.

8. Dana 30. juna 1992. godine na „Limskom mostu“, koji se nalazi na putu za naselje Međeđa, općina Višegrad, zapovijedao većom grupom naoružanih srpskih vojnika, koja je zarobila oko 30 civila Bošnjaka, mahom žena i djece, odakle su kamionom prebacili prvo u naselje Drinsko radi ispitivanja, a zatim dalje u prostorije Osnovne škole „Hasan Veletovac“ u Višegradu, gdje je već bilo preko 50 civila zatvorenih civila Bošnjaka i gdje su nezakonito držani zatvoreni četiri dana u nehumanim uslovima, da bi nakon toga bili pušteni.

Dakle,

Radnjama opisanim u tačkama od 1. do 8. izreke presude, kao dio širokog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva, znajući za takav napad, optuženi djelujući sam i sa drugim licima, izvršio progon civilnog bošnjačkog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, u vezi sa ubistvima, prisilnim preseljenjem stanovništva, silovanjem, zatvaranjem i drugim nečovječnim djelima učinjenim u namjeri nanošenja ozbiljnih fizičkih i psihičkih povreda,

Čime je počinio

krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke h) u vezi sa radnjama iz:

- tačke k) u odnosu na tačku 1. izreke presude
- tačke k) u odnosu na tačku 2. izreke presude
- tačke d) u odnosu na tačku 3. izreke presude
- tačke a) u odnosu na tačku 4. izreke presude
- tačke a) u odnosu na tačku 5. izreke presude
- tačke g) u odnosu na tačku 6. izreke presude
- tačke d) i e) u odnosu na tačku 7. izreke presude
- tačke e) u odnosu na tačku 8. izreke presude

i to u vezi sa članom 29. KZ BiH u odnosu na tačke 2. i 4. izreke presude, a sve ukupno u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

Stoga ga vijeće ovog suda na osnovu odredbe člana 285. ZKP BiH, uz primjenu odredbi članova 39, 42. i 48. KZ BiH

O S U Đ U J E

Na kaznu zatvora u trajanju od 18 (osamnaest) godina.

II

Optuženom se u skladu sa članom 56. KZ BiH u izrečenu kaznu uračunava i vrijeme koje je proveo u pritvoru po rješenju Suda, počevši od 14.12.2007. godine do 17.12.2008. godine.

III

Na osnovu odredbe člana 188. stava 4. ZKP BiH optuženi se u potpunosti oslobađa dužnosti naknade troškova krivičnog postupka.

IV

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni se sa imovinsko – pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

Optužnicom Tužilaštva BiH broj KT-RZ-205/06 od 04.03.2008. godine Momir Savić je optužen za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), d), e), f), g), i) i k) KZ BiH u vezi sa članom 29., te članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH.

Dana 19.03.2008. godine optuženi se izjasnio da nije kriv niti po jednoj tački optužnice.

Glavni pretres je počeo dana 12.08.2008. godine čitanjem optužnice kada je Tužilaštvo iznijelo svoje uvodne riječi. Uvodne riječi je istog dana iznijela i odbrana optuženog. Tokom glavnog pretresa saslušan je velik broj svjedoka i u spis su uvedeni mnogobrojni materijalni dokazi.

Tužilaštvo je u toku dokaznog postupka uvelo sljedeće materijalne dokaze, pod rednim brojevima kako je dalje navedeno: (T-1) Zapisnik o saslušanju svjedoka Bahrudina Gušo od 25.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-2) Zapisnik o saslušanju svjedoka Ramiza Gušo od 26.12.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-3) Zapisnik o saslušanju svjedoka Nizije Gušo od 12.06.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-4) Zapisnik o saslušanju svjedoka Huseina Mujakića od 27.12.2007.godine, broj KT-RZ-205/06; (T-5) Zapisnik o saslušanju svjedoka Hasana Hubića od 06.08.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-6) Zapisnik o saslušanju svjedoka Almasa Hadžić od 14.06.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-7) Zapisnik o saslušanju svjedoka Mirsada Hubića od 17.05.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-8) Zapisnik o saslušanju svjedoka Mede Tabakovića od 02.08.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-9) Zapisnik o saslušanju svjedoka Mehmedalije Topalovića od 07.01.2008.godine, broj KT-RZ-205/06; (T-10) Zapisnik o saslušanju svjedoka Šuhre Gušo od 03.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-11) Zapisnik o saslušanju svjedoka Latife Hodžić od 22.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-12) Zapisnik o saslušanju svjedoka Rasima Ćato od 03.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-13) Zapisnik o saslušanju svjedoka Fahre Ćato od 03.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-14) Zapisnik o

saslušanju svjedoka Šabana Čate od 10.05.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-15) Izvod iz matične knjige umrlih za Suvada Kurtića od 09.03.1998.godine; (T-16) Zapisnik o saslušanju svjedoka Hajrije Kos od 25.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-17) Zapisnik o saslušanju svjedoka Sabine Maslo od 31.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-18) Zapisnik o saslušanju svjedoka Omera Delije od 31.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-19) Zapisnik o saslušanju svjedoka Suade Logavije od 30.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-20) Zapisnik o saslušanju svjedoka Tire Božice od 24.12.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-21) Zapisnik o saslušanju svjedoka Redžepa Salića od 08.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-22) Zapisnik o saslušanju svjedoka Fatime Mujakić od 12.02.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-23) Zapisnik o saslušanju svjedoka Fadila Salića od 04.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-24) Zapisnik o saslušanju svjedoka Medine Gušo od 20.06.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-25) Zapisnik o saslušanju svjedoka Ramize Mustafić od 29.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-26) Zapisnik o saslušanju svjedoka Hasibe Mešanović od 22.05.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-27) Zapisnik o saslušanju svjedoka Kade Mešanović od 16.05.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-28) Zapisnik o saslušanju svjedoka Hafize Gušo od 25.06.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-29) Zapisnik o saslušanju svjedoka Alije Mešanovića od 08.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-30) Zapisnik o saslušanju svjedoka Momira Savića od 08.08.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-31) Zapisnik o saslušanju svjedoka Omera Čate od 15.05.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-32) Zapisnik o saslušanju svjedoka Čedomira Teševića od 03.01.2008. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-32-A) Izvod iz matične knjige umrlih za Čedomira Teševića od 25.08.2008.godine; (T-33) Zapisnik o saslušanju svjedoka Vejsila Hote od 15.05.2007. godine, broj KT-RZ-205/06; (T-33-A) Izvod iz matične knjige umrlih za Vejsila Hotu od 12.06.2007.godine; (T-34) Zapisnik o saslušanju svjedoka Fehide Hubić od 29.12.2004. godine, broj 14-04/2-1/04; (T34-A) Izvod iz matične knjige umrlih za Fehida Hubića od 07.02.2007. godine; (T35) Akt Kantonalnog Tužilaštva Goražde od 27.12.2007. godine; (T36) Naredba o ekshumaciji od 24.04.2006. godine; (T37) Naredba Kantonalnog suda u Goraždu od 25.04.2006.godine; (T-38) Zapisnik Federalne komisije za traženje nestalih osoba od 28.04.2006.godine; (T39) Zapisnik o uviđaju od 03.05.2006.godine; (T40) Akt Kantonalnog tužilaštva Goražde od 11.02.2008.godine; (T-41) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Hajrudina Topalića od 08.02.2008.godine; (T-42) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Asima Gušu od 06.02.2008.godine; (T-43) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Hajrudina Gušu od 06.02.2008.godine; (T-44) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Salku Gušu od 06.02.2008.godine; (T-45) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Senada Gušu od 06.02.2008.godine; (T-46) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Mehmeda Hubića od 06.02.2008.godine; (T-47) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Ramiza (Idriza) Mešanovića od 06.02.2008.godine; (T-48) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Ramiza Mešanovića od 06.02.2008.godine; (T-49) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Ramiza (Rame) Mešanovića od 06.02.2008.godine; (T-50) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za Sulju Mustafića od 06.02.2008.godine; (T-51) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Idriza Mešanovića od 08.02.2008.godine; (T-52) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Sulju Mustafića od 08.02.2008.godine; (T-53) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Hajrudina Gušu od 08.02.2008.godine; (T-54) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Salku Gušu od 08.02.2008.godine; (T-55) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Ramiza Mešanovića od 08.02.2008.godine; (T-56) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Asima Gušu od 08.02.2008.godine; (T-57) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Senada Gušu od 08.02.2008.godine; (T-58) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Mehmeda Hubić od

08.02.2008.godine; (T-59) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Ramiza Mešanovića od 08.02.2008.godine; (T-60) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Idriza Mešanovića od 08.02.2008.godine; (T-61) Potvrda o smrti za Ramiza Mešanovića od 11.02.2008.godine; (T-62) Potvrda o smrti za Salku Gušu od 11.02.2008.godine; (T-63) Potvrda o smrti za Idriza Mešanovića od 11.02.2008.godine; (T-64) Potvrda o smrti za Sulju Mustafić od 11.02.2008.godine; (T-65) Potvrda o smrti za Hajrudina Topalića od 11.02.2008.godine; (T-66) Potvrda o smrti za Ramiza Mešanovića od 11.02.2008.godine; (T-67) Potvrda o smrti za Asima Gušu od 11.02.2008.godine; (T-68) Potvrda o smrti za Senada Gušo od 11.02.2008.godine; (T-69) Potvrda o smrti za Mehmeda Hubića od 11.02.2008.godine; (T-70) Potvrda o smrti za Hajrudina Gušu od 11.02.2008.godine; (T-71) Crtež lica mjesta, MUP Goražde za ekshumaciju Drinsko, Pušhin do od 26.04.2006.godina; (T-72) Fotodokumentacija MUP Goražde za ekshumaciju Drinsko, Pušhin do od 26.04.2006.godine; (T-73) Akt Kantonalnog tužilaštva Goražde od 27.12.2007.godine vezano za ekshumaciju na području mjesta Dušće, objekat štala, vlasništvo Aske Balić; (T-74) Naredba Kantonalnog tužilaštva Goražde od 17.02.2006.godine; (T-75) Naredba Kantonalnog tužilaštva Goražde za ekshumaciju od 27.10.2006.godine; (T-76) Zapisnik Federalne komisije za eksumaciju na lokalitetu Štala, Dušće od 01.11.2005.godine; (T-77) Zapisnik o uviđaju Kantonalnog suda Goražde od 23.11.2005.godine; (T-78) Izvještaj o sudsko-medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723 od 22.02.2006.godine; (T-79) Izvještaj o sudsko-medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723 B-01/LMT od 22.02.2006.godine; (T-80) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723 -01/LU od 22.02.2006.godine; (T-81) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723-02/RR od 22.02.2006.godine; (T-82) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723-I od 22.02.2006.godine; (T-83) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723-C od 22.02.2006.godine; (T-84) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723-II od 22.02.2006.godine; (T-85) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 723-A od 22.02.2006.godine; (T-86) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 722 od 22.02.2006.godine; (T-87) Izvještaj o sudsko- medicinskoj ekspertizi, broj slučaja 720/721 od 22.02.2006.godine; (T-88) DNA izvještaji ICMP broj slučaja 720/721 na ime Nezir Delija od 12.09.2007.godine; (T-89) DNA izvještaji ICMP broj slučaja NN 720/721-1-04 na ime Osman Demir od 12.09.2007.godine; (T-90) Fotodokumentacija MUP Goražde za ekshumaciju Dušće od 31.10.2005.godine; (T-91) Izvod iz knjige nestalih osoba MKCK na ime Midhata Nuhanovića od 04.02.2008.godine; (T-92) Izvod iz knjige nestalih osoba MKCK na ime Ahmeta Delije od 04.02.2008.godine; (T-93) Akt općine Višegrad, ured načelnika od 28.12.2007.godine; (T-94) Ovjerena kopija matičnog kartona od 28.12.2007.godine; (T-95) Ovjerena kopija jediničnog kartona od 28.10.2007.godine; (T-96) Ovjerena kopija Rješenja Ministarstva odbrane Zvornik od 30.11.2004.godine; (T-97) Ovjerena kopija Rješenja vojne pošte od 27.09.1995.godine; (T-98) MKSJ, Izvještaj komande II Podrinjske lake pješadijske brigade, naslovljeno na starijeg vodnika Momira Savića od 24.12.1992.godine; (T-99) Službeni izvještaj o postupanju Suda BiH, sačinila SIPA od 17.12.2007.godine; (T-100) Zapisnik SIPA-e o pretresu stana od 14.12.2007.godine; (T-101) Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta, SIPA od 14.12.2007.godine; (T-102) Zapisnik o pretresu stana i drugih prostorija i pokretnih stvari, SIPA od 14.12.2007.godine; (T-103) Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta, SIPA od 14.12.2007.godine; (T-104) Fotodokumentacija SIPA-e od 15.01.2007.godine; (T-105) Fotodokumentacija SIPA-e od 14.12.2007.godine; (T-106) Izvještaj o kažnjavanju, CJB Istočno Sarajevo, odjel Višegrad od 11.01.2008.godine; (T-107) Zapisnik o lišenju slobode, SIPA od 14.12.2007.godine; (T-108) Zapisnik o predaji lica Tužiocu od 14.12.2007.godine;

(T-109) Izvod iz CIPS-a sa fotografijom; (T-110) Dvije fotografije pronađene prilikom pretresa od 14.12.2007.godine; (T-111) Akt Federalne komisije za traženje nestalih osoba od 03.03.2008.godine, (T 112) Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog, broj KT-RZ 205/06 od 14.12.2007.godine, Tužilaštvo BiH; (T 113) Zapisnik o saslušanju svjedoka „A“, broj KT-RZ 205/06 od 27.12.2007.godine, Tužilaštvo BiH; (T 114) Zapisnik o saslušanju svjedoka „B“, broj KT-RZ 205/06 od 12.02.2008.godine, Tužilaštvo BiH.

Vijeće je na prijedlog odbrane saslušalo svjedoke: Miloja Indića, Momira (Milana) Savića, Miladina Savića, Milenka Jevđića, Amira Tabakovića, Nadu Miličević, Stanimira Kirdžića, te svjedoke pod pseudonimima „OA“, „OB“ i „OC“. Pored toga, odbrana optuženog je izvela materijalne dokaze: (O-1) Svjedočenje svjedokinje Nizije Gušo, broj ST 22-040007/02 od 30.01.2002.godine, Savezna kriminalistička uprava Meckenheim; (O-2) Dostavljeni podaci od građevinskog preduzeća „Partizanski put“, broj 282/1 od 23.01.2009.godine; (O-3) Obavijest, dostava informacija, broj 11-04/1-115/09 od 03.02.2009.godine, MUP RS, CJB Istočno Sarajevo; (O-4) Naredba komandanta glavnog štaba VRS, broj 30/18-25 od 03.07.1992.godine.

Završne riječi Tužilaštva

Tužilaštvo se u završnim riječima osvrnulo na dokaze kojima se dokazuje postojanje elemenata bića krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti. Tužilaštvo smatra da je dokazano da je optuženi, postupajući sa diskriminatornom namjerom, počinio krivično-pravne radnje opisane u činjeničnom opisu optužnice. U završnoj riječi Tužilaštvo je navelo da smatra da bi vijeće, pri odlučivanju o visini kazne, trebalo cijeiti da na strani optuženog ne postoji nijedna olakšavajuća okolnost koja bi mogla uticati da se optuženom umanju kazna, niti da mu se izrekne blaža kazna od propisane. Nasuprot tome, Tužilaštvo je mišljenja da na strani optuženog postoji čitav niz otežavajućih okolnosti, i to: upornost, okrutnost i bezćutnost pri izvršenju djela, kao i činjenica da posljedice njegovih djela još uvijek osjećaju žrtve i članovi njihovih porodica. Tužilaštvo napominje da optuženi tokom glavnog pretresa nije pokazao ni trunku kajanja, niti sažaljenja prema žrtvama. Na kraju, Tužilaštvo je predložilo da vijeće donese odluku kojom će optuženog oglasiti krivim po svim tačkama optužnice, te mu izreći kaznu dugotrajnog zatvora.

Završne riječi odbrane

Odbrana se u svojoj završnoj riječi osvrnula pojedinačno na svaku tačku optužnice, te za sve njih navodi da su paušalne, uopćene i nedorečene.

Advokat Milan Romanić je izložio opći kontekst vremena i događanja, u vezi djela koja se optuženom stavljaju na teret. Dalje, branilac je analizirao zakonske elemente krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, pravni institut „*nullum crimen sine lege, nulla poena, sine lege*“, te retroaktivnu primjenu KZ BiH iz 2003. godine. U kontekstu toga branilac se osvrnuo na princip zakonitosti, komandnu odgovornost optuženog, standard vrjednovanja „van svake razumne sumnje“ i princip *in dubio pro reo*, te praksu Haškog tribunala (primjere oslobađajućih presuda), ukazujući na to da Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi Savić povezan sa inkriminiranim radnjama iz optužnice.

Advokat Dragan Međović se osvrnuo na iskaze svjedoka optužbe u ovom krivičnom predmetu za koje je kazao da su netačni i nelogični. Vezano za tačku 1. optužnice, advokat Međović tvrdi da su iskazi Ramiza Guše i Nizije Gušo netačani i lažni, te da su oni sve izmislili i lažno optužili Momira Savića. U pogledu tačke 2. optužnice, advokat Međović je mišljenja da je iskaz svjedoka Topalovića neuvjerljiv i da ne može imati dokaznu snagu. I u pogledu svjedoka optužbe koji su iskaze dali u odnosu na tačku 3. optužnice, odbrana smatra da iskazima svjedoka nisu potvrđeni činjenični navodi iz tačke 3. optužnice. Dalje, branilac optuženog navodi da su svjedočenja svjedoka optužbe u odnosu na tačku 4. optužnice potpuno netačna, neuvjerljiva i proturječna, te da kao takva ne indiciraju na učešće optuženog u inkriminisanom događaju u zaseoku Željača (brdo Kik). Vezano za ubistvo Suvada Kurtića iz tačke 5. optužnice, odbrana tvrdi da iskazi svjedoka optužbe (koji optuženog Savića uopće ne poznaju) kao i iskazi svjedoka odbrane, sa sigurnošću upućuju na zaključak da optuženi nije učestvovao u izvršenju inkriminisanih radnji. U završnim riječima branilac Međović je istakao da su na okolnosti iz tačke 6. optužnice saslušani oštećena „T.B.“ i svjedok odbrane Nada Miličević. Branilac Međović tvrdi da je svjedok „T.B.“ u svom iskazu iznijela niz nelogičnosti, te da se na osnovu svjedočenja svjedoka odbrane Nade Miličević može zaključiti da je optuženi lažno prijavljen za silovanje i zlostavljanje. Vezano za svjedoke optužbe koji su svjedočili na okolnosti iz tačke 7. optužnice, odbrana je mišljenja da Tužilaštvo nije dokazalo navode iz optužnice jer niti jedan od saslušanih svjedoka ne poznaje optuženog Savića i njihovi iskazi sami po sebi upućuju na zaključak da optuženi nije učestvovao u događajima u Dušću 13.juna 1992. godine. Odbrana optuženog dalje navodi da su svjedoci optužbe koji su dali iskaze vezano za tačku 8. optužnice potvrdili tezu odbrane da optuženi nije učestvovao u zarobljavanju civila na „Limskom mostu“, nego naprotiv, da su ti civili nahranjeni i izmješteni iz zone borbenih dejstava.

1. Procesne odluke Suda

1. 1. Odluke o zaštitnim mjerama za svjedoke i odluke o isključenju javnosti

U skladu sa odredbama Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Zakon o zaštiti svjedoka) sudija za prethodni postupak Suda odredio je mjere zaštite za svjedoka optužbe kojem je dodijeljen pseudonim „T.B.“¹. Tužilaštvo je tokom dokaznog postupka zatražilo mjere zaštite za još dva svjedoka iz razloga što su ti svjedoci pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) imali određene mjere zaštite. U skladu sa članom 75. (F) Pravilnika o postupku i dokazima mjere zaštite koje su nekom svjedoku određene pred MKSJ „ostaju na snazi *mutatis mutandis* u svakom drugom postupku pred MKSJ ili u nekoj drugoj jurisdikciji...“.

Svjedoci koji su u postupku pred MKSJ imali mjere zaštite ispitani su sa istim mjerama zaštite i u ovom predmetu pred Sudom. Naime, svjedocima su prije svega određeni pseudonimi „A“ i „B“, uz što su određene i dodatne mjere koje su sastojale u izmjeni glasa i lika oba svjedoka za javnost, te isključenju javnosti za svjedoka „A“ (u skladu sa članom 235. ZKP BiH). Svjedok „B“ je svjedočio uz izmjenu glasa i lika za javnost, bez isključenja javnosti u skladu sa članom 235. ZKP BiH. Oba svjedoka su svjedočila u sudnici, a njihov lik i glas bili su poznati Sudu i učesnicima u postupku (uključujući i branioc optuženog).

---

¹ Rješenje Suda BiH broj X-KRN-07/478 od 25.01.2008. godine

Pomenutim odlukama Suda su prava imena i prezimena i ostali lični podaci svjedoka proglašeni tajnim na period od najduže 30 godina nakon što odluka postane pravosnažna. Vijeće je, dodatno, i tokom saslušanja svjedoka „T.B.“, na obrazložen prijedlog Tužilaštva, i nakon upoznavanja sa stavom odbrane, isključilo javnost u skladu sa članom 235. ZKP BiH, tako da je suđenje u potpunosti zatvoreno za javnost u toku cjelokupnog saslušanja ovog svjedoka. Mjera isključenja javnosti (za svjedoke „T.B.“ i „A“) je dodijeljena u cilju zaštite interesa ovih svjedoka, odnosno zaštite ličnog i intimnog života ovih svjedoka. Pri donošenju odluke o isključenju javnosti vijeće je jasno imalo u vidu da takva mjera predstavlja izuzetak od pravila javnosti postupka. Međutim, u konkretnim situacijama vijeće je cijenilo odnos između prava svjedoka na zaštitu privatnog života i prava javnosti na pravilno i pravovremeno informisanje, te zaključilo da se isključenjem javnosti postiže željeni cilj sve dok se mogu spriječiti štetne posljedice po svjedoka. S druge strane, informisanje javnosti će se omogućiti na drugi, prihvatljiviji način.

Imajući u vidu da je identitet ovih svjedoka zaštićen (čak i 30 godina nakon pravosnažnosti presude) vijeće je tokom čitavog postupka vodilo računa da se ne otkrije niti jedan podatak koji bi mogao dovesti do otkrivanja identiteta. Svjedoci će u presudi biti oslovljeni pod pseudonimima koji su im dodijeljeni.

Vijeće napominje da su optuženi i njegovi branioci, u svakoj gore navedenoj situaciji, bili poznati sa identitetom zaštićenih svjedoka i cjelokupnim sadržajem njihovih iskaza.

Tokom dokaznog postupka odbrane, vijeće je, na prijedlog branioca optuženog, advokata Dragana Međovića, uz saglasnost Tužilaštva, odredilo mjere zaštite i za svjedoke odbrane kojima su dodijeljeni pseudonimi „OA“, „OB“ i „OC“.

Na pretresu održanom dana 26.01.2009. godine branilac je predložio da se tokom svjedočenja svjedoka „OA“ isključi javnost. Kao razlog je naveo da je svjedokinja zabrinuta za svoju sigurnost, te da je imala jedan ili dva telefonska poziva tokom kojih je osoba koja ju je pozvala samo ćutala. Nakon što je Tužilaštvo izrazilo neslaganje tvrdeći da ne postoji konkretizovana opasnost vijeće je saslušalo samu svjedokinju, koja je zahtijevala da njeno ime i prezime bude nepoznato javnosti te da javnost čuje samo sadržaj njenog svjedočenja. Sa navedenim se saglasilo i Tužilaštvo, te je vijeće svjedokinji, osim pseudonima „OA“, odredilo dodatne mjere zaštite koje su se ogledale u tome da javnosti nije dostupan lik svjedoka, nego samo glas i sadržaj njenog svjedočenja.

Nakon toga, na pretresu održanom dana 04.03.2009. godine branilac optuženog, advokat Dragan Međović, je predložio da se mjere zaštite odrede i svjedoku „OB“. Branilac navodi da je ovaj svjedok primio poziv koji se objektivno može shvatiti kao prijatna ali vijeće neće opisivati dalje konkretne okolnosti tog poziva radi što potpunije zaštite svjedoka. Branilac je predložio da se svjedoku odredi pseudonim, te da mu budu zaštićeni glas i lik. Tužilaštvo je izrazilo protivljenje prijedlogu. Vijeće je, nakon što je razmotrilo prijedlog odbrane, odlučilo da se svjedoku dodijeli pseudonim „OB“. Vijeće je ocijenilo da svjedok jeste pod prijatnjom u skladu sa članom 3. Zakona o zaštiti svjedoka, te da su ove mjere opravdane. Naime, nesporno je da se u konkretnom slučaju radi o svjedoku koji smatra da postoji „razumna osnova za bojazan“ da bi njegova lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice bila dovedena u opasnost ukoliko bi svjedočio u ovom predmetu. Osim toga, imajući u vidu da se radilo o saslušanju svjedoka putem video linka (tako da ne postoje tehničke

mogućnosti da se u tim okolnostima izmijeni lik i glas svjedoka), vijeće je odlučilo da će se svjedok „OB“ saslušati uz isključenje javnosti u skladu sa članom 235. ZKP BiH.

Tokom pretresa održanog dana 24.03.2009. godine, branilac optuženog, advokat Međović, predložio je zaštitne mjere i za svjedoka odbrane čije saslušanje je bilo planirano za 30.03.2009. godine putem video linka. Branilac je naveo da ga je svjedok obavijestio da će svjedočiti samo u slučaju da mu se odrede mjere zaštite, odnosno da dobije pseudonim i da javnosti ne bude poznat njegov identitet. Tužilaštvo je istaklo svoje protivljenje ovakvom prijedlogu smatrajući da ne postoje konkretni razlozi koji bi opravdali određivanje traženih mjera za svjedoka. Prije nego je donijelo odluku, vijeće je saslušalo i samog svjedoka (na pretresu dana 30.03.2009. godine). Svjedok je naveo da smatra da bi njegovo svjedočenje, ukoliko bi bilo javno, moglo prouzrokovati probleme i neugodnosti kako za njega samog, tako i za članove njegove porodice. Osim toga, svjedok je istakao da često sa porodicom posjećuje prijeratno prebivalište te da smatra da bi bio anatemisan od strane nekadašnjih sugrađana ukoliko bi se saznalo da je svjedočio u ovom predmetu.

Vijeće je cijenilo iznesene argumente, te je odlučilo da usvoji prijedlog odbrane i svjedoku dodijeli pseudonim „OC“, te da isključi javnost u skladu sa članom 235. ZKP BiH u toku svjedočenja. Naime, kako se radilo o saslušanju putem video linka nije postojala druga mogućnost, odnosno mogućnost određivanja „blažih“ dodatnih mjera zaštite, koje bi obezbijedile potpunu zaštitu svjedoka. Vijeće je ovakvu odluku donijelo imajući u vidu odredbe člana 3. Zakona o zaštiti svjedoka koji glasi: „Svjedok pod prijetnjom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje, ili svjedok koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja. Cijeneći navedene okolnosti, kao i informacije koje je dobilo od svjedoka, a koje nećemo detaljno spominjati (iz očitih razloga zaštite svjedoka), nesporno da se u ovom konkretnom slučaju radi upravo o svjedoku koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi opisana opasnost (u citiranom članu) vjerovatno proistekla kao posljedica svjedočenja.

1. b) Odluka Suda o prihvatanju utvrđenih činjenica

Vijeće je, rješenjem broj X-KR-07/478 od 13.08.2008. godine, djelimično prihvatilo Prijedlog Tužilaštva BiH za prihvatanje činjenica utvrđenih u presudama MKSJ. Na osnovu člana 4. Zakona o ustupanju predmeta, vijeće je prihvatio sljedeće činjenice koje je utvrdilo raspravno vijeće MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Mitra Vasiljevića* (IT-98-32):

1. „Opština Višegrad smještena je u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine, a na svojem istočnom rubu graniči sa Republikom Srbijom. Gradsko sjedište opštine Višegrad nalazi se na lijevoj obali Drine“ (para 39).
2. „Godine 1991. opština je imala oko 21.000 stanovnika, od čega je u samom gradu Višegradu živjelo njih oko 9.000. Približno 63% stanovništva bilo je muslimanske nacionalnosti, a oko 33% srpske“ (para 39).
3. „U novembru 1990. u općini su održani višestranački izbori“ (para 40).
4. „Većinu glasova osvojile su dvije stranke: SDA (Stranka demokratske akcije), uglavnom muslimanska, i SDS (Srpska demokratska stranka), uglavnom srpska“ (para 40).

5. „Rezultati izbora gotovo su potpuno odgovarali nacionalnom sastavu stanovništva opštine tako da je 27 od 50 mjesta u opštinskoj skupštini dobio SDA a 13 SDS“ (para 40).
6. „Srpski političari nisu bili zadovoljni takvom raspodjelom uticaja i smatrali su da su nedovoljno zastupljeni na položajima vlasti. Ubrzo su planule međunacionalne napetosti“ (para 40).
7. „Početkom 1992. godine građani muslimanske nacionalnosti su razoružani ili je od njih zatraženo da predaju oružje. Istovremeno su se Srbi počeli sami naoružavati i organizovati vojnu obuku“ (para 41).
8. „Organizovati su se pokušali i Muslimani, ali su u tome bili mnogo manje uspješni“ (para 41).
9. „Od 4. aprila 1992. godine, srpski političari su uporno počeli tražiti da se policija podijeli po nacionalnostima“ (para 42).
10. „Ubrzo nakon toga, obje suprostavljene grupe podigle su barikade oko Višegrada, nakon čega je uslijedilo sporadično nasilje uključujući pucjavu i granatiranje“ (para 42).
11. „U jednom takvom incidentu, otvorena je minobacačka vatra na muslimanska naselja (para 42).
12. „Mnogo civila je, bojeći se za svoje živote, pobjeglo iz svojih sela“ (para 42)
13. „Početkom aprila 1992. godine jedan Višegrađanin muslimanske nacionalnosti, Murat Šabanović, preuzeo je kontrolu nad tamošnjom riječnom branom, i zaprijetio da će otvoriti branu“ (para 42).
14. „Dana 13. aprila 1992. godine, Šabanović je ispustio nešto vode čime su nanesene štete imanjima nizvodno“ (para 42).
15. „Narednog dana je intervenisao Užički korpus Jugoslovenske narodne armije (JNA), preuzeo kontrolu nad branom i ušao u Višegrad“ (para 42).
16. „Iako je mnogo Muslimana iz Višegrada pobjeglo upravo bojeći se dolaska Užičkog korpusa JNA, kada se to stvarno dogodilo, prisustvo Korpusa imalo je isprva smirujući efekat“ (para 43).
17. „Nakon što su obezbijedili grad, oficiri JNA i vođe Muslimana povelili su zajedničku kampanju putem sredstava informisanja ne bi li ljude ohrabрили da se vrate svojim domovima“ (para 43).
18. „Krajem aprila 1992. godine mnogi su to zaista i učinili“ (para 43).
19. „JNA je inicirala i pregovore između dviju strana, u pokušaju da se razriješi međunacionalna napetost“ (para 43).
20. „Neke Muslimane je međutim zabrinjavala činjenica da se u sastavu Užičkog korpusa nalaze isključivo Srbi“ (para 43).
21. „Ubrzo nakon toga, organizovani su konvoji iza kojih su mnoga sela ostala bez svojih nesrpskih žitelja“ (para 44).
22. „U jednom navratu, na fudbalski stadion u Višegradu dovedene su hiljade nesrba iz sela iz prigradskog područja Višegrada s obje strane Drine“ (para 44).
23. „Ljudi su tamo podvrgnuti pretresu kojim se tražilo oružje i obratio im se zapovjednik JNA. On im je rekao da oni koji žive na lijevoj obali Drine mogu da se vrate u svoja sela koja su očišćena od “reakcionarnih snaga”, dok stanovnici desne obale Drine nisu pušteni da se vrate“ (para 44).
24. „Zbog toga je mnogo ljudi sa desne obale Drine ostalo u Višegradu, odlučilo se skrivati ili pobjeglo“ (para 44).
25. „Dana 19. maja 1992. godine JNA se povukla iz Višegrada. Paravojne jedinice su ostale, da bi odmah nakon odlaska armije iz grada pristiglo još njih. Priključilo im se nešto lokalnih Srba“ (para 45).

28. „Nesrbi koji su ostali u Višegradu i oni koji su se vratili svojim kućama zatekli su se u klopci – razoružani i prepušteni na milost i nemilost paravojske koja je djelovala uz saučesništvo – ili u najmanju ruku sa prešutnim odobravanjem – srpskih vlasti, a naročito policije koja je tada već bila samo srpska“ (para 47).
30. „Već u junu 1992. godine počelo je samovoljno ubijanje civila nesrpske nacionalnosti“ (para 49).
32. „Dana 14. juna 1992. godine lokalni Srbi iz paravojske grupe pod vodstvom Milana Lukića zatvorili su u jednu muslimansku kuću u Pionirskoj ulici u Višegradu više od 60 muslimanskih civila svih dobi koji su bježali iz Koritnika i Sasa. Kuću su zatim zapalili. U one koji su pokušali da pobjegnu kroz jedan od prozora pucalo se, te su svi osim šest osoba živi izgorjeli“ (para 50).
33. „U Višegradu se u tom periodu dogodilo i mnogo drugih incidenata samovoljnog ubijanja civila“ (para 51).
34. „Građani nesrpske nacionalnosti počeli su nestajati već početkom aprila 1992. godine“ (para 51).
35. „Tokom nekoliko narednih mjeseci ubijene su stotine nesrba, uglavnom Muslimana – muškaraca, žena, djece i starijih osoba“ (para 51).
36. „Mnogi od ubijenih bili su jednostavno bačeni u Drinu tako da je nađeno mnogo leševa koji su plutali rijekom“ (para 52).
37. „Među svim tijelima izvučenim iz vode samo je jedno, kako se čini, pripadalo osobi srpske nacionalnosti“ (para 52).
38. „Iz masovnih grobnica na teritoriji opštine Višegrad i u njejoj okolini ekshumirane su još stotine muslimanskih civila svih dobi i oba spola“ (para 52).
39. „Nestajanje ljudi vrhunac je doseglo u junu i julu 1992. godine. Šezdeset i dva odsto ukupno nestalih u opštini Višegrad 1992. godine nestalo je tokom ta dva mjeseca“ (para 53).
40. „Većina, ako ne i svi nestali, bili su civili“ (para 53).
41. „Obrazac i dinamika nestajanja ljudi u Višegradu odgovarali su obrascu i dinamici u susjednim opštinama koje danas pripadaju Republici Srpskoj. Nestanci ljudi u tim raznim susjednim opštinama odvijali su se približno u isto vrijeme“ (para 53).
43. „Milan Lukić i njegovi ljudi – među ostalima – mnogima su od njih oduzeli stvari od vrijednosti“ (para 54).
44. „Ozlijeđenim ili bolesnim građanima nesrpske nacionalnosti uskraćivao se pristup liječenju“ (para 54).
45. „Jednom prilikom, jednoj Muslimanki sa teškim opekotinama, bila je odbijena pravovremena i odgovarajuća medicinska pomoć, a jedini medicinski savjet koji je dobila od lokalnog ljekara srpske nacionalnosti bio je neka pođe preko planina i linije fronta i nađe na drugoj strani bolnicu spremnu da je prihvati na liječenje“ (para 54).
46. „Dva svjedoka srpske nacionalnosti posvjedočila su da je za njih moglo biti opasno da Muslimanima pruže ljekarsku pomoć“ (para 54).
48. „Postupak premještanja tih ljudi često je uključivao oduzimanje ličnih dokumenata i dragocjenosti“ (para 55).
49. „Neki od tih ljudi su razmijenjeni, a ostali su pobijeni“ (para 55).
50. „U jednom incidentu, Muslimani, muškarci kojima je bilo rečeno da će biti razmijenjeni, bili su izvedeni iz autobusa, postrojani i pogubljeni“ (para 55).
51. „Muslimanske kuće su pljačkane, a često i paljene“ (para 55).
52. „Srušene su dvije gradske džamije u Višegradu“ (para 55).
56. „Tako drastične promjene u nacionalnom sastavu sistematski su se događale širom teritorije današnje Republike Srpske, no s aspekta međusobnog omjera stanovništva,

promjene koje su se dogodile u Višegradu po veličini stoje odmah na drugom mjestu iza Srebrenice“ (para 56).

Činjenice koje su u prijedlogu Tužilaštva navedene pod brojevima: 26, 27, 29, 31, 42, 53, 54 i 55 vijeće je odbilo, imajući u vidu kriterije za prihvatanje određene činjenice kao utvrđene. Činjenice pod brojevima 32 i 47 vijeće je djelimično prihvatilo, odnosno djelimično odbilo, u obimu kako je dalje navedeno. Radi se o sljedećim činjenicama:

26. „Vasiljević je priznao da je znao da neke od tih paravojnih grupa ubijaju ili pljačkaju muslimanske civile i da ta krivična djela čine samo zato što su žrtva muslimanske nacionalnosti“ (para 45).

27. „Srpska paravojna grupa koja je bila posebno nasilna i ulijevala najveći strah bila je grupa koju je vodio Vasiljevićev saoptuženi Milan Lukić. U nekoliko sedmica ta je grupa počinila velik broj zločina u rasponu od pljačke do ubistva“ (para 46).

29. Negdje u maju 1992. godine Vasiljević je bio prisutan dok su Milan Lukić i njegovi ljudi vršili pretres sela Mušići u potrazi za oružjem. Tokom tog pretresa iz nekih kuća u kojima je vršen pretres izvršen nestali su novac i druge stvari od vrijednosti“ (para 48).

31. „U jednom takvom incidentu koji se dogodio 7. juna 1992. godina ili oko tog datuma, Milan Lukić, Vasiljević i još dvojica muškaraca odveli su na obalu Drine sedmoricu Muslimana koji su ondje strijeljani. Smrtno su stradala petorica. Ovaj incident ćemo dalje navoditi kao incident na obali Drine“ (para 49).

32. „Ovaj incident ćemo dalje navoditi kao incident u Pionirskoj ulici“ (para 50).

42. „Građani nesrpske nacionalnosti bili su podvrgavani i drugim oblicima zlostavljanja i ponižavanja kao što su silovanje i premlaćivanje“ (para 54).

47. „...sistematski...i organizovan način...“ (para 55).

53. „Taj proces je urodio time da je potkraj 1992. godine u Višegradu ostalo veoma malo građana nesrpske nacionalnosti“ (56).

54. „Stotine njih su samovoljno lišene života, dok su hiljade njih protjerane uz primjenu sile ili su prisilno nasiljem i zastrašivanjem premještene“ (para 56).

55. „Danas su stanovnici Višegrada većinom srpske nacionalnosti“ (para 56).

Član 4. Zakona o ustupanju omogućava Sudu korištenje zaključaka MKSJ, u cilju postizanja ekonomičnosti postupka s jedne strane, kao i u cilju zaštite prava optuženog na pravično suđenje, s druge strane². Dodatno, vijeće cijeni da se Zakon o ustupanju mora tumačiti kao *lex specialis* u odnosu na član 15. i član 273. ZKP BiH. Pomenuti član 4. Zakona o ustupanju glasi: „Nakon saslušanja stranaka, sud može na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravomoćnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ, ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ ukoliko se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.“

Odgovarajuće Pravilo 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ glasi: „Na zahtjev jedne od strana ili *proprio motu* pretresno vijeće može, nakon što sasluša strane, odlučiti da

² Vidjeti rješenje u predmetu *Željko Mejakić i dr.* broj X-KR-06/200 od 22.08.2007. godine i rješenje u predmetu *Paško Ljubičić* broj X-KR-06/241 od 07.01.2008. godine, rješenje u predmetu *Zdravko Mihaljević* broj X-KR-07/330 od 07.04.2008. godine i rješenja u predmetu *Predrag Kujundžić* broj X-KR-07/442 od 07.05.2008. godine i od 08.05.2008. godine

formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno (...) iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnose na pitanja koja su sporna u tekućem suđenju.“ Iz ovih citiranih odredbi se može zaključiti da obje imaju isti *ratio*.

Vijeće je u razmatranju prihvatanja predloženih činjenica imalo u vidu dosadašnju praksu Suda BiH³ kao i praksu MKSJ/MKSR⁴. Odredbe ZKP BiH⁵ kao i odredbe Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija)⁶ omogućavaju optuženom da osporava bilo koju utvrđenu činjenicu koju je prihvatio Sud. Na taj način je zadovoljen princip pravičnosti i jednakosti u postupanju. Ako se ima u vidu da se svi dokazi prihvaćeni kao utvrđene činjenice mogu osporavati na suđenju korištenjem svih pravnih ili činjeničnih argumenata ili protivdokaza⁷, slijedi da je ispoštovan i princip dokaznog postupka. Sud BiH nije obavezan da svoju presudu temelji na nekoj činjenici utvrđenoj u

³ Neka od rješenja o utvrđenim činjenicama koja su donijela pretresna vijeća Suda BiH:

Rješenje u predmetu protiv *Radovana Stankovića*, predmet br. X-KR-05/70 od 13.7.2006. g; Rješenje u predmetu protiv *Gojka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g; Rješenje u predmetu protiv *Miloša Stupara i dr.* (Kravica), predmet br. X-KR-05/24 od 3.10.2006. g; Rješenje u predmetu protiv *Momčila Mandića*, broj X-KR-05/58 od 5.2.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Kreše Lučića*, br. X-KR-06/298 od 27.3.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Nenada Tanaskovića*, predmet br. X-KR-06/165 od 26.6.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Željka Leleka*, predmet br. X-KR-06/202 od 3.7.2007. g; drugo Rješenje u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.7.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Željka Mejakića i dr.*, predmet br. X-KR-06/200 od 22.8.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Mittra Raševića i Save Todović*, predmet br. X-KR-06/275 od 2.10.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Jadranka Palije*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g. , Rješenje u predmetu *Paško Ljubičić* broj X-KR-06/241 od 07.01.2008. godine, rješenja u predmetu *Zdravko Mihaljević* broj X-KR-07/330 od 07.04.2008. godine i rješenja u predmetu *Predrag Kujundžić* broj X-KR-07/442 od 07.05.2008. godine i od 08.05.2008. godine

Neke od usmenih odluka o utvrđenim činjenicama koje su kasnije uključene u prvostepenu presudu:

Prvostepena Presuda u predmetu protiv *Nede Samardžića*, predmet br. X-KR-05/49 od 7.4.2006. g, str. 10.-13.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Dragoja Paunovića*, predmet br. X-KR-05/16 od 26.5.2006. g, str. 13.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Bobana Šimšića*, predmet br. X-KR-05/04 od 11.7.2006. g, par. 49; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Nikole Kovačevića*, predmet br. X-KR-05/40 od 3.11.2006. g, str. 19.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Marka Samardžije*, predmet br. X-KR-05/07 od 3.11.2006. g, str. 15.-18.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Radislava Ljubinca*, predmet br. X-KR-05/154 od 8.3.2007. g, str. 15.-20.

Preispitivanje rješenja pretresnih vijeća o utvrđenim činjenicama u drugostepenim presudama:

Drugostepena Presuda u predmetu protiv *Dragoja Paunovića*, predmet br. X-KRŽ-05/16 od 27.10.2006. g, str. 5.; drugostepena Presuda u predmetu protiv *Nede Samardžića*, predmet br. X-KRŽ-05/49 od 13.12.2006. g, str. 8.-12.; drugostepena Presuda u predmetu protiv *Radovana Stankovića*, predmet br. X-KRŽ-05/70 od 28.3.2007. g, str. 10. (str. 9. verzije na engleskom jeziku); drugostepena Presuda u predmetu protiv *Nikole Kovačevića*, predmet br. X-KRŽ-05/40 od 22.6.2007. g, str. 5.-6.

⁴ Vidi kao do sada najbolje razrađen primjer koji daje pregled prakse MKSJ/MKSR: Odluku o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr.*, predmet br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, kojom se dodatno razrađuju kriteriji obrazlagani u dvjema odlukama MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno, u predmetu protiv *Momčila Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T od 28.2.2003. g. i 24.3.2005. g.

⁵ Član 6. stav 2. ZKP BiH

⁶ Član 6. stav 3. tačka d) Konvencije

⁷ Utvrđene činjenice su dokazi i mogu se osporavati kao i svi drugi dokazi svim sredstvima koja su procesno dopuštena. Ocjenu da li je osporavanje bilo uspješno ili ne donosi Sud u svojoj pravomoćnoj presudi. Isti zaključak je donio Sud BiH u svom Rješenju o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Jadranka Palije*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g, na str. 5.

presudama MKSJ. Umjesto toga, utvrđene činjenice se prihvataju i razmatraju u svjetlu svih dokaza izvedenih tokom suđenja, u skladu sa principom slobodne ocjene dokaza iz člana 15. ZKP BiH.

Usvajanjem ovakvog pristupa ispoštovan je osnovni princip pretpostavke nevinosti iz člana 3. stav 1. ZKP BiH i člana 6. stav 2. Konvencije. Relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava podržava ovakav pristup, ali pod uslovom da se optuženom pruži mogućnost osporavanja prihvaćenih činjenica.⁸

Korištenje ovog proceduralnog instrumenta je, prema mišljenju ovog vijeća, opravdano iz razloga opće ekonomičnosti sudskog postupka ali i zato što često teško traumatizirane svjedoke treba poštediti ponovnog svjedočenja u više predmeta vezanih za iste događaje ili područja. Također, ovakav pristup omogućava usklađivanje prakse Suda BiH i odgovarajuće prakse MKSJ. Vijeće cijeni da se korištenje utvrđenih činjenica može posmatrati i kao sredstvo kojim se može osigurati pravo na brzo suđenje iz člana 13. ZKP BiH i člana 6. stav 1. Konvencije, što je posebno bitno u slučaju kada se optuženi nalazi u pritvoru. Naime, ukoliko se činjenice prihvate u ranoj fazi postupka, time se može znatno skratiti trajanje pretresa.

Kriteriji za odluku o predloženim činjenicama

Budući da ni Zakon o ustupanju niti ZKP BiH ne određuju kriterije na kojima se bazira diskreciono pravo Suda da prihvate ili odbace određene činjenice koje predlažu strane u postupku, Vijeće je kao smjernice prihvatilo standarde koje su razvili MKSJ i Međunarodni krivični sud za Ruandu (MKSR) u vezi sa Pravilom 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima. Prihvatanjem ovakvog pristupa, vijeće je svjesno i obaveza iz Konvencije, ZKP BiH i Zakona o ustupanju.

Što se tiče kriterija, kako je navedeno u ranijim rješenjima ovog vijeća u drugim predmetima⁹, vijeće svoje zaključke bazira na Odluci Pretresnog vijeća MKSJ od 26.09.2006. g. u predmetu MKSJ *Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.* (IT-05-88-T). Ova odluka dalje razrađuje kriterije ustanovljene u dvije odluke Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (IT-00-39-T), a pomenute odluke je Apelaciono vijeće Suda BiH već djelimično uzelo u obzir u presudama u predmetima *Neđo Samardžić* (predmet broj X-KRŽ-05/49) od 13.12.2006. godine i *Radovan Stanković* (predmet broj X-KRŽ-05/70) od 28.03.2007. godine. Ove odluke su uzete kao temelj za odlučivanje o prihvatanju utvrđenih činjenica i u brojnim odlukama drugih pretresnih vijeća ovog suda.

1. Činjenica mora biti relevantna za neko pitanje u tekućem postupku

---

⁸ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Salabiaku p. Francuske*, donesena 7.10.1988. g, 13 EHRH 379, par. 28.-29. Vidi i obrazloženje u Rješenju o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, str. 12.

⁹ Predmeti Suda *Željko Mejakić i dr.* (X-KR-06/200), *Paško Ljubičić* (X-KR-06/241), *Zdravko Mihaljević* (X-KR-07/330) i *Predrag Kujundžić* (X-KR-07/442)

Imajući u vidu da prihvatanje utvrđenih činjenica predstavlja dio dokaznog postupka, jasno je da Sud prihvaća samo relevantne dokaze kao takve.

Iz formulacije ovog kriterija, koja je usko vezana za formulaciju Pravila 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima i člana 4. Zakona o ustupanju, da se zaključiti da nije potrebno da predložena činjenica „nije predmet spora“ među stranama u postupku (što ima isto značenje kao i da nije „sporna“), kako se navodi u ranijoj praksi MKSJ i nekim predmetima Suda BiH.¹⁰ Kada se ima u vidu da strane u postupku raspravljaju samo o činjenicama relevantnim za konkretan predmet koje treba dokazati dokaznim sredstvima (kao što su utvrđene činjenice, iskazi svjedoka ili materijalni dokazi), postojanje takvog uslova bi bilo nelogično. Naime, utvrđena činjenica samo stvara pretpostavku o postojanju određene činjenice, a takva pretpostavka, kako je ranije rečeno, uvijek se može osporavati argumentima i/ili drugim dokazima.¹¹ Oko činjenica koje „nisu predmet spora“ među stranama u postupku strane se mogu i dogovoriti, tako da bi potreba za dokazivanjem takvih činjenica korištenjem instrumenta utvrđenih činjenica bila mnogo manja. Prema tome, ako bi Sud imao mogućost da smanji obim dokaza prezentiranih u toku dokaznog postupka koristeći instrument utvrđenih činjenica samo u odnosu na nesporna pitanja, ekonomičnost sudskog postupka se ne bi postigla.

Činjenice navedene pod brojevima 26, 27, 29, 31, 32 (u dijelu) i 55 odbijene su kao irelevantne, po osnovu ovog kriterija. Pri tome, činjenice pod brojem 26, 27, 29 i 31 su određene činjenice u odnosu na koje je Mitar Vasiljević osuđen, te činjenice koje predstavljaju dio navoda protiv Milana Lukića pred MKSJ vezano za zločine koji su počinjeni na području Višegrada. Predložene činjenice se, prema mišljenju vijeća, odnose na njihovu krivičnu odgovornost. Dodatno, činjenica pod brojem 29 Aneksa se odnosi na konkretno mjesto (selo Mušići) koje nije obuhvaćeno optužnicom. Dio činjenice pod brojem 32 Aneksa odnosi se na sam naziv pomenutog incidenta, koji je detaljno opisan u činjenici. Kako je to navedeno u Aneksu (kao i u Prijedlogu Tužilaštva) incident se desio u Pionirskoj ulici i njegova posljedica je ubistvo oko 60 muslimanskih civila. Činjenicu u tom dijelu vijeće prihvata cijeneći da ona može poslužiti u kontekstu dokazivanja prirode napada (sistematski i/ili rasprostranjen). Međutim, naziv incidenta kao takav nije relevantan za ovaj predmet. Činjenica pod brojem 55 predstavlja činjenični zaključak te ju je vijeće kao takvu odbilo. Zaključke, na osnovu iznesenih dokaza i prezentovanih činjenica donijet' će ovo vijeće u svojoj odluci.

2. Činjenica mora biti jasna, konkretna i prepoznatljiva

---

¹⁰ Vidi ovaj kriterij naveden u prvoj Odluci MKSJ o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Momčila Krajišnika* od 28.2.2003. g, str. 7, ali onda izričito izbačen u drugoj Odluci o činjenicama o kojima je presuđeno u istom predmetu, donesenoj 24.3.2005. g, str. 8, fusnota 45. Ovaj kriterij se također navodi u Rješenjima Suda BiH o utvrđenim činjenicama, kao što su rješenja: u predmetu protiv *Gojka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g, vidi str. 2. Rješenja; u predmetu protiv *Marka Samardžije*, predmet br. X-KR-05/07 od 3.11.2006. g, vidi str. 17. prvostepene Presude; u predmetu protiv *Radislava Ljubinca*, predmet br. X-KR-05/154 od 8.3.2007. g, vidi str. 17. prvostepene Presude; u predmetu protiv *Jadranka Palije*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g, vidi Rješenje str. 3.-4. i 6. i u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, vidi Rješenje str. 10.-11.

¹¹ Vidi Odluku MKSJ o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ broj IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 5, fusnota 19.

U odluci MKSJ u predmetu *Popović i dr.* iznesen je stav da činjenica čije prihvatanje se predlaže ne smije biti nerazlučivo pomiješana sa drugim činjenicama koje i same ne zadovoljavaju kriterije za utvrđene činjenice, kao ni sa drugim činjenicama koje prikrivaju glavnu činjenicu. Da bi se ispitalo da li je taj uslov ispunjen, Sud mora razmotriti predloženu činjenicu u kontekstu originalne presude.¹² Osim toga, i sam predloženi citat mora sadržavati činjenice koje ga čine relevantnim za konkretni predmet. Ukoliko predložena činjenica sadrži samo opće činjenične (nepravne) zaključke ne navodeći i osnovu za takve zaključke, informacija koju treba dati Sudu nije prepoznatljiva, tako da tu činjenicu treba odbiti.

Vijeće je po ovom kriteriju odbilo činjenicu pod rednim brojem 27 Aneksa. Prvo, ovu činjenicu vijeće također nalazi irelevantnom. Međutim, vijeće smatra da, osim što je irelevantna, predložena činjenica nije konkretizovana. Informacije koje ona sadrži nisu dovoljno prepoznatljive za vijeće, što je čini nejasnom. Iz predložene činjenice se ne vidi na šta se odnosi, ko je objekat počinjenih radnji, kao ni mjesto gdje su radnje počinjene. Shodno tome, vijeće je ovu činjenicu odbilo kao nedovoljno određenu.

3. Činjenica koju formulira strana-predlagač ne smije se materijalno razlikovati od formulacije u izvornoj presudi

Vijeće je usvojilo pristup iz prethodno citirane novije sudske prakse MKSJ da u slučaju manjih netačnosti ili nejasnoća usljed izvlačenja činjenice iz izvorne presude Sud može, koristeći svoje diskreciono pravo, ispraviti netačnosti ili nejasnoće *proprio motu*.

Nijedna činjenica iz Prijedloga Tužilaštva nije odbijena po osnovu ovog kriterija.

4. Činjenica ne smije biti nejasna ili obmanjujuća u kontekstu u koji je stavljena u prijedlogu strane-predlagača

Predložena činjenica mora biti analizirana u svom izvornom kontekstu da bi se procijenilo da li kontekst u kojem je predložena činjenica stvara određenu konfuziju oko njenog pravog značenja. Tako, ako se smisao činjenice u izvornoj presudi značajno razlikuje po jačini ili sadržaju u usporedbi sa značenjem koji sugerira kontekst prijedloga, činjenica ne bi trebala biti prihvaćena.

Vijeće nalazi da niti jedna od činjenica koje je odlučilo prihvatiti po prijedlogu Tužilaštva nije nejasna niti obmanjujuća iz razloga što se ovdje radi o činjenicama koje se jasne i odrede, te ne stvaraju konfuziju u pogledu značenja u kojem su predložene.

5. Strana-predlagač mora činjenicu identificirati sa dovoljno preciznosti

Ovaj kriterij zahtijeva preciznu identifikaciju paragrafa iz presude iz kojih su predložene činjenice uzete. Ponovo, kao i kod kriterija 3., Sud može prihvatiti činjenice u okolnostima kada je strana greškom citirala pogrešni paragraf iz presude, pod uslovom da blizina namjeravanog činjeničnog zaključka i pogrešno citiranog paragrafa čini tu grešku tako

---

¹² Odluka MKSJ o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ broj IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par 6.

očitom da bi druga strana u postupku mogla razumjeti koji je bio namjeravani činjenični zaključak.

Vijeće nije odbilo nijednu predloženu činjenicu po ovom kriteriju, jer, kao što je istaknuto iznad, predložene činjenice su odredive i jasne, te precizno identificirane.

6. Činjenica ne smije sadržavati kvalifikacije koje su u osnovi pravne prirode

U ranije navedenoj odluci u predmetu *Krajišnik* istaknuto je da: „Mnogi zaključci imaju pravni aspekt ukoliko se ovaj izraz šire tumači. Stoga je neophodno ustanoviti u svakom slučaju pojedinačno da li predložena činjenica sadrži zaključke ili kvalifikacije koje su u osnovi pravne prirode.“¹³

Stav Pretresnog vijeća MKSJ u Odluci o činjenicama u predmetu *Mejakić i dr.*, isključuje činjenice koje govore o postojanju „politike za vršenje nečovječnih djela protiv civilnog stanovništva“ te „djela koja su počinjena na širokim osnovama i sistematičan način“ zbog njihove pravne prirode.¹⁴ Međutim, nasuprot ovoj odluci, drugo Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Krajišnik* je odlučilo prihvatiti predložene činjenice navodeći da su zločini bili „počinjeni tokom oružanog sukoba kao dio širokog ili sistematičnog napada na civilno stanovništvo“, činjenice koje upućuju na to da je „etničko čišćenje (...) počinjeno u kontekstu oružanog sukoba“, kao i da je počinilac učestvovao u „zajedničkom zločinačkom cilju da se područje Prijedora očisti od nesrpskog stanovništva činjenjem nečovječnih djela“.¹⁵ Na kraju, Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Ljubičić* prihvatilo je činjenice koje govore o napadu „usmjerenom na civilno stanovništvo radi etničkog čišćenja“, o logorašima koji su „podvrgnuti teškom psihološkom i fizičkom maltretiranju“, ili opisuju životne uslove u logoru kao „neprihvatljivu povredu međunarodnih ljudskih prava (...)“¹⁶

Pretresna vijeća Suda BiH do sada su uglavnom zauzimala stajalište da su činjenice koje sadrže kvalifikacije kao što su indirektna zakonska obilježja krivičnih djela koja su počinjena kao dio „širokog ili sistematičnog napada“ pogodne da se prihvate kao utvrđene činjenice¹⁷, iako ima više novijih odluka u kojima se zauzima drugačiji stav¹⁸.

¹³ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Momčila Krajišnika*, predmet MKSJ-a br. IT-00-39-T, od 24.3.2005. godine, stav 15.

¹⁴ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Željka Mejakića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-02-65-PT od 1.4.2004. g, str. 6.

¹⁵ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Momčila Krajišnika*, predmet MKSJ-a br. IT-00-39-T od 24.3.2005. g; Aneks: Lista presuđenih činjenica koje je Vijeće prihvatilo, činjenice br. 323, 321. i 316.

¹⁶ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno Pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu protiv *Paška Ljubičića*, predmet MKSJ-a br. IT-00-41-PT od 23.1.2003. g.

¹⁷ Vidi Rješenja o utvrđenim činjenicama u predmetima protiv: *Radovana Stankovića*, predmet br. X-KR-05/70 od 13.7.2006. g; *Gojka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g; *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.2.2007. g; i *Kreše Lučića*, predmet br. X-KR-06/298 od 27.3.2007. g. Vidi i odluke sadržane u prvostepenim Presudama Suda BiH protiv: *Nede Samardžića*, predmet br. X-KR-05/49 od 7.4.2006. g, str. 10.-13. (str. 12.-16. engleske verzije); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Dragoja Paunovića*, predmet br. X-KR-05/16 od 26.5.2006. g, str. 13. (str. 15. engleske verzije); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Bobana Šimšića*, predmet br. X-KR-05/04 od 11.7.2006. g, par. 49 (u verziji na

Stav ovog vijeća je da činjenice koje sadrže bilo kakve pravne zaključke ne bi trebale biti prihvaćene kao utvrđene činjenice. Stoga ni činjenice koje sadrže pravna obilježja krivičnog djela, kao na primjer „...sistematski“ protjerivani ili „...na organizovan način“, kao ni pravne kvalifikacije koje navode radnje izvršenja, na primjer, „silovanje i premlaćivanje“ ne treba prihvatiti kao utvrđene činjenice po mišljenju ovog vijeća. Ovi navedeni pojmovi pravna su obilježja inkriminirajućih krivičnih djela i ne trebaju se smatrati činjenicama koje mogu biti prihvaćene od strane Suda korištenjem ovog mehanizma.¹⁹

Dakle, ovo vijeće neće prihvatiti kao dokazane nikakve pravne zaključke, ali pri tom može prihvatiti određene činjenice (kojima bi se mogla pripisati pravna kvalifikacija), striktno svodeći predložene citate na njihov činjenični dio. Naime, kada se procjenjuju same činjenice, Sud nije vezan pravnom karakterizacijom koja im se pridaje u izvornoj presudi MKSJ. Odluku o pravnom značenju ovakvih činjenica, ukoliko su prihvaćene kao dokazane u konačnici, vijeće donosi posebno.

Vijeće cijeni da kada se prihvati čisto činjenično stanje kao utvrđena činjenica, ona se smatra dokazom, kao što su i dokazi pribavljeni od svjedoka ili materijalni dokazi izvedeni za vrijeme suđenja. Stoga, u skladu sa članom 15. ZKP BiH, ovo vijeće može slobodno izvesti vlastite pravne zaključke na osnovu činjeničnih nalaza koje je prihvatilo kao utvrđene činjenice.²⁰

---

engleskom i BHS jeziku); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Marka Samardžije*, predmet br. X-KR-05/07 od 3.11.2006. g, str. 15.-18. (str. 16.-19. engleske verzije); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Radislava Ljubinca*, predmet br. X-KR-05/154 od 8.3.2007. g, str. 15.-20. (str. 17.-22. engleske verzije).

¹⁸ Vidi Rješenje u kojem je zauzet ovaj restriktivniji pristup: Rješenje u predmetu protiv *Miloša Stupara i dr.* (Kravica), predmet br. X-KR-05/24 od 3.10.2006. g, u vezi sa činjenicama pobrojanim u Aneksu Prijedloga Tužilaštva od 10.3.2006. g; Rješenje o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Nenada Tanaskovića*, predmet br. X-KR-06/165; Rješenje od 26.6.2007. g; u predmetu protiv *Željka Leleka*, predmet br. X-KR-06/202 od 3.7.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Željka Mejakovića i dr.*, predmet br. X-KR-06/200 od 22.8.2007. g. i Rješenje u predmetu protiv *Mitra Raševića i Save Todovića*, predmet br. X-KR-06/275 od 2.10.2007. g., Rješenje u predmetu *Zdravko Mihaljević* broj X-KR-??/??? od ???.?.2008. godine. Takođe i Rješenje u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, str. 9.-10. naginje ovom opreznijem pristupu.

¹⁹ Drugo Rješenje Suda BiH o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.7.2007. g, na str. 3. (str. 4. engleske verzije) i Rješenje u predmetu protiv *Jadranka Palije*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g, na str. 4. (str. 4. verzije na engleskom jeziku) objašnjavaju svoj pristup za prihvaćanje činjenica koje sadrže pravni zaključak o postojanju „širokog ili sistematskog napada“ uz argument da te činjenice ne govore o ličnoj kriminalnoj odgovornosti optuženih nego samo o širem kontekstu u kojem su zločini počinjeni. Ovaj argument miješa dva različita kriterija za prihvaćanje utvrđenih činjenica. Prema mišljenju ovog Vijeća, kriterij da se ne prihvaćaju činjenice koje sadrže pravne zaključke odražava istaknutu privilegiju i dužnost suda koji sudi u predmetu da donese svoje vlastite pravne zaključke. Kriterij da se ne prihvataju nikakve činjenice koje govore direktno o krivičnoj odgovornosti optuženog je ipak direktnija mjera zaštite za optuženog da mu se u biti ne sudi dokazima koji su izvedeni na drugom suđenju čiji on nije dio i zaključcima drugog suda koji se odnose na drugog optuženog, na osnovu tih dokaza. Zbog svojih različitih ciljeva, ovi se kriteriji trebaju ispunjavati nezavisno jedan od drugog.

²⁰ Vidjeti odluku MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-98-30/1-T od 8.6.2000. g, str. 6.

Činjenica pod brojem 41 predstavlja jasan pravni zaključak pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Mitar Vasiljević* u pogledu konkretnih radnji izvršenja, „...silovanje i premlaćivanje“. Citat naveden u činjenici pod rednim brojem 46, prema mišljenju vijeća, predstavlja konkretne pravne zaključke u pogledu postojanja rasprostranjenog i sistematskog napada („...*bili su sistematski protjerivani na organizovan način...*“).

Prema mišljenju ovog vijeća, činjenice pod rednim brojevima 53 i 54 sadrže zaključke koji nisu prikladni za korištenje u sklopu mehanizma prihvatanja utvrđenih činjenica. Naime, stav vijeća je da jedino činjenice koje su direktno dokazive konkretnim dokazima mogu biti obuhvaćene režimom Zakona o ustupanju. Ovo isključuje, između ostalog, zaključke vijeća MKSJ kada se radi o širim pojavama koje su navodna posljedica određenih radnji ili događaja. Zaključak u činjenici pod brojem 53 se odnosi na posljedice određenog procesa (dakle ne na samo postojanje procesa) – tj. tvrdnju da je taj proces urodio time da u Višegradu ostane veoma malo građana nerspske nacionalnosti. Ista je situacija i sa zaključkom vijeća MKSJ u činjenici broj 54.

Ovdje treba napraviti razliku s jedne strane između samog procesa, tj. činjenica koje su sadržane u njemu (i koje, ukoliko su svi relevantni uslovi ispunjeni, mogu biti predmet prihvatanja), i s druge strane, ocjene posljedica tog procesa. Posljedice čitave serije radnji i dešavanja su predmet ocjene vijeća MKSJ i kao takve ne mogu biti prihvaćene kao dokazane od strane ovog vijeća.

Dakle, ovdje se ne radi o direktno dokazivoj činjenici (npr. da li se neki proces desio), već o posljedicama određenih događaja, koje su takve da iziskuju evaluaciju jednog procesa i onoga što je prouzrokovao. Takva evaluacija je u samoj srži sudske funkcije kada je u pitanju proces dokazivanja. Prema mišljenju ovog vijeća, takvu evaluaciju (odlučivanje o tome da li su određeni događaji imali za posljedicu određenu pojavu) mora poduzeti ovaj sud, te se ona ne može uzeti kao dokazana činjenica.

Prema tome, nalazeći da u pomenutim slučajevima ovaj kriterij nije ispunjen, vijeće odbija prihvatiti predložene činjenice pod brojevima 42, 47 (u dijelovima), 53 i 54 u obimu u kojem su navedene prethodno.

7. Činjenica se ne smije zasnivati na dogovoru strana u izvornom postupku

Jedan od uslova za prihvatanje neke činjenice kao utvrđene jeste da je ona ranije osporavana na suđenju. Prema tome, činjenica uzeta iz presude koja je nastala iz sporazuma o priznanju krivnje ili dogovora da određene činjenice nisu predmet spora između strana u postupku ne ispunjava preduslove za prihvatanje kao utvrđene činjenice. Ako nije osporavana u ranijem postupku, dokazna vrijednost činjenice ne dostiže nivo uvjeravanja potreban da se smatra da je optužba ispunila svoju prvobitnu obavezu iznošenja dokaza u korist svoje argumentacije.

Ovaj kriterij se nije odnosio na nijednu činjenicu iz Prijedloga Tužilaštva.

8. Činjenica se ne smije odnositi na djela, ponašanje ili duševno stanje optuženog

U odluci MKSJ u predmetu *Popović i dr.* objašnjava se najnovija praksa MKSJ u odnosu na ovaj kriterij: „Težište se stavlja isključivo na djela, ponašanje i duševno stanje optuženog -

odnosno, na ponašanje optuženog koje ima fizička i duševna obilježja vida odgovornosti kojim se on tereti. To se ne odnosi na ponašanje drugih osoba za čija krivična djela i propuste je optuženi, kako se tvrdi, bio odgovoran u sklopu jednog vida odgovornosti ili više vidova odgovornosti (...).²¹

Za razliku od ove uske definicije, Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Mejakić i dr.* isključilo je sve činjenice koje se odnose na životne uslove u logoru Omarska kao previše tendenciozne, ne dajući nikakvo konkretnije objašnjenje svoje odluke.²² Nasuprot tome, Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Ljubičić* je prihvatilo brojne činjenice koje impliciraju pripadnike Vojne policije kao direktne počiniocice iako je optuženi navodno bio nadređeni komandir svih tih jedinica.²³

Praksa Suda BiH u ovom pogledu je takođe različita: neka vijeća slijede definiciju datu u odluci MKSJ u predmetu *Popović i dr.*, prihvatajući sve činjenice koje ne pominju optuženog kao direktnog počinioca²⁴, dok druga imaju restriktivniji pristup isključujući dodatno činjenice koje bi mogle indirektno implicirati krivičnu odgovornost optuženog putem njegovog položaja nadređenog ili njegovog učešća u zajedničkom planu.²⁵

Kao i svojim prethodnim rješenjima o utvrđenim činjenicama²⁶, ovo vijeće smatra da indirektno inkriminirajuće činjenice ne treba isključiti iz prihvatanja kao utvrđenih činjenica. Budući da svaki dokaz izveden na suđenju mora biti relevantan za predmet, svaki dokaz koji je izvela optužba mora makar indirektno voditi ka utvrđivanju odgovornosti optuženog. Bilo bi dakle nelogično ako bi se svaka i indirektna povezanost samog optuženog sa predloženim činjenicama uzela kao razlog za njihovo isključenje.

Vijeće nalazi da se nijedna činjenica iz Prijedloga Tužilaštva ne odnosi na djela, ponašanje ili duševno stanje optuženog u smislu u kojem je opisano iznad.

9. Činjenica ne smije biti predmet tekućeg žalbenog postupka

---

²¹ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 13.

²² Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Željka Mejakića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-02-65-PT od 1.4.2004. g, str. 6.

²³ Odluka Pretresnog vijeća MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Paška Ljubičića*, predmet MKSJ-a br. IT-00-41-PT od 23.1.2003. g, vidi činjenice br. 47, 65, 221, 237, 281 u Aneksu Odluke.

²⁴ Vidi npr. Rješenje u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.2.2007. g, str. 4. (str. 4. verzije na engleskom jeziku), kojim se prihvata kao utvrđena činjenica da je *Miroslava Krnojelca* imenovao *Momčilo Mandić* u svojstvu ministra pravde Srpske Republike BiH u to vrijeme.

²⁵ Vidi npr. Rješenje u predmetu protiv *Gojka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g, str. 3; Rješenje u predmetu protiv *Miloša Stupara i dr.* (Kravica), predmet br. X-KR-05/24 od 3.10.2006. g, str. 8. (str. 8. engleske verzije); rješenje u predmetu protiv *Nenada Tanaskovića*, predmet br. X-KR-06/165 od 26.6.2007.g, str. 5. (str. 5. engleske verzije); Rješenje u predmetu protiv *Željka Leleka*, predmet br. X-KR-06/202 od 3.7.2007. g, str. 5. (str. 5. engleske verzije); Rješenje u predmetu protiv *Mitra Raševića i Save Todovića*, predmet br. X-KR-06/275 od 2.10.2007. g, str. 5. (str. 5. engleske verzije) i Rješenje u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, str. 10.-11. (str. 10.-11. engleske verzije).

²⁶ U predmetima *Mejakić i dr.* (X-KR-06/200), *Ljubičić* (X-KR-06/241), *Mihaljević* (X-KR-06/330)

Ovaj kriterij se odnosi na preduslov da činjenice iz prvostepenih presuda MKSJ moraju biti potvrđene i u drugostepenom postupku, odnosno da ove činjenice nisu bile osporavane u toku drugostepenog postupka.

Ovaj kriterij se mora posebno pažljivo procijeniti u slučaju kada su predložene činjenice dio prvostepene presude koja je trenutno predmet žalbe pred MKSJ. U takvim okolnostima, činjenica koja potiče iz presude koja se preispituje može se prihvatiti samo ako sama činjenica očito nije predmet žalbe.²⁷

Presuda iz koje su uzete činjenice u Prijedlogu bila je predmet žalbe, ali predložene činjenice nisu osporavane ili njihovo osporavanje nije bilo uspješno²⁸. Stoga nijedna činjenica iz Prijedloga Tužilaštva nije odbijena po osnovu ovog kriterija.

Sveobuhvatni test: Korištenje diskrecionog prava Suda po pitanju utvrđenih činjenica

Nakon analiziranja svih predloženih činjenica pojedinačno na osnovu svih prethodnih kriterija, vijeće treba odlučiti da li prihvatanje prethodno navedenih prihvatljivih činjenica iz Prijedloga Tužilaštva po svom sastavu, broju i sadržaju postiže ekonomičnost sudskog postupka istovremeno štiteći pravo optuženog na pravično, javno i ekspeditivno suđenje.

Takav test se smatra neophodnim jer je „veća vjerovatnoća da će princip ekonomičnosti postupka biti ugrožen na taj način u slučajevima kada su činjenice o kojima je presuđeno (...) suviše opšte, neprecizne, tendenciozne i konačne“.²⁹ U konačnoj analizi, čak i činjenice koje zadovoljavaju sve gore navedene preduslove vijeće može odbiti prema diskrecionoj odluci ako činjenice uzete zajedno narušavaju pravo optuženog na pravično suđenje.

U ovom konkretnom predmetu, vijeće je, u cilju postizanja efikasne ravnoteže između ekonomičnosti sudskog postupka s jedne strane i prava optuženog sa druge strane, prihvatilo činjenice iz prijedloga Tužilaštva, izuzev činjenica navedenih u Aneksu rješenja pod brojevima 26, 27, 29, 31, 32, 42, 47, 53, 54 i 55, u obimu u kojem je to već navedeno. Naime, vijeće nalazi da činjenice koje su prihvaćene čine dio argumentacije optužbe ali se istovremeno ne odnose direktno na krivičnu odgovornost optuženog. Shodno tome, vijeće je odlučilo prihvatiti predložene činjenice nalazeći da one zadovoljavaju uslove iz prethodno navedenih kriterija.

Konačno, vijeće je nakon analize prakse ovog suda, kao i prakse MKSJ, nastojalo da se pridržava najstrožijih kriterija za prihvatanje činjenica utvrđenih u presudama MKSJ, uspostavljajući ravnotežu između cilja ekonomičnosti sudskog postupka kroz skraćenje dokaznog postupka sa jedne strane i prava optuženih na fer i pravično suđenje sa druge

---

²⁷ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr*, predmet MKSJ-a br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 14.

²⁸ Vidjeti presudu Žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Mitra Vasiljevića (IT-98-32)*

²⁹ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr*, predmet MKSJ-a br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 16.

strane. Na kraju, mada je to već rečeno, vijeće posebno skreće pažnju na to da su gore navedene prihvaćene činjenice prihvaćene samo kao pretpostavke koje se mogu pobijati od druge strane i branilaca optuženog u dokaznom postupku na glavnom pretresu.

Branionci optuženog nisu iznosili prijedloge za prihvatanje činjenica utvrđenih u presudama MKSJ.

1. c) Izuzeci od neposrednog izvođenja dokaza

Tužilaštvo BiH je dana 14.11.2008. godine predložilo da se u dokaze uvedu izjave svjedoka Vejsila Hote, Fehide Hubić i Čedomira Teševića koje su ova lica dala tokom istrage. Radi se o:

- Zapisniku o saslušanju svjedoka Vejsila Hote, broj 17-04/2-04-2-521/07 od 15.05.2007. godine
- Zapisniku o saslušanju Fehide Hubić, broj 14-04/2-1/04 od 29.12.2004. godine
- Zapisniku o saslušanju Čedomira Teševića, broj 17-04/2-04-2-735/07 od 10.07.2007. godine

Razlog za odstupanje od neposrednog izvođenja dokaza je činjenica da su ove tri osobe umrle, za što je Tužilaštvo Sudu prezentiralo i Izvode iz matične knjige umrlih za sva tri navedena lica.

Odbrana optuženog je izrazila protivljenje čitanju ovih iskaza, cijeneći da bi na taj način bila prekršena prava optuženog propisana članom 6. stav 3. Konvencije, te povrijeđeno pravo na pravično suđenje.

Vijeće je odluku o prihvatanju navedenih izjava u dokaze donijelo iz sljedećih razloga:

Član 273. stav 2. propisuje: „Izuzetno od stava 1. ovog člana, zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu se po odluci sudije, odnosno vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo u slučaju ako su ispitane osobe umrle, duševno oboljele, ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred Sud nemoguć, ili je znatno otežan iz važnih uzroka“.

Nesporno je da su u konkretnom slučaju osobe čiji se iskazi predlažu za čitanje umrle a što proističe iz prezentovanih izvoda iz matične knjige umrlih za sva tri lica. Navedena lica su svoje iskaze dali ovlaštenim službenim djelatnicima Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) u skladu sa odredbama ZKP BiH. Na taj način su ispunjeni uslovi iz citiranog člana. Manjkavost ovih dokaza se ogleda u nemogućnosti da druga strana (odbrana optuženog) ispita svjedoke. Međutim, radi se o objektivnoj nemogućnosti prouzrokovanoj opisanim okolnostima.

Vijeće je, imajući u vidu navedeno, odlučilo prihvatiti prijedlog Tužilaštva te su sve tri pomenute izjave uvedene u dokaze u ovom predmetu tokom pretresa održanog dana 14.11.2008. godine. Vijeće je pri tome svjesno činjenice da se presuda ne smije u odlučujućoj mjeri zasnivati na iskazima nedostupnih svjedoka čiji se iskazi koriste na glavnom pretresu, iz razloga što je odbrani uskraćeno pravo da neposredno ispita takve svjedoke.

2. Primjena KZ BiH

Pitanje koje se na početku postavlja je primjena materijalnog zakona u ovom konkretnom predmetu. Vijeće je u razmatranju krenulo od odredbi članova 3., 4. i 4. a) KZ BiH, te odredbe člana 7. Konvencije.

Optuženom Momiru Saviću se na teret stavlja počinjenje krivičnog djela iz KZ BiH koji je donesen 2003. godine, što je nakon perioda relevantnih događaja iz optužnice. Vijeće nalazi da su opći principi koji se nalaze u članovima 3. i 4. KZ BiH kvalifikovani članom 7. stav 2. Konvencije (kao i članom 4. a) KZ BiH). Naime, principi zakonitosti i vremenskog važenja krivičnog zakona iz članova 3. i 4. KZ BiH u svakom slučaju ne sprječavaju suđenje ili kažnjavanje bilo kojeg lica za činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu s općim načelima međunarodnog prava. U konkretnom slučaju, inkriminisane radnje optuženog su, u momentu kada su počinjene, predstavljale krivično djelo u skladu s općim načelima međunarodnog prava.

Član 3. KZ BiH (načelo zakonitosti) propisuje da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, tako da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Nadalje, članom 4. KZ BiH propisano je da se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta zakon izmjeni primjenjuje se zakon koji je blaži za učinioca.

Ovo načelo (načelo zakonitosti) sadržano je i u članu 7. stav 1. Konvencije. Potrebno je u vezi sa tim napomenuti da Konvencija ima prioritet u primjeni nad svim ostalim zakonima u BiH (u skladu sa članom 2. stav 2. Ustava BiH). Navedenom odredbom Konvencije se zabranjuje teža kazna od one koja je bila primjenjiva u momentu kad je krivično djelo počinjeno. Međutim, ovom odredbom se ne propisuje primjena najblažeg zakona.

Član 4 a) KZ BiH propisuje da članovi 3. i 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je, u vrijeme kada je počinjeno, predstavljalo „*krivično djelo u skladu sa općim načelima međunarodnog prava*„, a član 7. stav 2. Konvencije predviđa isti izuzetak uz uslov da stav 1. istoga člana „*ne utiče na suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe koja je kriva za činjenje ili nečinjenje, ako je to djelo u vrijeme izvršenja predstavljalo krivično djelo prema opštim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda*“ (u tom duhu su i odredbe člana 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima³⁰).

Shodno svemu prethodno navedenom, možemo zaključiti da je moguće odstupanje od načela utvrđenih u članu 3. i 4. KZ BiH (i članu 7. stav 1. Konvencije) a time i odstupanje od primjene krivičnog zakona primjenjivog u vrijeme počinjenja i primjene blažeg zakona u postupcima koji se vode za djela koja predstavljaju krivična djela prema međunarodnom pravu. U ovom konkretnom slučaju, optuženi se tereti za krivična djela koja predstavljaju

---

³⁰ Država Bosna i Hercegovina, kao jedna od nasljednica SFRJ, ratifikovala je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

krivična djela prema međunarodnom običajnom pravu, pa tako spadaju pod „*opća načela međunarodnog prava*” kako je to utvrđeno članom 4a) Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH i „*opće principe prava priznatih od strane zajednice naroda*” kakve utvrđuje član 7. stav 2. Konvencije. Slijedom navedenog, jasno da se u ovom krivičnom postupku primjenjuje KZ BiH.

Dalje, u vrijeme koje se odnosi na relevantni period iz optužnice, nijedna odredba KZ SFRJ nije se eksplicitno odnosila na Zločine protiv čovječnosti kao što to sada predviđa član 172. KZ BiH.

Status koji zločini protiv čovječnosti imaju u međunarodnom običajnom pravu kao i pripisivanje individualne krivične odgovornosti, u periodu na koji se optužnica odnosi, sadržani su, između ostalog, i u Izvještaju generalnog sekretara Ujedinjenih nacija u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti od 3. maja 1993. godine, Komentarima na nacrt Zakonika o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996. godina), te sudskoj praksi MKSJ i sudskoj praksi Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR). Sudskom praksom u ovim institucijama je utvrđeno da kažnjivost zločina protiv čovječnosti predstavlja *ius cogens* ili imperativnu normu međunarodnog prava³¹. Stoga je nesporno da su zločini protiv čovječnosti 1992. godine bili dio međunarodnog običajnog prava.

Nadalje, činjenica je da su oblici izvršenja krivičnog djela navedeni u članu 172. KZ BiH bili obuhvaćeni i u zakonu koji je bio na snazi u relevantnom vremenskom periodu, u vrijeme izvršenja djela (članovi 134., 141., 142., 143., 144., 145., 146., 147., 154., 155. i 186. KZ SFRJ), odnosno da su ta krivična djela bila kažnjiva i po tada važećem krivičnom zakonu, što dodatno doprinosi zaključku vijeća u vezi sa načelom zakonitosti.

Na kraju, primjena KZ BiH je dodatno opravdana činjenicom da je zapriječena kazna predviđena KZ BiH u svakom slučaju blaža od smrtne kazne koja je bila na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, te je na taj način zadovoljeno načelo vezano za vremensko važenje krivičnog zakona i primjenu blažeg zakona za počinioca.

Ovakav stav vijeća u skladu je sa stavom zauzetim u presudama Odjela I Apelacionog odjeljenja Suda BiH. Ovaj stav je potvrđen i odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj : AP -1785/06 od 30.03.2007. godine.

3. Ocjena pravnih elemenata i elementi krivičnog djela

3.1. Opća razmatranja u vezi sa ocjenom dokaza

Vijeće je u predmetnom postupku cijnilo dokaze u skladu sa primjenjivim procesnim zakonom, odnosno ZKP BiH, primjenivši prema optuženom pretpostavku nevinosti propisanu članom 3. ZKP BiH koja otjelovljuje opći princip prava, prema kojem Tužilaštvo nosi teret utvrđivanja krivice optuženog izvan svake razumne sumnje.

Cijeneći iskaze svjedoka koji su svjedočili u dokaznom postupku, vijeće je posebno cijnilo njihovo držanje, ponašanje i karakter, razmotrivši u odnosu na iste i druge dokaze i

³¹ Međunarodna pravna komisija, Komentari na nacrt članova o odgovornosti države za međunarodno protupravne radnje, 2001. godina, član 26.

okolnosti u vezi sa ovim predmetom. Nadalje, vijeće je imalo u vidu da kredibilitet svjedoka zavisi od njihovog poznavanja činjenica o kojima su davali iskaz, njihovog ličnog integriteta, vjerodostojnosti i činjenice da su dužni da govore istinu u skladu sa položenom zakletvom.

Dakle, vijeće je detaljnom ocjenom svih provedenih dokaza, kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti, utvrdilo činjenice kako to stoji u daljem tekstu.

3.2. Zločini protiv čovječnosti

Optuženi se tereti da je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, a ova odredba u relevantnim odredbama glasi:

„Ko kao dio širokog ili sistematičnog usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

- lišenje druge osobe života
- deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva
- zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava
- mučenje
- prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja
- prisilni nestanak osoba
- druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.”

Da bi se djelo moglo uopće okarakterisati kao krivično djelo „zločini protiv čovječnosti“ potrebno je da prije svega budu ispunjeni opći elementi, koji će u nastavku biti obrazloženi.

3.2.1. Opći elementi krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti

Vijeće je najprije utvrdilo postojanje općih elemenata (kako je to konstatovano naprijed) krivičnog djela zločina protiv čovječnosti³², koji obuhvataju:

- napad usmjeren bilo protiv kojeg civilnog stanovništva jest ponašanje koje uključuje višestruko činjenje djela iz stava 1. ovog člana bilo protiv kojeg civilnog stanovništva na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se učini takav napad
- napad mora biti rasprostranjen ili sistematski
- napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva

---

³² Vidjeti predmet *Kunarac, Kovač i Vuković*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 410.

- djela počinioca moraju biti dio tog napada i počinitelj mora znati da njegova djela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac

Vijeće je imalo u vidu utvrđene činjenice iz presude u predmetu *Mitar Vasiljević* (IT-98-32), koje su ranije navedene.

3.2.1.1. postojanje rasprostranjenog ili sistematičnog napada

Član 172. stav 1. KZ BiH, između ostalog, zahtijeva postojanje rasprostranjenog ili sistematičnog napada. Jasno da se radi o alternativni, odnosno dovoljno je postojanje ili rasprostranjenog ili sistematičnog napada. Međutim, vijeće je u konkretnom slučaju utvrdilo postojanje napada koji je ispunjavao oba ova uslova.

U praksi MKSJ napad je opisan kao preduzimanje postupaka koji uključuju vršenje nasilnih radnji odnosno djela nasilja³³. Ovaj uslov je također reflektiran u članu 172. stav 2. tačka a) KZ BiH koji inkorporira u definiciju pojma „napad“, između ostalog, ponašanje koje uključuje višestruko činj enje djela (iz stava 172. stav 1.) protiv bilo kojeg civilnog stanovništva.

Pojmovi napada i oružanog sukoba nisu identični. Prema međunarodnom običajnom pravu, napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba, ali ne mora nužno biti njegov dio. Nadalje, termin „napad“ u kontekstu zločina protiv čovječnosti ima nešto drugačije značenje od onog koje nosi u ratnom pravu. U kontekstu zločina protiv čovječnosti „napad“ nije ograničen na vođenje neprijateljstava. On može obuhvatiti situacije zlostavljanja osoba koje ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima (npr. držanje nekoga u zatočeništvu)³⁴. Međutim, oba termina zasnivaju se na sličnoj pretpostavci a to je da se rat treba voditi između oružanih snaga ili oružanih grupa, a da civilno stanovništvo ne može biti legitiman cilj³⁵.

Djela [optuženog] ne moraju biti izvršena u samom napadu, pod uslovom da su u dovoljnoj mjeri povezana s tim napadom³⁶. Na primjer, Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Kunarac* konstatovalo je da zločin počinjen nekoliko mjeseci poslije napada ili nekoliko kilometara dalje od mjesta glavnog napada ipak može predstavljati dio napada, pod uslovom da je s njim u dovoljnoj mjeri povezan na drugi način.³⁷

Kako je već navedeno, napad nije definisan samo objektom (civilno stanovništvo) nego i načinom (rasprostranjenost napada) ili njegovom sistematičnošću (sistematska priroda napada).

³³ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 415.

³⁴ Vidjeti predmet *Kunarac*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 86.

³⁵ Vidjeti predmet *Kunarac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 416.

³⁶ Vidjeti predmet *Fatmir Limaj i dr.*, IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine, paragraf 189.

³⁷ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. godine. Vidjeti također predmet *Brđanin*, IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. godine, paragraf 132.

Uslov rasprostranjenosti podrazumijeva napad koji je po svojoj prirodi opsežan i za posljedicu ima veliki broj žrtava³⁸. To isključuje jedno izolirano nečovječno djelo čiji bi počinitelj djelovao na vlastitu inicijativu i koje bi bilo usmjereno protiv jedne jedine žrtve.³⁹

Uslov sistematičnosti se odnosi na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnoću da bi do tih djela došlo nasumice. Obrasci zločina, odnosno redovito ponavljanje koje nije slučajno sličnog kriminalnog ponašanja uobičajeni su izraz takvog sistematskog događanja⁴⁰.

Sa aspekta pojma rasprostranjenosti ili sistematičnosti, prvo se mora identifikovati stanovništvo koje je objekat napada i onda u svjetlu metoda, resursa, sredstava i rezultata napada na to stanovništvo, ustanoviti da li napad ispunjava uslov da je bio rasprostranjen ili sistematski.

Na osnovu izvedenih dokaza, naročito iskaza svjedoka koji su početkom aprila 1992. godine živjeli na području općine Višegrad, kao i šire, te iz činjenica koje je vijeće prihvatilo kao utvrđene, jasno je da je od aprila do septembra 1992. godine, postojao napad vojnih i policijskih formacija na područje općina Višegrad i Rudo.

Općina Višegrad se nalazi u jugoistočnom dijelu BiH, a na svom istočnom rubu se graniči sa R Srbijom. 1991. godine općina Višegrad je imala oko 21.000 stanovnika od čega je u samom gradu živjelo oko 9000 stanovnika. Približno 63% stanovnika je bilo bošnjačke nacionalnosti a oko 33% srpske nacionalnosti.

Tumačeći prethodno navedene utvrđene činjenice broj 3-12, te 16-20, vijeće nalazi da je na području općine Višegrad u aprilu 1992. godine došlo do porasta međunacionalnih napetosti. Napetosti su bile motivirane političkim ciljevima. U novembru 1990. godine u općini Višegrad održani su višestranački izbori. Većinu glasova osvojile su Stranka demokratske akcije (SDA), uglavnom muslimanska i Srpska demokratska stranka (SDS), uglavnom srpska, a rezultati izbora su gotovo potpuno odgovarali nacionalnom sastavu stanovništva. Nezadovoljni takvom raspodjelom uticaja, srpski političari su od 4. aprila 1992. godine uporno počeli tražiti da se policija podijeli po nacionalnom osnovu.

Ubrzo su planule međunacionalne napetosti, obje suprostavljene grupe podigle su barikade oko Višegrada, nakon čega je uslijedilo sporadično nasilje uključujući pucnjavu i granatiranje. Mnogo civila je, bojeći se za svoje živote, pobjeglo iz svojih sela. Po dolasku Užičkog korpusa (korpus JNA), mnogi izbjegli stanovnici kako Višegrada, tako i okolnih naselja su se vratili u svoje domove. Međutim, muslimansko stanovništvo koje se vratilo svojim kućama zateklo se u klopci, prepušteni na milost i nemilost paravojske koja je djelovala na tom području, a što proističe iz svjedočenja koja će u nastavku biti predmet analize.

Vijeće je utvrdilo da je početkom aprila 1992. godine, od strane srpskih vojnih paravojnih formacija sastavljenih od lokalnog stanovništva srpske nacionalnosti, kao i policije i drugih paravojnih formacija (koje su dolazile iz R Srbije) izvršen napad i razaranje područja

³⁸ Vidjeti predmet *Stakić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 625.

³⁹ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 206.

⁴⁰ Vidjeti predmet *Kunarac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 429.

Višegrada i okolnih sela. U toku napada, vojnici, pripadnici paravojnih formacija sakupljali su muško i žensko bošnjačko stanovništvo, odvodili su ih iz njihovih kuća a nekima se gubi svaki trag (posebno vojno sposobnim muškarcima). Svjedoci koji su dali iskaze tokom glavnog pretresa su živjeli na području Višegrada, u selu Drinsko, u Dušću, Meremišlju i drugim okolnim selima.

Iz iskaza saslušanih svjedoka vijeće je zaključilo da je Užički korpus napustio područje Višegrada u maju 1992. godine (u predmetu MKSJ *Mitar Vasiljević* utvrđeno je da se JNA povukla 19. maja iz Višegrada). Ramiza Mustafić navodi da su u vrijeme dok je Užički Korpus bio u Drinskom, mještani bili u kućama kao zarobljenici, nisu smjeli nigdje izaći, nigdje se pojavljivati, niti su smjeli paliti svjetla u kući naveče. Ona, između ostalog, navodi jedan slučaj za vrijeme prisustva Užičkog korpusa, kada je zapaljena kuća Murata Šabanovića u Dušću, kada su mještani od strane vojske JNA (pomenuti korpus) izvedeni iz kuća da vide kako gori ta kuća.

Iz ranije navedenih utvrđenih činjenica, koje su potkrijepljene svjedočenjem svjedoka optužbe, proizilazi da su, nakon odlaska Užičkog korpusa, na području Višegrada ostale paravojne jedinice, a nakon odlaska JNA iz grada pristiglo je još njih i priključilo su im se lokalni Srbi. Svjedoci Hasan Hubić i Ramiza Mustafić saglasno navode da su nakon odlaska JNA Srbi preuzeli njihova strateška mjesta i naoružanje na cijelom području Višegrada i okolnih sela naseljenih srpskim stanovništvom. I svjedokinje Latifa Hodžić i Šuhra Gušo, kao i svjedok Alija Mešanović svjedoče da su nakon povlačenja Užičkog korpusa došli njihove komšije, pa tako svjedokinja Šuhra Gušo navodi da su došli komšije „pravoslavni i bilo ih je i od Višegrada“. Svjedokinja Latifa Hodžić tvrdi da su poslije povlačenja korpusa ostali „naši Srbi“.

O situaciji koja je vladala u to vrijeme na području općine Višegrad svjedoči i Hajrija Kos koja navodi da su oko marta ili aprila 1992. godine svi pohrlili da bježe iz Višegrada, zbog prijatnje Murata Šabanovića da će pustiti branu na rijeci Drini. Tada je i ona sa jednim od svoja dva sina otišla u Prijepolje (Crna Gora) nakon čega se ubrzo vratila u Višegrad. Svjedokinja dalje navodi da su stanovnici Višegrada bili opkoljeni, a u samom Višegradu je bio prisutan Užički korpus koji je navodno smirivao situaciju. Ona svjedoči da su komšije Srbi iz okolnih sela bili uniformisani i da je primjetila da su nadgledali muslimansko stanovništvo. Neki od tih naoružanih lica su, kako ona svjedoči, bili u uniformama JNA, neki su bili u civilu, a neki u maskirnim uniformama i svi su bili naoružani. Nadalje, svjedoci Suada Logavija, Sabina Maslo i Omer Delija su naveli da je u aprilu 1992. godine na područje općine Višegrad stigao Užički korpus ali da je, pored prisustva tog korpusa, tu bilo prisutno i lokalno stanovništvo srpske nacionalnosti u maskirnim odijelima i naoružano. Svjedok Suada Logavija svjedoči o ubistvima mještana koje je ona sa prozora svog stana vidjela. Ona svjedoči da je u aprilu 1992. godine u Višegradu bio smješten Užički korpus, ali da je bilo i „lokalnih Srba u maskirnim odijelima sa puškama“, te tvrdi da nisu smjeli hodati po gradu, jer se okolo čula pucnjava. I svjedok Redžep Salić svjedoči da nakon odlaska JNA dolaze mještani Srbi iz okolnih srpskih sela (Pijavice, Čaćice, Stražbenice, Oblozi). Svjedok Bahrudin Gušo navodi da su još u vrijeme boravka Užičkog korpusa na prostoru općine Višegrad bili organizovani dobrovoljci u „vojsci Momira Savića“. Nadalje, svjedok „A“ navodi da je i selo Repuševići (također općina Višegrad) napadnuto početkom aprila. Svi ovi svjedoci navode da se narod slabo kretao po gradu, te da je bio prisutan strah.

Svjedok Ramiz Gušo navodi da je napad na njegovo selo (svjedok je živio u selu Jarci, općina Višegrad) izvršen 11. aprila od strane domicilnog srpskog stanovništva. Prema njegovim saznanjima, napad srpskih snaga je izvršen sa oko 40 pušaka.

Svjedoci optužbe, kako je to prethodno navedeno, svjedoče da su po odlasku Užičkog korpusa, kada je vlast preuzela srpska vlast predvođena uglavnom srpskim lokalnim stanovništvom, počela odvođenja muškaraca Muslimana na saslušanja, a od odvedenih lica neki su se vraćali dok su neki ubijani. Nekima od njih se do danas gubi svaki trag. O ovim okolnostima su, između ostalog, svjedočili svjedoci Suada Logavija, Hajrija Kos, Latifa Hodžić i Sabina Maslo koji su, između ostalog, saglasno naveli da je u kritičnom periodu u naselju Dušće iz kolone civila izdvojeno pet muškaraca kojima se nakon toga gubi svaki trag.

Osim ovih svjedoka, vijeće je saslušalo i oštećene Ramiza Gušu i njegovu majku Niziju Gušu koji su dali saglasne iskaze da je Ramiz odveden u Sekretarijat unutrašnjih poslova (SUP) u Višegradu bez objašnjenja zbog čega, te da je tu bio zatvoren sa još 23 lica. Iz iskaza ova dva svjedoka slijedi da je ovakvo lišenje slobode bilo praćeno proizvoljnim zatočenjem tokom kojeg su zatvoreni civili bili maltretirani i izloženi zlostavljanju na etničkoj osnovi (u kasnijoj elaboraciji krivičnopravnih radnji optuženog vijeće će se baviti konkretno i dešavanjima u SUP-u). Lišene slobode i zatočene u Osnovnoj školi „Hasan Veletovac“ u Višegradu također su bile svjedokinje Latifa Hodžić i Fatima Mujakić. One navode da su ih zarobili srpski vojnici bez ikakvog objašnjenja, te su ih odveli u Osnovnu školu „Hasan Veletovac“ u Višegradu u kojoj su uslovi bili jako loši, zatvorenici nisu imali dovoljno hrane, sjedili su na pločicama u fiskulturnoj sali. Svjedokinje su navele da im je bilo poznato da je dolazila vojska i odvodila djevojke, te da su muškarce zlostavljali.

I svjedoci odbrane, Miladin Savić, Momir (Milan) Savić i Milenko Jevđić navode da su, nakon što je otišao Užički korpus, mobilisani da se jave u Mjesnu zajednicu (MZ) Drinsko. Ovi svjedoci tvrde da im nije bilo poznato ko im je uputio pozive da se jave u MZ Drinsko. Svjedok Momir (Milan) Savić navodi da se javio na Drinsko, na groblje, te kazuje da mu je od ranije bilo poznato njegovo mobilizacijsko mjesto. Svjedok Milenko Jevđić navodi da je mobilisan 18. maja, te svjedoči da je dobio poziv da se javi u Drinsko na zbornu mjesto, te dodaje da je to udaljeno oko 5km od Višegrada. Prema njegovom svjedočenju, Drinsko je prema ratnom rasporedu bilo označeno kao zbornu mjesto. Sva tri pomenuta svjedoka odbrane su, kako to i sami navode, bili pripadnici jedinice kojom je komandovao Momir Savić.

Iz činjenica koje je vijeće prihvatilo kao utvrđene (u predmetu MKSJ *Mitar Vasiljević*), a koje odbrana nije pobijala u toku dokaznog postupka, proističe da su građani nesrpske nacionalnosti na području općine Višegrad počeli nestajati već početkom aprila 1992. godine, te da su tokom nekoliko narednih mjeseci ubijene stotine nesrba, uglavnom Muslimana – muškaraca, žena, djece i starijih osoba. Također, iz utvrđenih činjenica slijedi da su mnogi od ubijenih bili jednostavno bačeni u rijeku Drinu tako da je nađeno mnogo leševa koji su plutali rijekom. Među svim tijelima izvučenim iz vode samo je jedno, kako se čini, pripadalo osobi srpske nacionalnosti. Također, iz masovnih grobnica na teritoriji općine Višegrad i u njenoj okolini ekshumirane su još stotine muslimanskih civila svih dobi i oba spola. Nestajanje ljudi je, kako je to vijeće na osnovu prihvaćenih činjenica utvrdilo,

doseglo vrhunac u junu i julu 1992. godine (62 % od ukupno nestalih u općini Višegrad 1992. godine nestalo je tokom ta dva mjeseca) a većina, ako ne i svi nestali, bili su civili. Iz svega navedenog se može zaključiti da su obrazac i dinamika nestajanja ljudi u Višegradu odgovarali obrascu i dinamici u susjednim općinama koje danas pripadaju Republici Srpskoj (RS). Osim toga, vijeće je na osnovu činjenica koje je prihvatilo kao utvrđene, kao i iz iskaza svjedoka optužbe, utvrdilo da je postupak premještanja tih ljudi često uključivao oduzimanje ličnih dokumenata i dragocjenosti. Neki od tih ljudi su razmijenjeni, a ostali su pobijeni. Kuće muslimanskih porodica su pljačkane, a često i paljene, o čemu je, pored ostalog, svjedočio i Mehmedalija Topalović. Iz iskaza svjedoka optužbe (kojima će se presuda detaljno baviti u dijelu presude koji se odnosi na konkretne krivičnopravne radnje optuženog) jasno se može zaključiti da su građani bošnjačke nacionalnosti koji još nisu bili izbjegli, bili sistematski protjerivani na organizovan način i protivzakonito zatvarani.

Osim na području općine Višegrad, vijeće je utvrdilo postojanje širokog i sistematičnog napada i u općini Rudo. Općina Rudo je susjedna općina općini Višegrad. Vijeće je, imajući u vidu sve materijalne dokaze o periodu, širini i elementima napada, blizinu ove dvije općine, te konkretno svjedočenja oštećenih i svjedoka (koji su u to vrijeme živjeli na području općine Rudo) o zbivanjima na tom prostoru, utvrdilo da je napad u smislu člana 172. stav 1. KZ BiH obuhvatio i područje općine Rudo.

Ovakvom zaključku vijeća doprinose iskazi saslušanih svjedoka optužbe Šabana Čate, Omera Čate i Fahre Čato koji svjedoče o dešavanjima u selu Donja Strmica, o napadu srpskih snaga u maju 1992. godine na to selo kada je došlo do pješadijske pucnjave i kada su zapaljene kuće u selu. Ova lica svjedoče da se napad desio iz pravca Višegrada, odnosno iz pravca sela Stražbenice, Čačice i Gornja Strmica koja su bila naseljena stanovništvom srpske nacionalnosti. U prvom naletu srpske vojske nije zapaljeno čitavo selo, ali nakon nekoliko dana je uslijedio još jedan napad srpskih snaga na Donju Strmicu i tada je zapaljen ostatak kuća. Stanovništvo je pod naletom te vojske bilo primorano napustiti Donju Strmicu. Svjedok Rasim Čato navodi da je sav narod koji je naseljavao selo pobjegao, srpski vojnici su popalili selo i potom ga napustili. U prilog navedenom govori i svjedočenje samog optuženog koji navodi da je put prema Rudom bio neizvjestan, da se na njemu nalazi vojska i policija, zbog čega je mještanima Drinskog (Vahidu Hubiću, Sabitu Omeroviću) koje je susreo na tom putu savjetovao da ne idu prema Rudom.

Imajući u vidu gore navedeno, vijeće je utvrdilo da je postojao rasprostranjen i sistematičan napad na području Višegrada i Rudog u relevantnom periodu (od aprila do septembra 1992. godine). Tužilaštvo u ovom konkretnom slučaju nije dokazalo postojanje napada na području cijele regije Istočne Bosne, zbog čega je vijeće razmatralo postojanje elemenata krivičnog djela u kontekstu geografske regije na kojoj vijeće jeste našlo postojanje napada. Napad je imao niz sastavnih elemenata i uzimao različite oblike, počev od zauzimanja samog grada od strane srpske vojske, zatim ubistava, pljačkanja privatnih domova, odvođenja muškaraca i žena, te njihovog zlostavljanja i bespravnog zatvaranja. Opisana dešavanja su izvršena na cijeloj teritoriji ovih općina, uključujući okolna sela i naselja Dušće, Drinsko, Donju Strmicu, Meremišlje i druga mjesta. Očigledno je da je napad na bošnjačko stanovništvo bio rasprostranjen i da je obuhvatao u svakom slučaju kompletne općine.

Da je napad bio i sistematičan proizilazi iz čitavog niza okolnosti i dokaza vezanih za dešavanja u gore opisanom periodu i geografskom prostoru. Naime, u mnogo prilika je postojao jasan obrazac postupanja sa civilima, naročito sa muškarcima koji su izvođeni iz kuća, pa tako na primjer, nakon što su prvo lišeni slobode, vođeni su u zgradu SUP-a na daljnje ispitivanje i premlaćivanje. Neki muškarci su izdvajani od žena i djeca i ubijani po prijekom postupku. Nadalje, iz razmjera kasnijih incidenata, jasno proizilazi da su ovo incidenti koji po svojoj prirodi ne predstavljaju izolovane ili nasumične radnje koje su osmislili pojedinci, nego su radnje zasnovane na udruženom nastojanju srpske vojske, koja je djelovala zajedno sa paravojnim grupama i policijom (kao i JNA u početnom periodu). Iz navedenog se može zaključiti da je od momenta ulaska Užičkog korpusa postojalo udruženo nastojanje lokalnih Srba da razoružaju bošnjačko stanovništvo i da ih protjeraju sa područja općina Višegrad i Rudo uz činjenje čitavog niza radnji nasilja protiv tog stanovništva.

Dakle, iz opisanih dešavanja vijeće zaključuje van svake sumnje da je u periodu od aprila do septembra 1992. godine bio u toku rasprostranjen i sistematičan napad na civilno bošnjačko stanovništvo na području općina Višegrad i Rudo od strane srpske vojske, paravojnih srpskih formacija i policije. Napad se odvijao u mnogo oblika, počevši od osvajanja Višegrada, te okolnih sela, pa sve do sistematski počinjenih ubistava, pljačkanja, zatvaranja, raznih oblika maltretiranja i protjerivanja bošnjačkog stanovništva.

Sva ova dešavanja su u konačnici rezultirala drastičnom izmjenom nacionalne strukture stanovništva, jer su sa aspekta međusobnog omjera stanovništva, promjene koje su se dogodile u Višegradu po veličini odmah na drugom mjestu iza Srebrenice.

U predmetu MKSJ *Kunarac i dr*⁴¹, izražen je stav da niti iza napada niti iza radnji optuženog ne mora stajati nikakav „politički program“ ili „plan“. U okviru međunarodnog običajnog prava ne postoji ništa što bi zahtijevalo postojanje dodatnog uslova da radnje moraju biti povezane sa nekim političkim planom ili programom. Međutim, član 172. stav 2. a) KZ BiH propisuje: „napad usmjeren bilo protiv kojeg civilnog stanovništva jest ponašanje koje uključuje višestruko činjenje djela iz stava 1. ovog člana protiv bilo kojeg civilnog stanovništva na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se učini takav napad“.

Element „politike“ može se izraziti u vidu četiri podelementa i to:

- mora se pokazati da je postojala državna ili organizaciona
- politika
- da se učini takav napad
- da je napad zapravo preduzet na osnovu ili u cilju te politike

U tumačenju ovog elementa vijeće kreće od Rimskog statuta (član 7. Statuta). Vijeće cijeni da je Rimski statut, iako nije direktno primjenjiv u BiH, relevantan iz sljedećih razloga: prihvaćen je od velikog broja država i kao takav reflektira standarde međunarodnog običajnog prava; zatim, koristi gotovo ista značenja kao KZ BiH; BiH je njegova potpisnica i ratifikovala ga je; KZ je usvojen (sa tekstom koji blisko prati Rimski statut) nakon Rimskog statuta.

---

⁴¹ Ibid, paragraf 98.

„Država“ kao termin je jasno definisana u međunarodnom pravu dok je „organizacija“ mnogo širi pojam. Ovaj podelement treba tumačiti slobodno tako da on obuhvata širok spektar organizacija, te relevantno razmatranje fokusirati na sposobnost organizacije kao grupe da osmisli i usvoji politiku napada na civilno stanovništvo na rasprostranjen ili sistematičan način, prije nego na formalne karakteristike i taksonomiju date organizacije⁴².

Politika kao drugi podelement se ne bi trebala shvatiti kao „plan“ niti kao politika u smislu državnih organizacija. U ovom kontekstu politiku bi trebalo tumačiti na način da ona predstavlja definisanje ciljeva koji zatim trebaju da se provedu kroz pojedinačno donošenje odluka na nižim nivoima. Članom 7. stav 2. tačka a) Rimskog statuta propisano je: „pod „napadom usmerenim protiv civilnog stanovništva“ smatra se djelovanje koje se zasniva na izvršenju više radnji preciziranih u stavu 1. ovog člana, a koje se preduzimaju protiv civilnog stanovništva, kao takvog, pri čemu je ovakvo djelovanje proisteklo na osnovu ili povodom političkog programa države ili kakve druge organizacije koja je svojim programom podstrekavala da se takvo djelo izvrši“. Može se zaključiti da iz citiranog člana proističe i treći podelement „politika da se učini takav napad“. Pri tome, ta politika se ne mora odnositi na konkretna krivična djela iz stava 1. člana 7. Rimskog statuta (koja su počinjena) nego je potrebno da odnosi na izvršenje napada u općem smislu⁴³.

Uzročna veza između „politike“ i napada podrazumijeva analiziranje svakog pojedinačnog predmeta, u svjetlu postojećih činjenica i okolnosti. Pri tome, postojanje napada nužno ne podrazumijeva postojanje „politike“. Da bi se postojanje ove veze utvrdilo mogu se uzeti u obzir sljedeći faktori: udružene radnje pripadnika organizacije ili države; zasebna ali slična djela pripadnika organizacije ili države; pripremne aktivnosti prije početka napada; pripremljene aktivnosti ili koraci koji su preduzeti tokom ili na kraju napada; postojanje političkih, ekonomskih ili drugih strateških ciljeva države ili organizacije koji se ostvaruju napadom; u slučaju nepoduzimanja radnji znanje o napadu i namjerno nepreduzimanje radnji. Iako svaki napad pojedinačno mora biti smatran rasprostranjenim i sistematičnim, obrazac napada na civilno stanovništvo, bez obzira da li su oni pojedinačno rasprostranjeni i sistematični, bi (u određenim okolnostima) bio dokaz politike da se takvi napadi učine.

U konkretnom slučaju, iz ranije navedenih okolnosti o kojima su svjedočili pomenuti svjedoci, a o kojima govore i prihvaćene činjenice utvrđene u predmetu *Mitar Vasiljević* jasno se može zaključiti da je postojao obrazac napada na civilno stanovništvo (kako je to prethodno i obrazloženo). Takav obrazac ponašanja (odnosno napada) nedvojbeno da nije mogao biti proizvod pojedinca niti izolovano ponašanje pojedinaca. Naprotiv, sve pomenute okolnosti jasno ukazuju da je postojalo udruženo djelovanje srpske vojske da se bošnjačko stanovništvo protjera sa područja Višegrada i Rudog, te se to djelovanje može posmatrati kao sprovođenje politike koja je postojala na višem nivou. Opisani događaji, prema mišljenju vijeća, bili su rezultat detaljnog planiranja, organizacije i koordinacije sa ciljem izvršenja napada na nesrpsko civilno stanovništvo koji je uključivao višestruka počinjenja zločina. U konkretnom slučaju, možemo reći da je ovu organizaciju predstavljala srpska vlast, koja je djelovala kroz lokalne aktere kao što su, pored ostalog, bile organizovane vojne jedinice lokalnog srpskog stanovništva.

⁴² Vidjeti predmet *Rašević i Todović*, presuda Pretresnog vijeća Suda BiH, str. 39.

⁴³ Ibid, str. 39.

Iz svega navedenog nesumnjivo je da je rasprostranjen i sistematičan napad izvršen na osnovu i u cilju politike i plana SDS-a da se izvrši napad na nesrpsko stanovništvo općina Višegrad i Rudo. Pozadina ove politike je svakako čitava situacija koja je prethodila napadu na tom području. U tom periodu su održani višestranački izbori na kojima su glasove, u skladu sa nacionalnim omjerom stanovništva, dobile SDS i SDA. Međutim srpski političari nisu bili zadovoljni takvom raspodjelom uticaja i smatrali su da su nedovoljno zastupljeni na položajima vlasti. Ubrzo su planule međunacionalne napetosti. Početkom 1992. godine građani muslimanske nacionalnosti su razoružani ili je od njih zatraženo da predaju oružje. Istovremeno su se Srbi počeli sami naoružavati i organizovati vojnu obuku. Od 4. aprila 1992. godine, srpski političari su uporno počeli tražiti da se policija podijeli po nacionalnoj osnovi. Navedene činjenice su utvrđene u prihvaćenim činjenicama 3, 6, 7 i 9, a iste nisu osporene od strane odbrane. Nakon svih ovih pripremnih aktivnosti uslijedio je prethodno opisani rasprostranjeni i sistematični napad. U toku tog napada vršeno je protjerivanje, ubijanje, zastrašivanje nesrpskog stanovništva (na način kako će biti detaljno obrazloženo u nastavku presude) a sve u cilju promjene etničke slike kompletnog područja općine Višegrad i šire, odnosno preuzimanja potpune kontrole nad tim područjem od strane Srba.

Teza odbrane da su postojale straže i kod civila bošnjačke pripadnosti te da su oni bili naoružani je irelevantna u ovom kontekstu imajući u vidu da međunarodno humanitarno pravo apsolutno zabranjuje upotrebu oružane sile protiv civila, tako da princip *tu quoque* ne predstavlja nikakvu odbranu.⁴⁴ Osim toga, Žalbeno vijeće MKSJ je u predmetu *Kunarac i dr.* zaključilo: „Prilikom utvrđivanja da li je došlo do napada na neko konkretno civilno stanovništvo, irelevantno je da je druga strana također počinila zvjerstva protiv civilnog stanovništva neprijatelja. To što je jedna strana izvršila napad na civilno stanovništvo druge strane ne opravdava napad te druge strane na civilno stanovništvo ove prve, a niti ne isključuje zaključak da su snage te druge strane zapravo svoj napad usmjerile upravo na civilno stanovništvo kao takvo. Svaki napad na civilno stanovništvo neprijatelja je protivpravan i zločini počinjeni u okviru jednog takvog napada mogu se, ako su ispunjeni i svi drugi uslovi, okvalifikovati kao zločini protiv čovječnosti.“

3.2.1.2. Napad usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva

Izrazom „usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva“ preciziran je element da je u kontekstu zločina protiv čovječnosti primarni cilj napada civilno stanovništvo. Izraz „stanovništvo“ ne znači da predmetom napada mora biti cjelokupno stanovništvo geografskog područja u kojem se napad odvija⁴⁵.

Članom 3. stav 1. tačka a) Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba (Četvrta Ženevska konvencija) definisana je kategorija civila na način da su to „lica koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumjevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu uslijed bolesti, rane, lišenja slobode, ili iz kojeg bilo drugog uzroka.“ Ovim članom je propisano da će se prema ovoj kategoriji

⁴⁴ Vidjeti predmet *Mitar Rašević i Savo Todović*, X-KR/06/275 (Sud BiH), prvostepena Presuda, 28. februar 2008. godine, str. 45; zatim vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. godine, paragraf 88; *Tužilac protiv Mirjana Kupreškića i dr.*, IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. godine, paragraf 517; predmet *Kupreškić i dr.*, Odluka o dokazima o dobrom karakteru optuženog i odbrani “*Tu Quoque*”, IT-95-16-T, 17. februar 1999. godine, str. 3-4.

⁴⁵ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 90.

stanovništva postupati u svakoj prilici čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju ili imovnom stanju, ili kome bilo drugom sličnom mjerilu.

Dodatno, napad ne mora biti usmjeren prema neprijatelju, on može također biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, uključujući bilo koji dio stanovništva napadnute države. Pojam civila u strogom smislu obuhvata sva ona lica koja su bila van borbenog stroja kada je krivično djelo počinjeno⁴⁶. Dodatno, definicija civilnog stanovništva obuhvata pojedince koji su možda u nekom određenom trenutku pružili otpor i osobe izvan borbenog stroja⁴⁷. Stanovništvo se može smatrati civilnim čak i ako su prisutni i neki necivili – ono jednostavno treba da bude pretežno civilnog karaktera⁴⁸. Svjedoci Hasan Hubić i Medo Tabaković navode da su Bošnjaci u Drinskom imali lovačko naoružanje te da su organizovali straže na tom području. Međutim, oni nisu učestvovali u vojnim aktivnostima te kao takvi imaju svojstvo civila u smislu relevantnih odredbi Četvrte Ženevske konvencije.

Ranije pomenuti svjedoci koji su svjedočili o izdvajanju pet muškaraca Bošnjaka iz kolone u Dušću i njihovom odvođenju navode da su odvojeni muškarci od žena i vraćeni su natrag prema Dušću. Svjedok Sabina Maslo navodi da su 13. juna (1992. godine) svi istjerani iz stanova (njih oko 50) i krenuli su u koloni u kojoj je na kraju bilo puno ljudi koje su vojnici našli po kućama i šumama. Iz te kolone je, prema svjedočenju ove svjedokinje, izdvojeno pet muškaraca (poimenično navedeni u tački 7. optužnice) i vraćeni su prema Dušću. Svjedokinja Sabina Maslo navodi i to da je naknadno čula da su ovih pet muškaraca ubijeni i zapaljeni u štali vlasništvo Ajke Balić, između Dušća i Višegrada.

Zatim, svjedoci Medina Gušo, Ramiza Mustafić, Hasiba Mešanović, Mirsad Hubić i Hafiza Gušo svjedoče o odvođenju deset muškaraca iz sela Drinsko u šumu Pušin do gdje su ubijeni, a tijela su ekshumirana 24.04.2006. godine.

Svjedok Alija Mešanović svjedoči o pomenutom događaju i navodi da je u relevantno vrijeme, dok je stajao ispred svoje kuće u Drinskom, vidio kolonu ljudi kako idu prema šumi Kik, Pušin do. On tvrdi da je u toj koloni bilo i vojnika i civila. Svjedokinja Medina Gušo za ovaj događaj navodi da je deset muškaraca Bošnjaka prvo postrojeno (poimenično nabrojani u tački 4. optužnice) i da su ih vojnici (Dragan, Momir, Leka i još jedan) otjerali u Pušin do. Svjedokinja je određiva da odvedeni muškarci nisu imali oružje, te da su bili civili.

Svjedoci Šaban Ćato, Rasim Ćato i Fahra Ćato su svjedočili o ubistvu Suvada Kurtića u okviru širokog i sistematičnog napada na općinu Rudo. Iz njihovih iskaza proističe da su i Suvad Kurtić, kao i ostali mještani Donje Strmice koji su 25. maja 1992. godine bili meta napada srpske vojske, bili civili.

Iako je među bošnjačkim stanovništvom možda i bilo naoružanih lica, njihov broj je bio zanemariv u kontekstu kompletne grupe ljudi koja je bila prevashodno civilnog karaktera i kao takva bila meta napada.

⁴⁶ Vidjeti predmet *Jelisić*, presuda Žalbenog vijeća, paragraf 54.

⁴⁷ Vidjeti predmet *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 235.

⁴⁸ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 180.

U konkretnom slučaju, vijeće cijeni da su, način na koji su napadi izvršeni, kao i razmjeri zlodjela protiv bošnjačkog stanovništva, dovoljni da se van svake sumnje utvrdi da su bili usmjereni protiv civilnog bošnjačkog stanovništva. Iz naprijed navedenih dokaza i okolnosti vijeće je zaključilo da je napad bio usmjeren na bošnjačko civilno stanovništvo i niti jedan od oštećenih svjedoka ili od žrtava nije bio naoružan, u uniformi ili na borbenoj liniji.

Shodno navedenim okolnostima, vijeće je van razumne sumnje utvrdilo da je napad koji je poduzet bio usmjeren prema civilnom stanovništvu i da niko od lica koja su bila objekat napada nije bio naoružan niti je učestvovao u borbama.

3.2.1.3. Povezanost djela za koje se optuženi tereti i napada

Iz člana 172. KZ BiH slijedi da veza između djela za koje se optuženi tereti i napada ima objektivni i subjektivni element.

Objektivni element bi se odnosio na dovoljnu povezanost djela optuženog sa napadom, odnosno da se djela optuženog mogu u dovoljnoj mjeri odnositi na napad. Međutim, djela optuženog sama po sebi ne moraju biti rasprostranjena ili sistematična da bi predstavljala dio napada, pošto se taj uslov odnosi samo na napad⁴⁹. Djela koja su geografski i vremenski izdvojena iz središta napada mogu se i dalje smatrati dijelom napada ukoliko su bez obzira na to povezana sa napadom (npr. po načinu na koji su djela izvršena ili identitetu žrtava ili u slučajevima kada su djela nastavljena nakon vrhunca napada)⁵⁰.

Prema međunarodnom običajnom pravu i odredbama člana 172. KZ BiH nužno je da optuženi zna za napad protiv civilnog stanovništva i da njegove radnje predstavljaju dio tog napada⁵¹. Nije neophodno da tužilac dokaže direktnim dokazima da je optuženi znao za dati kontekst i vezu. Takav dokaz može se utvrditi putem posrednih dokaza, kao što su: položaj optuženog u civilnoj ili vojnoj hijerarhiji; njegova pripadnost grupi ili organizaciji umiješanoj u izvršenje zločina; razmjer nasilja; njegovo prisustvo na mjestu zločina.

Vijeće zaključuje da je ova veza (kako objektivna tako i subjektivna) između djela optuženog i napada dokazana van razumne sumnje. Vijeće o tome nesumnjivo zaključuje najprije iz dokazane pripadnosti optuženog formacijama koje su učestvovale u napadu, kao i njegovim aktivnim radnjama u sklopu formacija koje su sprovodile pomenuti napad. Svjedoci optužbe i odbrane su svjedočili o ulozi optuženog, te naveli da je bio komandir jedinice u Mjesnoj zajednici (MZ) Drinsko, koja se sastojala od dva voda koja su činili 50-70 mještana te mjesne zajednice. Svjedok Vojislav Topalović (u kritično vrijeme načelnik općine Rudo) navodi da je Momir Savić bio komandir brigade. O ovim činjenicama su svjedočili i Momir (Milan) Savić i Miladin Savić. Osim pomenutih izjava svjedoka, vijeće je imalo u vidu i materijalni dokaz Tužilaštva – „Izveštaj o upoznavanju komandanata brigada, komandanata bataljona i komandira četa od 24.12.1992. godine“ kao i „Matični i

⁴⁹ Vidjeti predmet *Kordić*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 94.

⁵⁰ Vidjeti predmet *Brđanin*, IT-99-36-T, presuda od 01.09.2004. godine, paragraf 132. Vidjeti i predmet *Kunarac i dr.*, IT-96-23/1-T-presuda od 22.02.2001. godine, paragraf 581-592.

⁵¹ Vidjeti predmet *Kayishema i Ruzidana* MKSR-95-1-T, presuda od 21.05.1999. godine, paragraf 134. Zatim, vidjeti također predmet *Bagelshema*, MKSR-95-1A-T, presuda od 07.06.2001. godine, paragraf 94.

jedinični karton za Momira Savića“ iz koji proističe da je Momir Savić u toku rata bio komandir 3. čete Vojske Republike Srpske (VRS) u Višegradu.

Ni odbrana optuženog posebno ne spori činjenicu da je optuženi bio komandir jedinice u MZ Drinsko. Odbrana spori vrijeme u kojem je optuženi postavljen za komandira.

Svjedoci optužbe koji su poznavali optuženog još od prije rata izjavili su kako su ga u kritično vrijeme vidjeli u nekoliko navrata u uniformi, naoružanog.

Sve inkriminirane radnje za koje se optuženi tereti, a za koje je vijeće utvrdilo njegovu krivnju, dogodile su se za vrijeme trajanja rasprostranjenog i sistematskog napada. Osim činjenice da je optuženi bio komandir vojne jedinice (3. čete) u relevantnom periodu, vijeće podsjeća da postoje dokazi da su pripadnici njegove jedinice bili dio napada i poduzimali aktivnosti iz kojih se nesumnjivo može zaključiti da čine dio napada. U vezi sa tim, iz konkretnih događaja iz tog vremena (o kojima će vijeće raspravljati u pojedinačnim tačkama optužnice) nesporno je da su pripadnici te jedinice odvodili Bošnjake civile na ispitivanje u SUP gdje su bili podvrgnuti isljeđivanju o čemu naročito govore i dešavanja u vezi sa tačkom 1. optužnice. Zatim, iz događaja koji će biti u nastavku objašnjeni, proističe da su pripadnici jedinice kojom je komandovao optuženi odvodili i po prijekom postupku ubijali civile bošnjačke nacionalnosti. U svim tim radnjama optuženi je uzeo učešća sa sviješću i htijenjem da ih čini. I ostale radnje koje su se u to vrijeme na području općina Višegrad i Rudog odvijale, uklapale su se u cjelokupna dešavanja i ne mogu se ni po čemu izdvojiti iz konteksta napada. Pa tako, nezakonita lišenja slobode, prisilno premještanje stanovništva, silovanje, sve su to radnje za koje su svjedoci izjavljivali da su se dešavale u toku napada. Da su ove radnje počinjene skoro isključivo nad osobama nesrpske nacionalnosti (izuzev radnje iz tačke 6. optužnice), uglavnom nad Bošnjacima, proizilazi iz izjava svjedoka koje su konzistentne sa utvrđenim činjenicama koje su oprihvaćene u ovom predmetu kao i izvedenim materijalnim dokazima. Vijeće je utvrdilo da je optuženi krivično odgovoran za nabrojane radnje, a niti jedna radnja optuženog se ni po čemu ne može izdvojiti kao zasebna ili odvojena od sveukupnih dešavanja. Pored toga, optuženi je zločine počinio zajedno sa drugim osobama koje su učestvovala u zločinima, te sa pripadnicima policijskih, vojnih i paravojnih grupa koje su počinile široko rasprostranjen i sistematski napad. Sve navedeno jasno ukazuje da je optuženi bio u potpunosti upućen u napad koji se dešavao na području Višegrada i Rudog u periodu od aprila do septembra 1992. godine i znao je da svojim radnjama doprinosi napadu.

Imajući u vidu sve navedeno, vijeće zaključuje da su se inkriminirane radnje dogodile u vrijeme rasprostranjenog i sistematičnog napada od strane srpske vojske, policije i paravojnih formacija na civilno stanovništvo općina Višegrad i Rudo, te da je optuženi djelovao svojim radnjama u sklopu takvog napada i znao da su njegova djela dio takvog napada. Sve radnje optuženog su dio takvog napada i one doprinose rasprostranjenosti i sistematičnosti napada. Optuženi je svjestan postojanja ovog napada i u okviru toga on poduzima konkretne krivičnopravne radnje.

4. Ocjena dokaza po tačkama optužnice

Prilikom ocjene dokaza, odnosno iskaza svjedoka koji su svjedočili pred Sudom, vijeće je imalo u vidu njihovo držanje, vladanje i karakter u mjeri u kojoj je to bilo moguće. Nadalje,

vijeće je uzelo u obzir vjerovatnoću, dosljednost svjedoka i njihovih iskaza u odnosu na druge dokaze i okolnosti predmeta. Vijeće je pri tome bilo svjesno činjenice da kredibilitet svjedoka zavisi od njihovog poznavanja činjenica o kojima su svjedočili, njihovog integriteta, iskrenosti i činjenice da su se obavezali da će govoriti istinu pred Sudom.

Osim što iskaz svjedoka treba biti dat iskreno, neophodno je i da je iskaz pouzdan. Imajući to na umu, vijeće je tokom cijelog postupka bilo svjesno da je u iskazima o činjenicama koje su se dogodile puno godina prije davanja iskaza prisutna nesigurnost usljed nestalnosti ljudske percepcije u odnosu na traumatične događaje i sjećanja tih događaja.

Vezano za posredne dokaze (dokaze iz druge ruke), vijeće ističe da su u praksi ovog suda takvi dokazi prihvatljivi. Naravno, dokazna vrijednost takvih dokaza zavisi od konteksta i karaktera predmetnog iskaza, kao i od toga da li je taj iskaz potkrijepljen i drugim dokazima. Osim toga, vijeće podsjeća da je Sud slobodan u ocjeni dokaza (u skladu sa članom 15. ZKP BiH).

Kada su u pitanju same radnje izvršenja krivičnog djela, svjedoci Tužilaštva koji su svjedočili na okolnosti radnji izvršenja iz tačaka optužnice, uglavnom su neposredni očevidci događaja, a neki od njih su direktne žrtve.

Vijeće napominje da su sve inkriminirane radnje počinjene u toku 1992. godine tako da vijeće neće svaki puta pri spominjanju datuma posebno specificirati i godinu.

4. 0. Optuženi i vojna jedinica kojom je komandovao

Vijeće je već utvrdilo da su, po odlasku Užičkog korpusa, na području općine Višegrad ostale paravojne jedinice, kojima se priključilo i nešto lokalnih Srba. Svjedok odbrane Vojislav Topalović navodi da je nakon odlaska Užičkog korpusa formirana združena vojska Rudog, Višegrada i Čajniča. Optuženi je, i za vrijeme prisustva Užičkog korpusa, viđan uniformisan i naoružan na području općine Višegrad o čemu su svjedočili Bahrudin Gušo, Ramiz Gušo i Nizija Gušo.

Optuženi ni sam ne spori da je u toku rata na području općine Višegrad bio komandir 3. čete, ali on osporava da je to bilo u inkriminisano vrijeme. Optuženi tvrdi da je tek 13. jula imenovan za komandira 3. čete, odnosno da je tek tada ta četa oformljena. Navode optuženog je potvrdio Milenko Jevđić, svjedok odbrane koji navodi da je Vinko Pandurević (komandant Višegradske brigade) u kritično vrijeme bio nadređeni komandirima vodova (Draganu Saviću i Zoranu Teševiću). U tom pravcu odbrana je izvela dokaz „Izmjene i dopune u organizaciji i formaciji Vojske RS“ od 03.07.1992. godine (dokaz O 4).

Optuženi je u Zapisniku o ispitivanju osumnjičenog u istrazi naveo da je za komandira 3. čete postavljen „negdje oko 20. maja 1992. godine“⁵².

Vijeće je na prijedlog Tužilaštva prihvatilo ovaj zapisnik, iako je odbrana izrazila protivljenje. Naime, branilac optuženog smatra da zakonske odredbe ne dopuštaju da se iskaz osumnjičenog iz istrage koristi naknadno kao dokaz iz razloga što optuženi, prilikom tog ispitivanja, nije bio poučen u skladu sa noveliranim članom 78. stav 2. ZKP BiH.

⁵² Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog, broj KT-RZ-205/06 od 14.12.2007. godine, str. 6

Vijeće cijeni da je uvođenje i korištenje ovog dokaza u skladu sa zakonom. Nakon što je izvršilo uvid u izjavu, vijeće je zaključilo da je optuženi prilikom ispitivanja u svojstvu osumnjičenog u skladu sa članom 78. stav 2. tada važećeg ZKP BiH poučen o svojim pravima. Član 78. ZKP BiH (u vrijeme kada je osumnjičeni ispitan) propisuje osnovne pouke na koje je lice koje ispituje (tužilac) dužno ukazati licu koje se ispituje u svojstvu osumnjičenog, i to:

- a) Pouku za koje krivično djelo se tereti i osnove sumnje protiv njega;
- b) Pouku da lice nije dužno iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja;
- c) Pouku da može uzeti branitelja po svom izboru koji može biti prisutan njegovom ispitivanju, kao i da ima pravo na branitelja bez naknade u slučajevima predviđenim zakonom;
- d) Pouku da se može izjasniti o djelu koje mu se stavlja na teret i iznijeti sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist;
- e) Pouku da ima pravo u toku istrage razmatrati spise i razgledati pribavljene predmete koji mu idu u korist, osim ako je riječ o spisima i predmetima čije bi otkrivanje moglo dovesti u opasnost cilj istrage;
- f) Pouku da ima pravo na besplatne usluge prevoditelja ako ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi prilikom ispitivanja;
- g) Mogućnost da se osumnjičeni može dobrovoljno odreći navedenih prava, ali da njegovo ispitivanje ne može započeti ukoliko se i dok se njegova izjava o odricanju ne zabilježi pismeno i dok ne bude potpisana od strane osumnjičenog. Osumnjičeni se ni pod kojim okolnostima ne može odreći prava na prisustvo branitelja ako je njegova odbrana obavezna u skladu s ovim zakonom;
- h) U slučaju da se osumnjičeni odrekao prava da uzme branitelja, a kasnije izrazi želju da uzme branitelja, ispitivanje će se odmah prekinuti i ponovo će se nastaviti kada osumnjičeni dobije branitelja ili mu se branitelj postavi ili ako osumnjičeni izrazi želju da nastavi da odgovara na pitanja.
- i) Ako se osumnjičeni dobrovoljno odrekne prava da ne odgovara na postavljena pitanja, mora mu se i u tom slučaju omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji mu idu u korist.

U ovom konkretnom slučaju, vijeće je ocijenilo da je izjava optuženog (tada osumnjičenog) formalno ispravna, u smislu da su odredbe citiranog člana u potpunosti ispoštovane prilikom ispitivanja u istrazi. Također, vijeće je utvrdilo da prilikom uzimanja izjave od optuženog nije ugroženo njegovo pravo na odbranu. Naime, prilikom uzimanja te izjave optuženi je imao branioca koji je bio prisutan njegovom saslušanju. Također, evidentno je da optuženi nije imao primjedbe na zapisnik koji je potpisao. Vijeće dalje cijeni da postupci tužioca prilikom uzimanja izjave od osumnjičenog (sada optuženog) nisu bili u suprotnosti sa odredbama člana 78. ZKP BiH. Također, vijeće napominje da je predloženi zapisnik sačinjen u skladu sa članom 79. stav 1. ZKP BiH, kako je i navedeno u istom.

Radnja „Ispitivanja osumnjičenog“ je jedna od radnji dokazivanja tokom istrage sa ciljem prikupljanja materijala radi otkrivanja počinitelja i dokazivanja na glavnom pretresu. Izjava osumnjičenog iz istrage dakle predstavlja dio dokaznog materijala Tužilaštva. Zakon obezbjeđuje sve garancije zaštite prava osumnjičenog prilikom uzimanja takve izjave. Ako

su te garancije i ispoštovane (pretpostavke iz člana 78. ZKP BiH) i ukoliko tako slobodno data izjava sadrži dokaze relevantne za predmet, nema razloga da ista ne bude prihvaćena kao dokaz čak i onda kada optuženi odluči da se koristi svojim pravom da se brani šutnjom tokom glavnog pretresa. Zaključak suprotan ovom bi, sa aspekta rasvjetljavanja krivičnih djela, ispitivanje osumnjičenog lica sveo na apsolutno beskoristan proces osim onda kada optuženi prizna krivicu nakon potvrđenja optužnice (u kojem slučaju je njegova izjava u istrazi gotovo nepotrebna) ili kada odluči da svjedoči na glavnom pretresu.

Vijeće nalazi da nema logičnih razloga da izjava osumnjičenog uzeta u skladu sa zakonom tokom jedne faze postupka (ovdje u toku istrage) izgubi svoju procesnu vrijednost u kasnijim fazama. Također, iz odredbe člana 78. stav 6. ZKP BiH proističe da se na iskazu osumnjičenog ne može zasnivati sudska odluka *ako je prilikom uzimanja tog iskaza postupljeno protivno relevantnim zakonskim odredbama*. U skladu sa tim, vijeće zaključuje da se u slučaju kada je postupljeno u skladu sa svim zakonskim odredbama, iskaz osumnjičenog iz istrage može koristiti prilikom donošenja sudske odluke. U okolnostima gdje je izjava osumnjičenog uzeta u skladu sa relevantnim zakonskim odredbama, njeno uvrštavanje u dokaze je u skladu i sa članom 6. Konvencije.

Vijeće je, odlučujući o ovom pitanju, uzelo u obzir kao relevantnu i praksu Evropskog suda za ljudska prava (Evropski sud). Naime, odredbe ZKP BiH vezano za prava osumnjičenog prilikom ispitivanja imaju za cilj, između ostalog, da osiguraju zaštitu prava iz člana 6. Konvencije, i to posebno prava na šutnju, prava na branioca i prava da razumije optužbe protiv njega, kao i prava na tumača. Ukoliko je izjava od osumnjičenog uzeta u suprotnosti s odredbama članova 77. ili 78. ZKP BiH, "na iskazu osumnjičenog ne može se zasnivati sudska odluka"⁵³.

Član 6. stav 2. ZKP BiH propisuje: „*Osumnjičenom, odnosno optuženom se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist*”, a stav 1. ovog člana glasi: „*Osumnjičeni već na prvom ispitivanju mora biti obaviješten o djelu za koje se tereti i o osnovama sumnje protiv njega i da njegov iskaz može biti korišten kao dokaz u daljnjem toku postupka*“. Iz citiranih odredbi proističe da optuženi na pretresu može koristiti obje mogućnosti: on može da se izjasni o dokazima protiv njega i da istovremeno odbije da odgovara na bilo kakva pitanja. Sud je jedino obavezan da mu pruži mogućnost da se izjasni o svakom dokazu koji ga tereti, prema članu 6. stav 2. ZKP BiH.

Sud ukazuje na stav Evropskog suda u predmetu *Saidi protiv Francuske, broj 14647/89, odluka od 20. septembra 1993. godine, stav 43.* u kojem je navedeno: „*Obično se sav dokazni materijal mora prezentirati na javnom ročištu, u prisustvu optuženog, uzimajući u obzir argumentaciju suprotne strane u cilju provođenja adversarnog postupka. Međutim, korištenje izjava datih u fazi policijske i sudske istrage kao dokaznog materijala nije samo po sebi suprotno odredbama stava 3. tačke d) i stava 1. člana 6. (član 6. stav 3. tačka d), i član 6. stav 1.), pod uslovom da je ispoštovano pravo na odbranu. Po pravilu, pod ovim pravima se podrazumijeva da se davaocu iskaza, optuženom pruži prikladna i odgovarajuća mogućnost da pobije i ispita svjedoka koji svjedoči protiv njega bilo za vrijeme davanja izjava ili u kasnijoj fazi postupka.*“

---

⁵³ Član 77. stav 3.; član 78. stav 6. ZKP BiH.

U ovom konkretnom slučaju, odbrana nije izložila nikakvu sudsku praksu koja bi na bilo koji način potkrijepila njihov argument da se ranija, zakonito pribavljena i slobodno data izjava optuženog ne može na pretresu prihvatiti kao dokaz protiv njega, posebno u slučaju kada se optuženi odluči da iznese svoju odbranu.

Vijeće je imalo u vidu da je najnovijim izmjenama ZKP BiH član 78. stav 2. tačka c) izmijenjen na način da se optuženi mora upozoriti, pored ostalog, i na to da je takav njegov iskaz (iz istrage) dopušten kao dokaz na glavnom pretresu i da bez njegove saglasnosti može biti pročitana na glavnom pretresu. Također, slična izmjena sadržana je i u članu 6. stav 1. ZKP BiH. Objе odredbe obavezuju nadležni organ da osumnjičenog upozori da se njegov iskaz iz istrage može koristiti kao dokaz na glavnom pretresu.

Zakon koji je bio na snazi u vrijeme kada je optuženi ispitan u svojstvu osumnjičenog nije sadržavao ovu obavezu za tužioca. Do određene izmjene došlo je i u odredbama člana 273. ZKP BiH i to tako što je dodan stav 3. koji glasi: „Ako se u toku glavnog pretresa optuženi koristi pravom da nije dužan iznijeti svoju odbranu ili odgovarati na postavljena pitanja, zapisnik o iskazu optuženog koji je dat u istrazi može se po odluci sudije ili predsjednika vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo ako je optuženi prilikom saslušanja u istrazi bio upozoren u skladu s članom 78. stav (2) tačka c) ovog zakona.“

Znači, prema ovoj odredbi čak i u slučaju kada optuženi ne koristi pravo da iznese svoju odbranu, njegov zapisnik iz istrage može se koristiti kao dokaz u postupku.

Iako se odbrana nije u svojim argumentima osvrnula na principe iz člana 4. KZ BiH pri razmatranju ovog pitanja, vijeće je razmotrilo odredbu stava 2. tog člana, koji propisuje da, ukoliko se „poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenit će se zakon koji je blaži za učinitelja.“ Slična odredba se može naći u članu 15. stav 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Vijeće je mišljenja da, kao i član 15. stav 2. tog pakta, član 4. stav 2. KZ BiH se odnosi samo na materijalne zakonske norme, odnosno odredbe Krivičnog zakona, uključujući one koje propisuju elemente krivičnog djela i težinu kazne koja je propisana za to djelo (pri tome vijeće svakako skreće pažnju na to da je član 4. u svakom slučaju kvalifikovan odredbama člana 4 a)). Mišljenje vijeća je da se princip iz člana 4. stav 2. KZ BiH ne odnosi na procesne zakonske norme, odnosno odredbe ZKP BiH.

Ovakva pravna pozicija je, po mišljenju vijeća, potpuno logična i sukladna kako poštivanju osnovnih prava osumnjičenih i optuženih lica, tako i efikasnom funkcionisanju krivično-pravnog sistema. Naime, u bilo kojem datom momentu, organi vlasti, uključujući istražne organe i Tužilaštva, moraju svoje aktivnosti sprovoditi u skladu sa zakonom koji je tada na snazi. Ukoliko dođe do promjene u tom zakonu, bilo bi nelogično i suprotno interesima pravde da se aktivnosti, sprovedene u skladu sa važećim zakonom u ranijem periodu, retroaktivno „invalidiraju“ oslanjanjem na naknadne izmjene zakona. Takav ishod bi imao negativne posljedice po sprovođenje zakona i stavio organe gonjenja u poziciju gdje ne mogu garantirati da će radnje poduzete u skladu sa važećim zakonom biti validne u naknadnoj analizi sudskog organa. Ovo ne bi bilo ni u interesu lica na koja su usmjerene aktivnosti organa sprovedbe zakona jer bi organi koji nemaju jasnu sliku zakona koji moraju poštivati mogli postupati na nepredvidiv i neusklađen način.

Situacija bi mogla biti drugačija ukoliko procesna odredba koja je na snazi u momentu sprovođenja istražnih radnji sama po sebi predstavlja kršenje ljudskih prava zaštićenih Ustavom (npr. prava sadržanih u Konvenciji). U takvom slučaju, moglo bi se argumentirati da, pošto je zakonska odredba po sebi bila neustavna u datom momentu, svako postupanje u skladu sa njom ne bi bilo validno. U svakom slučaju, to nije bila situacija u ovom predmetu te se vijeće neće baviti takvim teoretskim pitanjem.

Pored navedenog, kada se optuženi koristi pravom da pred Sudom iznese svoju odbranu (odnosno, kada se odrekne „prava na šutnju“), on samim time omogućava tužiocu i da ga unakrsno ispita. U našem procesnom sistemu unakrsno ispitivanje optuženog je moguće samo u tom slučaju, kada optuženi napravi takav izbor. Međutim, iznoseći svoju odbranu optuženi podliježe punom spektru unakrsnog ispitivanja koje uključuje mogućnost dovođenja u pitanje kredibiliteta optuženog. Taj kredibilitet se u krivičnoj praksi najčešće dovodi u pitanje korištenjem ranije (oprečne) izjave optuženog (lica koje svjedoči). Sa aspekta pravičnog suđenja i iscrpnog pretresanja svih relevantnih činjenica bilo bi nelogično tužiocu uskratiti mogućnost da, ukoliko isto smatra neophodnim, dovede u pitanje kredibilitet optuženog koristeći njegovu raniju oprečnu izjavu.

Imajući u vidu navedene razloge, te cijeneći da je predložena izjava relevantna za ovaj predmet, vijeće je udovoljilo prijedlogu Tužilaštva i prihvatilo uvođenje pomenute izjave Momira Savića u dokazni materijal. Vijeće je pri tome ocijenilo da je ova izjava formalno ispravna, te imalo u vidu da je optuženi svjedočio, a njenu dokaznu vrijednost će cijeliti u kontekstu ostalih izvedenih dokaza.

U prihvaćenom zapisniku, kako je to već naznačeno, optuženi navodi da je za komandira 3. čete postavljen oko 20. maja 1992. godine a ne 13. jula, kako je to tvrdio tokom svjedočenja na glavnom pretresu.

Shodno navodima samog optuženog, kao i ostalim izvedenim dokazima, vijeće je zaključilo da je oko 19. ili 20. maja 1992. godine optuženi imenovan za komandira 3. čete koja je bila smještena u Drinskom, a koja je, prema svjedočenju Vojislava Topalovića, pripadala Višegradskoj brigadi i sastojala se od dva voda. Komandir jednog od vodova je bio Dragan Savić a komandir drugog voda Zoran Tešević zvani „Leka“. Navedeno proističe prije svega iz iskaza svjedoka odbrane koji su bili pripadnici te jedinice, i to Momira (Milan) Savića i Miladina Savića. Dodatno, ove činjenice proističu i iz svjedočenja Vojislava Topalovića, te iz izjave Čedomira Teševića čiji iskaz iz istrage je vijeće prihvatilo na osnovu odredbi člana 273. stav 2. ZKP BiH (kako je obrazloženo pod tačkom 1. c ove presude). Pripadnici te jedinice bili su, između ostalog, Dragan Savić, Zoran Tešević zvani „Leka“, Momir (Milan) Savić, Miladin Savić, Željko Krsmanović, Boško Tešević i Nikola Tešević. O navedenom su svjedočili svjedoci odbrane Miladin Savić i Momir (Milan) Savić, kao i svjedoci optužbe Fadil Salić, Husein Mujakić, Hasan Hubić, Redžep Salić i Fatima Mujakić koji su mnoga od ovih lica poznavali od ranije jer se radilo o lokalnom stanovništvu koje je duži vremenski period prije rata živjelo na užoj geografskoj sredini na području Višegrada. Sjedište, odnosno komanda jedinice je bila smještena u Drinskom.

Svjedok odbrane, Vojislav Topalović je, kako je to već istaknuto, u inkriminisano vrijeme, bio na mjestu predsjednika općine Rudo te je bio uključen u aktivnosti mobilizacije rezervnog sastava JNA i osnivanje kriznih štabova. Kao takvom mu je bilo poznato da je

jedinica kojom je komandovao optuženi pripadala Višegradskoj brigadi. On navodi da je dio teritorije općine Rudo koji se graničio sa Višegradom („od hidroelektrane, dužinom desne obale do Brodara, dužine oko 15 km“) bio pod komandom čete kojom je komandovao optuženi. I svjedoci Miladin Savić i Momir (Milan) Savić su potvrdili da je u zoni odgovornosti njihove jedinice bio i jedan dio općine Rudo (što je posebno relevantno za tačku 5. optužnice).

Svjedok odbrane, Miladin Savić, navodi da su pripadnici 3. čete naoružanje imali od ranije jer su svi bili u rezervnom sastavu JNA tako da su posjedovali puškomitraljeze M-48 i „papovke“, te SMB (sivomaslinaste boje) uniforme JNA. Svjedok navodi da se jedinica sastojala od 50-ak vojnika, a njeni članovi su bili komšije iz Drinskog. Optuženi je, prema ovom svjedoku, „bio glavni“, odnosno komandir cijele čete. Ovaj svjedok je bio pisar u toj jedinici i on navodi da je sve izvještaje podnosio upravo optuženom, te da je sve zadatke dobijao od optuženog. Sa navedenim je saglasan i iskaz Momira (Milan) Savića.

Svjedok optužbe Bahrudin Gušo je optuženog poznao „od malih nogu“ i on navodi da je od komandanta pozadine Užičkog korpusa, Vlade (ne sjeća mu se prezimena), saznao da je Momir Savić bio na čelu organizovane grupe dobrovoljaca, još za vrijeme prisustva pomenutog korpusa. Članovi iste grupe bili su, između ostalog, i Dragan Savić, Zoran Tešević i Goran Tešević.

U vezi sa utvrđivanjem datuma od kojege je optuženi na mjestu komandira 3. čete, vijeće je cijenilo i dopis općine Višegrad od 28.12.2007. godine⁵⁴ (dokaz T 93) u kojem je navedeno da je optuženi u periodu od 18.05.1992. godine do 27.01.1993. godine bio pripadnik Vojske RS.

Optužnica navodi da je tokom inkriminisanog perioda optuženi nosio nadimak Vojvoda, o čemu su svjedočili, pored ostalih, Bahrudin Gušo, Mirsad Hubić, Hasan Hubić, Husein Mujakić, Šuhra Gušo, Latifa Hodžić i Redžep Salić. Ova činjenica je konzistentna sa navodima svjedoka odbrane da je optuženi bio komandir vojne jedinice čija komanda je bila u Drinskom kao i sa izvedenim materijalnim dokazima koji pokazuju da je optuženi u toku rata bio komandir III čete Vojske Republike Srpske (VRS) u Višegradu⁵⁵.

4.1. Tačka 1. optužnice

U odnosu na tačku 1. optužnice vijeće je saslušalo oštećene Ramiza Gušo i Niziju Gušo (Ramizovu majku), a na okolnosti iz ove tačke optužnice svjedočili su i Šuhra Gušo i Bahrudin Gušo.

Iz iskaza saslušanih svjedoka, koji su detaljno analizirani u daljem tekstu, vijeće je utvrdilo da je van razumne sumnje dokazano da je optuženi u vremenskom periodu od 17. do 22. aprila 1992. godine dok se u zgradi SUP-a u Višegradu nalazio zatvoren Ramiz Gušo i još 23 lica bošnjačke nacionalnosti ispitivao Ramiza Gušu, pri čemu ga je psovao i vrijeđao, zatim mu psovao Aliju Izetbegovića i stranku SDA te ga nazivao „Balijo.“ Nadalje, optuženi je oštećenog jednom prilikom pesnicama udario najmanje dva puta u predjelu

⁵⁴ Dopis općine Višegrad broj 03-831-7/07 od 28.12.2007. godine (dokaz T 93)

⁵⁵ Izvještaj o upoznavanju komandanta brigada, komandanata bataljona i komandira četa od 24.12.2009. godine i Matični i jedinični karton za Momira Savića

glave gdje je uslijed siline udarca oštećeni pao na pod i mutilo mu se u glavi. Sa optuženim je tada bio prisutan izvjesni kapetan Dragan koji je Ramiza Gušu udario rukama. Vijeće je navode optužnice u izreci presude prilagodilo u skladu sa utvrđenim činjeničnim stanjem na glavnom pretresu.

Svjedok (oštećeni) Ramiz Gušo navodi da je 11. aprila napadnuto njegovo selo (Jarci, općina Višegrad) vatrenim oružjem od strane domicilnog srpskog stanovništva „sa brda od strane Bijegovića sela i sa boka sa strane Čačica srpskog sela.“ Svi mještani sela Jarci su pobjegli u šumu i dalje prema MZ Drinsko gdje su stigli i mještani drugih okolnih sela naseljenih bošnjačkim stanovništvom. Svo to bošnjačko stanovništvo se u strahu za vlastiti život uputilo prema kasarni JNA „Uzamnica“, gdje su proveli jednu noć nakon čega su morali napustiti kasarnu (po naređenju komandanta JNA). Svjedok navodi da su on, njegova majka i sestra iz kasarne otišli prema Međedi te dalje prema Goraždu. U Goraždu su ostali nekoliko dana i, nakon što je u Višegradu proglašeno da se svo stanovništvo mora vratiti ili će u protivnom izgubiti posao, vratili su se u Višegrad.

Nakon nekoliko dana na ulazu u firmu „Šumarstvo“ u Višegradu (u kojoj je svjedok bio zaposlen prije izbijanja ratnih dejstava) vidio je spisak 24 lica protiv kojih je navodno u toku vojni postupak. Te prilike su iza njega stajali Dragan Savić i Jovan Marković koje je on poznao (sa Draganom Savićem je bio zaposlen u istoj firmi a Jovan Marković mu je bio školski drug). Oštećeni Ramiz Gušo svjedoči da su mu Dragan Savić i Jovan Marković odmah stavili lisice na ruke i odveli ga u SUP, u jednu od prostorija na spratu zgrade. Svjedok dalje navodi da je u toj prostoriji zatekao izvjesnog kapetana Dragana koji je navodno bio komandant vojne policije Užičkog korpusa. Osim tog kapetana, svjedok tvrdi da je u prostoriji vidio i Momira Savića i „jednog od Lukića“. U svom daljem svjedočenju, Ramiz Gušo navodi da se sjeća pogrđnih riječi i psovki koje su mu uputili optuženi i kapetan Dragan, kao npr. „gdje su „Zelene beretke“, zašto je glasao za Aliju (Izetbegovića, predsjednika predsjedništva Republike BiH), zatim je bilo psovanja muslimanske i balijske majke od strane Dragana i optuženog. Svjedok tvrdi da ga tada niko nije tukao. Nakon što je proveo nekoliko sati u prostoriji sa već pomenutim licima svjedok je odveden u podrum zgrade i zatvoren u sobu sa još 23 lica tako da su u podrumu bila zatvorena ukupno 24 lica bošnjačke nacionalnosti. Svi su bili civili. U toj prostoriji svjedok Ramiz Gušo je ostao zatvoren oko sedmicu dana.

Pored navedenog, svjedok Ramiz Gušo svjedoči da su ga jedne prilike Dragan Savić i „sin nekog Bude“ vodili u njegovo selo tražeći 150 pušaka koje su navodno zakopali pripadnici „Zelenih beretki“. Na putu su sreli Draganovog oca, Iliju Savića. Ilija Savić, kako to svjedok opisuje, je pitao Dragana odakle je uzeo svjedoka i da li je to neko vidio. Kada je Dragan rekao da su ga pred SUP-om vidjele Nizija i Ramiza Gušo (majka i sestra svjedoka Ramiza Guše) Ilija mu je rekao da ima da ga vrati živog u SUP, što je Dragan i učinio.

Svjedokinja Nizija Gušo je navela da je u kritičnom periodu njen sin uhapšen i odveden u SUP, te da je tamo zlostavljan. Iako nije lično vidjela njegovo odvođenje (o tome joj je pričala kćerka), ona navodi da je posjetila sina dok je bio zatvoren u SUP-u te tvrdi da ga je vidjela u zatvoru, na hodniku.

Odbrana je naknadno (tokom dokaznog postupka odbrane) u spis uložila zapisnik o saslušanju svjedokinje Nizije Gušo (O 1) u SR Njemačkoj u predmetu protiv Momira

(Milan) Savića radi sumnje za učešće u genocidu i drugim krivičnim radnjama. Svjedokinja u toj izjavi navodi veliki broj zločina koje je navodno počinio Momir (Milan) Savić, dok optuženog uopće ne spominje u tom kontekstu. Vijeće napominje da u ranijoj izjavi ova svjedokinja govori o drugim okolnostima, o događajima koji nisu predmet optužnice u ovom predmetu. Tokom saslušanja na glavnom pretresu, svjedokinja Gušo je potvrdila da je oštećeni Ramiz Gušo bio zatvoren u SUP-u u inkriminisanom periodu, kao i da ga je iz Višegrada (i BiH) izveo Miloje Indić. Ona nije iznosila druge činjenice koje imaju odlučujući značaj za ovaj predmet te vijeće nalazi da njeno svjedočenje ne oslabljuje dokaznu snagu svjedočenja oštećenog Ramiza Guše, koje je bilo potpuno uvjerljivo, izvan svake sumnje.

Svjedoci Bahrudin Gušo i Šuhra Gušo su potvrdili da su se u SUP-u u Višegradu nalazili zatvoreni civili Bošnjaci u kritičnom periodu. Svjedok Bahrudin Gušo navodi da je 28. maja njegov brat Mirsad Gušo odveden iz „Terpentina“ gdje se nalazio na radnom mjestu u SUP u Višegradu. Svjedok navodi da je optuženi njegovoj majci (Šuhri Gušo) rekao da će Mirsad doći kući istu noć. Međutim, od tada se Mirsadu gubi svaki trag. Sa iskazom Bahrudina Guše u potpunosti je saglasan iskaz svjedokinje Šuhre Gušo u dijelu u kojem svjedoči da je pred SUP-om u Višegradu vidjela optuženog u vozilu Lada „niva“ crvene boje. Ona navodi da joj je optuženi rekao da će joj sin Mirsad koji je bio zatvoren u SUP-u doći kući do mraka. Jasno da iz svih ovih iskaza proističe da su u SUP-u zatvarani civili bošnjačke nacionalnosti, te da je optuženi bio na licu mjesta i učesnik u tim radnjama.

O inkriminiranom događaju u SUP-u svjedok Ramiz Gušo svjedoči da su se dešavala odvođenja u sobu na spratu zgrade (soba u kojoj je svjedok bio prvi dan kada je uhapšen), te da su u toj sobi vršena saslušavanja. Saslušanja bi vršili Momir Savić i kapetan Dragan. Svjedok je lično odveden jednu noć na saslušanje i tada je Momir Savić zahtijevao od njega da napiše ko ima pušku u selu. Svjedok navodi da je optuženi tom prilikom bio ljutit tako da ga je još više uplašio način na koji je optuženi zahtijevao navedeno od njega. Svjedok tvrdi da je napisao tražene podatke, međutim optuženi to nije ni pogledao, nego je samo rekao da ne valja i pocijepao papir. Svjedok navodi da je tada od Momira Savića dobio pesnicom tri udarca u predjelu glave. Tom prilikom ga je udario i kapetan Dragan, u prisustvu optuženog. Zatvorenici sa kojima je oštećeni bio zatvoren u SUP-u su prethodno svjedoku pričali da ih gaze ako padnu dolje dok ih tuku, tako da je svjedok nastojao da se dignu što prije. Svjedok navodi da mu je trebalo dugo da ustane, te da se držao uza zid, osjećao se kao da je to dizanje trajalo vječnost, iako se trudio da što prije ustane na noge. Nadalje, svjedok navodi da su tražili nemoguće stvari od njega, na primjer da im kaže gdje su „Zelene beretke“, gdje im je oružje, gdje im je komanda, gdje su neke njihove veze, te gdje su Murat i Avdija Šabanović. Osim toga, prema navodima svjedoka, kapetan Dragan i Momir Savić su mu psovali balijsku i muslimansku majku, zatim su mu psovali SDA i Aliju Izetbegovića, Alijinu majku i „sve ono što je vjersko“.

Objašnjavajući razliku u iskazu iz istrage u kojem je naveo da ga je optuženi udario dva puta i iskaz sa pretresa na kojem je izjavio da je dobio tri udarca svjedok Ramiz Gušo navodi da zna kad je prvi udarac dobio u glavu, da je to već je bilo gubljenje pamćenja, te da zna da je dobio još jedan udarac. Svjedok navodi da zna da ga je udario i kapetan Dragan, te da su Dragan i Momir stajali jedan do drugog, dok je on samo razmišljao da ustane na noge da ga ne bi dolje gazili, tako da se sporo dizao uza zid. Imajući u vidu ove

navode oštećenog Ramiza Guše, vijeće je ocijenilo da je zadobio najmanje dva udarca pesnicom od strane optuženog.

Ovaj svjedok je identifikovao optuženog navodeći da ga poznaje od ranije, da je optuženi živio u „trećem selu“ od svjedokovog, da mu je poznavao majku Vitorku, te da mu je poznato da su Dragan i Momir Savić rođaci („djeca od dvije sestre“). Svjedok detaljno opisuje optuženog u relevantnom periodu, navodeći da je kritične prilike imao na sebi zelenkastu maskirnu uniformu, te da je bio krupan, kratko ošišane kose sa zaliscima.

Optuženi je tokom svjedočenja naveo da nije poznavao Ramiza Gušu. On dalje tvrdi da je u aprilu 1992. godine Dragan Savić doveo Ramiza Gušu do kuće u kojoj je živjela majka optuženog. Dragan je tom prilikom od oštećenog tražio informacije gdje se nalazi oružje u Jarcima. Optuženi tvrdi da je tom prilikom rekao Draganu da vrati Ramiza Gušu odakle ga je i doveo, te da ga nakon toga više nije vidio. Vijeće je na prijedlog odbrane saslušalo i Miloja Inđića koji samo opisuje situaciju kada i na koji način je Ramiza Gušu prevezao iz BiH do Priboja. Miloje Inđić je poznavao Ramiza Gušu duže vrijeme iz firme u kojoj su obojica radili („Šumarstvo“) te navodi da mu tokom vožnje do Priboja Ramiz nije spominjao da je ikada bio zatvoren u SUP-u u Višegradu.

U ovakvim okolnostima, vijeće je našlo pouzdanim i istinitim svjedočenje oštećenog. Da je svjedok bio zatvoren u gore navedenom periodu dokazano je izvan svake sumnje. Oštećeni Ramiz Gušo opisuje kako okolnosti svog odvođenja, tako i okolnosti zatvaranja, te verbalnog i fizičkog maltretiranja u detaljima iz kojih je jasno da se radi o ličnom i mučnom iskustvu kroz koje je svjedok prošao. Osim toga, oštećeni navodi i okolnosti koje se odnose na druge osobe koje su, kao i on, zatvorene i fizički zlostavljane u SUP-u, te u tom pravcu iznosi jasne i detaljne okolnosti. Vijeće nije našlo tragove preuveličavanja ili eskiviranja u svjedočenju ovog svjedoka, te je našlo da je svjedok dao svoje navode bez ispoljivanja bilo kakvih malicioznih namjera ili osjećanja prema optuženom (čak je svjedok ukazao na to da prilikom prvog ispitivanja nije bio fizički maltretiran). U ovakvim okolnostima, njegovo svjedočenje nosi i veću težinu.

Jasno je da je svjedok od ranije poznavao optuženog (te samim time nije moglo doći do greške u identifikaciji), te da je bio direktna žrtva njegovog zlostavljanja na način na koji je to opisao. Istinitost ovog svjedočenja potvrđuje i činjenica da je o ovim događajima svjedok rekao svojoj majci neposredno nakon što je bio oslobođen. Jasno je da je u takvim okolnostima, prenoseći majci činjenice o stravičnim događajima kroz koje je upravo prošao (i kojih se sjeća i nakon nekih 15 godina), svjedok nastojao vjerodostojno prenijeti sve pojedinosti onog što je doživio. O istim okolnostima je svjedočila i njegova majka, Nizija Gušo, koja je, kako je već navedeno, potvrdila da je u inkriminisanom periodu njen sin bio u pritvoru, te da ga je odatle izbavio Miloje Inđić.

Vijeće nije našlo pouzdanim svjedočenje optuženog koje je očito dato u svrhu izbjegavanja krivice, isto nije ničim potkrijepljeno, a u suprotnosti je sa ostalim dokazima izvedenim u odnosu na ovu tačku. Također, iskaz svjedoka Miloja Inđića ne sadrži činjenice koje bi dovele u pitanje kvalitet iskaza svjedoka optužbe vezano za ovu tačku optužnice. Naime, ovaj svjedok opisuje na koji način je pomogao Ramizu Guši da izađe iz Višegrada i BiH, te ne navodi bilo kakve informacije o okolnostima koje je doživio oštećeni. Svjedočenje Miloja Inđića, u smjeru da mu oštećeni Ramiz Gušo nije spomenuo svoje zatvaranje i

maltretiranje, ni na koji način ne umanjuje kredibilitet svjedočenja svjedoka Guše, čiji iskaz je u cjelini uvjerljiv i konzistentan. Naime, realna je mogućnost da u okolnostima u kojima su se našli oštećeni i Miloje Indiđ (u kojima svjedok Indiđ spašava oštećenog), a imajući u vidu stanje u kojem se nalazio oštećeni, da oštećeni nije imao potrebu da sve pojedinosti onoga što je doživio objašnjava Miloju Indiđu, upravo zbog straha u kojem se nalazio prilikom izlaska iz Višegrada i BiH.

Vijeće je van razumne sumnje utvrdilo učešće optuženog u prednje navedenim inkriminiranim radnjama.

Optuženi se u ovoj tađci tereti za mučenje i druga nečovječna djela iz člana 172. stav 1. KZ BiH. Vijeće je iz izvedenih dokaza zaključilo da radnje optuženog predstavljaju druga nečovječna djela iz ovog člana, a koja radnja podrazumijeva:

- radnju ili propust težine slične težini ostalih radnji iz člana 172. stav 1. KZ BiH;
- da su ta radnja ili propust prouzročili tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili ozljedu, odnosno da predstavljaju težak napad na ljudsko dostojanstvo;
- da su radnju ili propust namjerno izvršili optuženi ili lice odnosno lica za čije radnje i propuste optuženi snosi krivičnu odgovornost.

Primjeri nečovječnih djela iz člana 172. KZ BiH u praksi MKSJ su: sakaćenje ili nanošenje teških tjelesnih povreda⁵⁶; premlaćivanje i druge nasilne radnje⁵⁷; nanošenje povreda⁵⁸; teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta⁵⁹; ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo⁶⁰; prisilni rad koji je izazvao tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili je radnja predstavljala ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo⁶¹; deportacija i prisilno premještanje grupa civila⁶²; prisiljavanje na prostituciju⁶³ i nestajanje ljudi pod prisilom⁶⁴.

Kako bi se procijenila težina nekog djela, nužno je razmotriti sve činjenične okolnosti. Neke od tih okolnosti mogu npr. biti karakter radnje ili propusta, kontekst u kojem su se oni dogodili, lične prilike žrtve uključujući starost, pol i zdravstveno stanje, kao i fizičke, psihičke i moralne posljedice tog čina za žrtvu. Činjenica da djelo ima dugoročne posljedice može da bude od važnosti prilikom utvrđivanja težine djela⁶⁵.

Mens rea za nečovječna djela iz ovog člana zadovoljen je kada je počinitelj u trenutku činjenja ili nečinjenja imao namjeru da nanese tešku tjelesnu ili duševnu patnju ili da izvrši težak napad na ljudsko dostojanstvo žrtve, ili ako je znao da će to njegovo činjenje ili

---

⁵⁶ Vidjeti predmet *Kvočka i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 208.

⁵⁷ Ibid, paragraf 208.

⁵⁸ Vidjeti predmet *Kordiđ i Čerkez*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 117.

⁵⁹ Vidjeti predmet *Blaškiđ*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 239. Zatim vidjeti predmet *Krstiđ*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 523.

⁶⁰ Vidjeti predmet *Vasiljeviđ*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 239-240.

⁶¹ Vidjeti predmet *Naletiliđ i Martinoviđ*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragrafi 271, 289, 303.

⁶² Vidjeti predmet *Kupreškiđ i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 566.

⁶³ Ibid, paragraf 566.

⁶⁴ Ibid, paragraf 566.

⁶⁵ Vidjeti predmet *Vasiljeviđ*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 235. Zatim vidjeti predmet *Blaškiđ*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 243.

nečinjenje vjerovatno prouzrokovati tešku tjelesnu ili duševnu patnju ili teški napad na ljudsko dostojanstvo i ponio se sa bezobzирnom nepažnjom prema tome⁶⁶.

Iz sveukupnih okolnosti u kojima su se odvijale radnje o kojima je oštećeni Ramiz Gušo (te djelimično imajući u vidu potkrepljujući iskaz njegove majke Nizije Gušo) svjedočio proističe da se radi o radnjama koje imaju istu težinu kao i ostale radnje iz člana 172. KZ BiH. Oštećeni je bespravno zatvoren u SUP gdje se našao suočen sa neizvjesnošću i strahom šta će mu se dalje dešavati. Lica koja su ga zatvorila, kao i ona koja su ga ispitivala u SUP-u (optuženi i kapetan Dragan) su se ponašali na način koji je sasvim izvjesno izazivao velik stepen straha kod oštećenog.

Patnje koje dotična radnja nanosi žrtvi ne moraju biti trajne, dovoljno je da su stvarne i ozbiljne⁶⁷. Psihološka patnja je karakteristična za uslove u kojima su se zatvorenici, među njima i oštećeni Ramiz Gušo, zasigurno našli u zatvoru u SUP-u u Višegradu. Iz pomenutih okolnosti se može zaključiti da je konkretno oštećeni bio u stalnom strahu od proizvoljnog maltretiranja od strane optuženog i kapetana Dragana, posebno imajući u vidu da je vidio patnju i posljedice maltretiranja na drugim zatočenicima. Nadalje, oštećeni je bio zatvoren bez da je obaviješten o razlozima za to, nalazio se u jednoj maloj podrumskoj prostoriji, higijenski uslovi u tom zatvoru su bili „nikakvi“ (loši), a zatočnici su hranu dobijali samo u manjim količinama. Svih 24 zatvorenika sjedili su zaključani na podu sobe, bez mogućnosti da se slobodno kreću. Svjedok opisuje da je uvijek imao strah, stalno je bio u iščekivanju da bude ponovo odveden u sobu za saslušanja (gdje su se dešavala ispitivanja i maltretiranja), te navodi „Da je u tom ćojeku, u tom momentu ćojek je bespomoćan da traži neku pomoć“. Vidio je u kakvom stanju su bili ostali zatvorenici nakon što su bili maltretirani u sobi gdje su vršena saslušanja. Ovaj svjedok se posebno sjeća slike zatvorenika Dževde Kusture kada su ga, nakon zlostavljanja u sobi za saslušanja, samo ubacili među ostale zatvorenike. Dževdo Kustura je, prema navodima svjedoka Ramiza Guše, bio pretučen nogarom od stola, krv je bila svuda po njemu, bio je sav otečen i modar. Ostali zatvorenici su ga tješili i smirivali da ga stražari ne bi čuli i da ne bi i ostalima naudili.

Nakon što je oko 23. ili 24. aprila, uz pomoć osobe srpske nacionalnosti, izbavljen iz zatvora u SUP-u oštećeni Ramiz Gušo je otišao u Makedoniju, u Crveni krst gdje je smješten u bolnicu jer je imao velike tegobe stomaka.

Iz iskaza oštećenog Ramiza Guše proizilazi da je optuženi bio prisutan kada su vršena saslušavanja zatvorenika prilikom čega su zatvorenici zlostavljani. I sam Ramiz Gušo je žrtva radnji optuženog (na način kako je naprijed opisano). Osim toga, Ramiz Gušo tvrdi da bi zatvorenici bili najviše tučeni kada bi ih ispitivao Momir Savić. Dodatno, on navodi da se osoblje u SUP-u optuženom obraćalo kao nekom starješini, te da su mu se Dragan Savić i Jovan Marković u trenutku dovođenja Ramiza Guše u SUP obratili kao nekom vođi.

Vijeće zaključuje da su opisani životni uslovi u SUP-u kao i fizičko zlostavljanje zatvorenika izazvali veliku patnju i ozbiljne fizičke ili psihičke povrede tih lica među kojima je bio i Ramiz Gušo, te cijeni da ovi uslovi, kada se posmatraju u cjelini i u kontekstu, imaju sličnu težinu kao i djela nabrojana u članu 172. stav 1. KZ BiH. Vijeće cijeni da su opisani uslovi i kojima su boravila zatočena lica bošnjačke nacionalnosti (među

---

⁶⁶ Ibid, paragraf 132.

⁶⁷ Vidjeti predmet *Krnojelac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 131.

njima i oštećeni Ramiz Gušo) namjerno stvoreni i usmjereni na nanošenje velike patnje i ozbiljnih psihičkih ili fizičkih povreda, do čega je u konačnici i došlo. U radnjama optuženog su se stekli elementi upravo inkriminacije iz člana 172. stav 1. tačka k) KZ BiH, čime vijeće u odnosu na zlostavljanje oštećenog Ramiza Guše nije prihvatilo pravnu kvalifikaciju mučenje koju je Tužilaštvo ponudilo.

4.2. Tačka 2. optužnice

Tačkom 2. optužnice optuženi se tereti da je dana 29. aprila 1992. godine u selu Meremišlje općina Višegrad u grupi sa više srpskih vojnika, uniformisanih, maskiranih i naoružanih, među kojima je bio i Zoran Tešević zvani „Leka“, učestvovao u ispitivanju i premlaćivanju civila Bošnjaka Vejsila Hote, Salke Sinanovića, Hasana Mutapčića i Ibri Mutapčića, a zatim u pljačkanju i paljenju kuća Mehmedalije Topalovića i Hajre Hanića.

Za ovu tačku optužnice relevantni su iskazi dva svjedoka, Mehmedalije Topalovića i Vejsila Hote koji je u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH pročitao na glavnom pretresu (kako je prethodno detaljnije obrazloženo u dijelu presude pod tačkom 1. c) Procesne odluke).

Svjedok Mehmedalija Topalović navodi da je do 29. aprila 1992. godine živio u selu Meremišlje (općina Višegrad) sa suprugom i četvero djece, te tvrdi da mu je tog dana kuća zapaljena. On navodi da je tog dana (29. aprila) vidio da srpska vojska silazi u selo sa okolnih brda i glasno govori „ne bježi, pucaćemo“ osobama koje je svjedok vidio u tom trenutku. Radi se o licima: Vejsilu Hoti, Salki Sinanoviću, Hasanu Mutapčiću i Ibri Mutapčiću. Vojnici su krenuli kroz selo, te su imenovane muške osobe doveli do svjedokove kuće i zapucali na kuću sa tri strane. U kući su se, kako svjedok svjedoči, nalazile njegova žena, djeca i majka i svi oni su počeli da bježe kada su ispaljeni pucnji na kuću. Svjedok se u tom momentu, sa Avdijom Šabanovićem, nalazio sakriven u jednoj šikari u blizini kuće odakle je osmatrao svoju kuću. Tada je svjedok čuo vojnike kako ga dozivaju po imenu, psuju mu majku i prijete mu da će mu zaklati djecu ako se ne pojavi. Svjedok se ipak nije javio. Svjedok dalje opisuje da su vojnici bili maskirani, te da ih zbog toga nije mogao prepoznati. Tada su vojnici ubacili nešto u svjedokovu kuću (svjedok nije vidio šta tačno) ali zna da se nakon toga čula detonacija i odmah se vidio plamen kroz sve prozore kuće. Vojnici su bili na dvadesetak metara udaljenosti od kuće kada se desila detonacija, kada je kuća zapaljena.

Vojnici su uhvaćene muškarce doveli na 50-ak metara od svjedokove kuće, a o onome što se dalje dešavalo pričali su mu naknadno ovi muškarci. Oni su mu rekli da su ih ti vojnici tjerali da ljube krst koji su vojnici prethodno nacrtali na zemlji. Kada bi neko od tih muškaraca to i učinio, vojnik bi ga udario nogom u glavu. Vejsil Hota, Hasan Mutapčić, Salko Sinanović i Ibri Mutapčić su Mehmedaliji Topaloviću dalje ispričali da je Momir Savić bio tu i da je učestvovao u događaju koji je opisan. Sam svjedok navodi da je optuženog vidio otprilike dva puta u životu te da ga kritične prilike nije mogao prepoznati među prisutnim vojnicima. Vijeće cijeni da je sasvim razumljivo da svjedok Mehmedalija Topalović nije mogao prepoznati optuženog u datim okolnostima, kada se zatekao u situaciji da samo razmišlja o tome kako da se spasi sa svojom porodicom i preživi, dok gleda paljenje svoje kuće, a posebno imajući u vidu da ga je samo dva puta u životu vidio i to nekada prije rata, u sasvim drugačijim, mirnim okolnostima.

Svjedok Mehmedalija Topalović navodi da je, prije nego mu je zapaljena kuća, vidio da su vojnici koji su stajali pored kuće iznijeli iz nje sve vrjednije stvari, sve ono što su mogli ponijeti sa sobom. Svjedok Topalović dodatno tvrdi da je vidio kako je zapaljena kuća Hajre Hanića. Međutim, na pitanje branioca da li se radilo o istoj grupi vojnika koja je zapalila njegovu kuću, svjedok tvrdi da to nije bila ista grupa vojnika. U izjavi koju je dao u istrazi, a koju je vijeće u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH prihvatilo u dokazni materijal, i Vejsil Hota također navodi: „Taj dan kada su tukli nas četvericu, zapalili su kuću Hajre Hanića i kuću Mehmedalije Topalovića, a mi smo bili pred kućom kada su iz kuće Mehmedalije Topalovića izvukli devet kauča i sve druge dobre stvari“⁶⁸.

Iz navedenog iskaza svjedoka Mehmedalije Topalovića kao i iz iskaza umrlog Vejsila Hote proističe da je grupa naoružanih, uniformisanih, maskiranih vojnika opljačkala i zapalila kuću Mehmedalije Topalovića (vijeće će detaljnije obrazloženje o pljačkanju i paljenju kuća dati u tački 5. presude). Tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je opljačkana i kuća Hajre Hanića.

Svjedok Topalović dalje navodi da su mu Vejsil Hota, Salko Sinanović i Hasan Mutapčić naknadno pričali da je Momir Savić bio u grupi vojnika koji su zapalili njegovu kuću.

Vijeće je u vezi sa navodima koje je iznio svjedok Topalović cijenilo i iskaz svjedoka Vejsila Hote, imajući pri tome u vidu limitiranu upotrebu ovog dokaza.

U izjavi koju je Vejsil Hota dao djelatnicima SIPA-e u toku istrage on navodi da su „četnici“ došli u Meremišlje u martu 1992. godine, ali nije siguran da se radi zaista o martu. Imajući u vidu uvjerljiv i decidan iskaz svjedoka Mehmedalije Topalovića koji sa sigurnošću tvrdi da se radilo o 29. aprilu (dan kada mu je kuća zapaljena), te nesigurnost svjedoka Vejsila Hote u vezi datuma, vijeće cijeni da se zaista radilo o aprilu, odnosno konkretno o 29. aprilu kojeg se Mehmedalija Topalović jasno sjeća. Vijeće smatra da su događaji koji su se oštećenom Topaloviću na taj dan desili (svjedok je izgubio svu imovinu, zapaljena mu je kuća, pretrpio je veliki strah) imali velikog uticaja na tačno memorisanje datuma.

U izjavi iz istrage, Vejsil Hota opisuje inkriminirani događaj u Meremišlju. On navodi da su „četnici“ ujutro oko devet sati zapucali na Meremišlje sa dvije strane, iz pravca Drinska i iz pravca Strmice, tako da je selo bilo opkoljeno. Prema njegovoj izjavi, „četnici“ su pucali rafalima po selu dok je muški glas iz pravca „grobља“ (Drinsko) vikao „Svi dođite ovamo, ako ne dođete zapalićemo kuće“. U tom momentu svjedok je stajao u selu sa Suvadom Omeragićem i svoja dva sina, te je vidio lice po imenu Salko Sinanović kako sa svoja dva sina trči prema groblju. U tom momentu je jedan vojnik u SMB uniformi pucao iz puškomitraljeza, psujući pri tome. Vojnik je pozvao svjedoka da dođe prema njemu što je svjedok i učinio, tako da su se našli na mjestu koje svjedok naziva Livade – Krivače. Svjedok dalje opisuje da su tada na lokaciju „grobља“ pristizali „četnici“, njih oko 40-50, „naoružani do zuba“ automatskim oružjem. Ti vojnici su sa sobom doveli Salku Sinanovića i Hasana Mutapčića. Svjedok nije prepoznao nikoga od vojnika iz razloga što su bili maskirani (imali su čarape na glavama) tako da su im se vidjele samo oči, zbog čega je svjedok pretpostavio da su to vojnici koji su ih poznavali. Sa mjesta na kojem su se skupili, vojnici su ove ljude (Vejsila Hota, Salku Sinanovića i Hasana Mutapčića), kao i Ibru

⁶⁸ Izjava svjedoka Vejsila Hote, data djelatnicima SIPA-e, broj 17-04/2-04-2-521/07 od 15.05.2007. godine

Mutapčića kojeg su usput sreli, povelu do kuće Mehmedalije Topalovića. Ispred te kuće se bilo okupilo oko pedesetak vojnika. Odmah su počeli ispitivati ova četiri naprijed imenovana muškarca tražeći oružje. Svjedok navodi da su oružje prvo tražili od njega lično, te da su smatrali da su Hajro Hanić (koji je u to doba bio milicioner) i svjedok vođe „Zelenih beretki“.

U izjavi koju je dao u istrazi Vejsil Hota dalje navodi da na tom mjestu nije prepoznao nikoga osim Momira Savića, koji je bio u maskirnoj uniformi i imao automatsku pušku. Svjedok optuženog detaljno opisuje kritične prilike, te navodi da je bio iz MZ Drinsko, imao je oko 40 godina, bio je „vrijedan“⁶⁹, razvijen, zgodan na oči“. Dodatno, Vejsil Hota navodi da je optuženog poznao od ranije jer su se susretali u lovu te mu je poznato da je optuženi radio u R Sloveniji prije rata i bio je dobar prijatelj sa Hajrom Hanićem. Cijeneći sve ove okolnosti, vijeće smatra da je Vejsil Hota bez sumnje prepoznao optuženog kritične prilike.

Vežano za inkriminirani događaj, Vejsil Hota u svojoj izjavi tvrdi da je optuženi stajao na udaljenosti od sedam do osam metara od njih (četiri imenovana muškarca bošnjačke nacionalnosti), dok su maskirani vojnici prilazili i ispitivali ove dovedene muškarce po njegovom naređenju. Vojnici su ih u više navrata natjerali da leže, zatim su ih tukli čizmama po svim dijelovima tijela i po glavi. Vejsil Hota je odrediv da su Ibru Mutapčić, Salko Sinanović i Hasan Mutapčić imali takozvane francuske kape na glavi tako da su ih ovi vojnici udarali nogama u glavu po tim kapama. Pri tome su ih ispitivali gdje je Hajro Hanić, zatim gdje je Avdija Šabanović i mnogi drugi Muslimani. Ovo zlostavljanje je, prema navodima u izjavi Vejsila Hote, trajalo oko dva do tri sata. Vejsila Hota su pitali gdje su mu sinovi, prijтели su mu uperivši mitraljez u njega, te pucali pored njegovog desnog uha. Tom prilikom Vejsilu Hotu je oštećen bubnjić u uhu a njegovo tijelo je bilo modro od batina koje je dobio od „vojske Momira Savića“. U svojoj izjavi Vejsil Hota navodi i to da je Momir Savić bio glavni vojvoda, tako da je bio u poziciji da može izdavati naređenja vojnicima koji su tukli pomenuta lica.

U izjavi je dalje navedeno da su nakon opisanog maltretiranja vojnici pustili Hasana Mutapčića, Ibru Mutapčića i Salku Sinanovića da idu svojim kućama a optuženi je pozvao Vejsila Hota i zatražio od njega da mu popiše ko je u selu imao oružje. Optuženi je od ovog lica dobio tražene informacije, nakon čega ga je optuženi upozorio da treba da ide iz sela, jer se „više ne zna ko pije ko plaća“, te ga je pustio. Sa Hotom je tada krenuo i Zoran Tešević zvani „Leka“ i također ga upozorio da „bježi kuda zna“. Vejsil Hota u datoj izjavi dodatno napominje da je dobro poznao Lekinog oca, Čedu i da je išao često sa njim u lov, tako da je nesporno da je identifikacija Leke sasvim pouzdana.

Optuženi u svom svjedočenju ne spori da se inkriminirani događaj u Meremišlju desio kritičnog dana i da je on lično njemu prisustvovao. Međutim, on tvrdi da je Dragan Savić odgovoran za zlostavljanje civila (među kojima je bio i Vejsil Hota) i pljačkanje kuće Topalovića. Naime, optuženi tvrdi da mu je kritičnog dana majka rekla da je Dragan Savić otišao u Meremišlje sa grupom vojnika da pljačkaju mještane tog sela, te ga je zamolila da ode tamo da Dragan i ti vojnici ne bi naudili narodu u Meremišlju. Optuženi navodi da je on

---

⁶⁹ Mnogi svjedoci su tokom dokaznog postupka u ovom predmetu upotrebljavali izraz „vrijedan“, te na upit Suda objasnili da pri tome misle u stvari na to da je osoba bila krupna. Prema tome, vijeće napominje da pod pojmom „vrijedan“ treba shvatiti da se radilo o krupnoj osobi.

sa Zoranom Teševićem, Ljubišom Savićem i još jednim vojnikom čijeg imena se ne sjeća otišao da spriječi Dragana u njegovoj namjeri da počini navedene radnje. Nadalje je naveo da je zatekao Dragana Savića i vojnike dok su tukli četiri ili pet muškaraca koji su ležali na zemlji.

Prije svega, vijeće nije našlo uvjerljivim navode optuženog da se na kritičnom mjestu pojavio tek naknadno, imajući u vidu uvjerljive iskaze svjedoka Hote i Topalovića iz kojih se sa sigurnošću može zaključiti da je optuženi čitavo vrijeme bio prisutan inkriminisanom događaju. Dalje, vijeće nije cijenilo istinitim svjedočenje optuženog iz razloga što je u suprotnosti sa uvjerljivim dokazima o njegovom aktivnom učešću u predmetnim krivičnopravnim radnjama. Kada se uzme u obzir konzistentnost dokaza koji jasno upućuju na njegovu direktnu umiješanost u ovim radnjama, vijeće nalazi potpuno neuvjerljivim tvrdnje optuženog da je u događaju u Meremišlju učestvovao jednostavno iz dobrih namjera. Čak i prema činjenicama koje i sam priznaje u svom svjedočenju, njegovo prisustvo na licu mjesta i njegova autoritativna uloga u jedinici idu u korist zaključku da je on aktivni učesnik u krivičnopravnim radnjama nad pomenutim muškarcima Bošnjacima u Meremišlju. Naime, izjava Vejsila Hote direktno inkriminira optuženog, te je u svim materijalnim tačkama konzistentna sa izjavom svjedoka Topalovića. Bitno je napomenuti da Topalović, iako se ne sjeća samog optuženog, ne spominje bilo koje lice koje je (kako to optuženi tvrdi) pokušavalo da spriječi maltretiranje civila te otuđivanje i uništavanje njihove imovine kako je već opisano. Jasno je i iz svjedočenja Topalovića i izjave Hote kao i iz prirode događaja da su svi sprski vojnici koji su bili prisutni ovom događaju u istom aktivno i voljno učestvovali. Kada se ovom zaključku doda činjenica da optuženi ne osporava svoju prisutnost datom događaju, te njegov, već tada autoritativan odnos prema ostalim vojnicima, jasno je da je optuženi u istom učestvovao.

Namjera optuženog da počini opisane konkretne radnje proističe iz dokaza koji su izvedeni u odnosu na ovu tačku optužnice. Oba svjedoka, i Mehmedalija Topalović i Vejsil Hota (u izjavi datoj u istrazi) potvrdili su da je optuženi bio prisutan inkriminiranom događaju u selu Meremišlje 29. aprila. Vejsil Hota u svom iskazu navodi da ga je optuženi čak upozorio da bi trebao napustiti Meremišlje jer bi mu se u protivnom svašta moglo desiti. Prema tome, jasno da je optuženi bio svjestan svih dešavanja na tom području. Osim toga, Vejsil Hota tvrdi da je optuženi izdavao naređenja prisutnim vojnicima, te navodi da su vojnici upravo po naređenju optuženog prilazili i ispitivali četiri muškarca pred kućom Mehmedalije Topalovića, te ih tukli tokom ispitivanja, što je u suprotnosti sa navodima optuženog. Imajući u vidu ove iskaze svjedoka optužbe, kao i činjenicu da je optuženi sam potvrdio svoje prisustvo na licu mjesta, vijeće nije prihvatilo navode optuženog da je on bio protiv zlostavljanja civila u Meremišlju i pljačkanja njihove imovine. Naprotiv, iz izvedenih dokaza (gore detaljno opisanih) jasno proizilazi da je optuženi bio prisutan čitavo vrijeme i da je upravo svojim prisustvom na odlučujući način doprinio počinjenju krivičnopravnih radnji. Prednje posebno imajući u vidu i svjedočenje samog optuženog u kojem navodi da su pripadnici te „paravojske“, na njegovo insistiranje, pustili imenovane Bošnjake koje su prethodno maltretirali. Jasno da je imao određeni autoritet među tim vojnicima i prije nego što je formalno imenovan za komandira.

Vijeće nalazi, dakle, da je krivična odgovornost optuženog po ovoj tački optužnice, dokazana cjelinom dokaza, uključujući svjedočenje Topalovića, dokaze o činu i odgovornostima optuženog u datom periodu, svjedočenje samog optuženog o

prisustvovanju predmetnom događaju, te izjavi svjedoka Hote koja potkrijepljuje prethodne dokaze i stavlja dodatnu svjetlost na način učešća samog optuženog.

I ovom tačkom optužnice optuženom se na teret stavljaju druga nečovječna djela i mučenje iz člana 172. KZ BiH.

Vijeće iz konkretnih okolnosti u kojima se inkriminirani događaj odigrao zaključuje da ova radnja ima istu težinu kao i ostale radnje iz člana 172. KZ BiH. Naime, Vejsil Hota, Salko Sinanović, Hasan Mutapčić i Ibro Mutapčić su bez ikakvog objašnjenja dovedeni pred kuću Mehmedalije Topalovića gdje su bili izloženi fizičkom zlostavljanju koje je trajalo dva do tri sata. Vojnici su ih tukli po čitavom tijelu i po glavi. Vejsil Hota u izjavi navodi da mu je od tada zadobijenih udaraca oštećen bubnjić u uhu.

U pogledu težine psihološke, odnosno fizičke patnje, vijeće smatra da je takva patnja u potpunosti obilježila cjelokupnu situaciju u kojoj su četiri muškarca bošnjačke nacionalnosti našli 29. aprila pred kućom Mehmedalije Topalovića. Iz okolnosti kako su ih opisali svjedoci Mehmedalija Topalović, kao i Vejsil Hota u svojoj izjavi, može se zaključiti da su ovi muškarci bošnjačke nacionalnosti bili podvrgnuti ozbiljnom fizičkom zlostavljanju od strane srpskih vojnika, a da pri tome nisu ni znali razloge za to. Pri tome su bili izloženi psovka od strane prisutnih vojnika srpske vojske koje su ih dodatno zastrašivale dok su se nalazili u stanju potpune nemoći. Naime, radilo se o starijim osobama koji su se našli sami bez ikakve zaštite, okruženi naoružanim vojnicima (oko 40-50 naoružanih vojnika), te je logično da su osjećali veliki strah za svoju sudbinu. Kao što je već navedeno, zlostavljanje ovih lica je trajalo par sati nakon čega je slijedilo paljenje i pljačkanje kuća, što ukazuje da se nije radilo o sporadičnom, neplaniranom napadu. Osim što su ih fizički zlostavljali, vojnici su žrtve ponižavali tjerajući ih da ljube krst odnosno zemlju u kojoj je krst bio nacrtan, te su ih pri tome udarali u glavu. Pljačkanje i paljenje kuće Mehmedalije Topalovića u ovakvim okolnostima je zasigurno dodatno pojačalo strah i neizvjesnost koju su žrtve mogle osjećati.

Shodno svemu navedenom, vijeće nalazi da opisani uslovi u svojoj cjelini imaju težinu kao i pojedinačna djela iz člana 172. stav 1. KZ BiH. Ovi uslovi su, prema ocjeni vijeća, namjerno stvoreni i usmjereni na nanošenje velike patnje i ozbiljnih psihičkih ili fizičkih povreda licima bošnjačke nacionalnosti, što je i bio krajnji rezultat.

Optuženi se u ovoj tački tereti za počinjenje gore opisane radnje na osnovu individualne odgovornosti propisane članom 180. stav 1. KZ BiH u vezi sa članom 29. KZ BiH.

Vijeće je zaključilo izvan razumne sumnje da je, optuženi u grupi sa više srpskih vojnika, uniformisanih, maskiranih i naoružanih, djelujući zajednički na odlučujući način doprinio izvršenju djela, tako što je učestvovao u ispitivanju i premlaćivanju civila Bošnjaka (Vejsila Hote, Salke Sinanovića, Hasana Mutapčića i Ibre Mutapčića) a zatim i u pljačkanju i paljenju kuće Mehmedalije Topalovića. Vijeće je iz izvedenih dokaza zaključilo da je optuženi djelovao kao saizvršilac u izvršenju krivičnog djela iz člana iz člana 172. stav 1. tačka k) KZ BiH, dok elementi mučenja nisu ostvareni.

Od momenta ulaska vojske u selo Meremišlje, zatim dovođenja četiri muškarca bošnjačke nacionalnosti pred kuću Mehmedalije Topalovića, pa zatim njihovog zlostavljanja, sve su to

radnje koje se dešavaju jedna za drugom, u kratkim vremenskim intervalima. Jasno da su to sve djelovi šireg događaja u kojem je nesporno učestvovala paravojna jedinica čiji pripadnik je bio i Momir Savić, kao i to da je on prisustvovao i učestvovao u svim počinjenim radnjama iz ove tačke optužnice.

Iako na prvi pogled postoje nesaglasnosti među iskazima Mehmedalije Topalovića i Vejsila Hote, vijeće cijeni da se ovi iskazi podudaraju u odlučujućim činjenicama, odnosno da nema kolizije kada ovi svjedoci govore o specifičnom događaju na licu mjesta i ponašanju učesnika u istom (iako se Topalović ne sjeća optuženog konkretno). Sasvim je prirodno da svjedoci nakon proteka vremena preko 16 godina daju iskaze koji nisu u potpunosti saglasni – takve ograničene nesaglasnosti čak podržavaju zaključak da svjedoci daju iskrena svjedočenja, jer se isti oslanjaju na svoja sjećanja relevantnih događaja bez pokušaja usaglašavanja istih sa drugim svjedočenjima ili dokazima. Pri tome treba svakako uzeti u obzir činjenicu da svaka individua ima drugačiju percepciju nekog događaja, kao i to da će se svako individualno fokusirati na određen/e detalj/e, što je i ovdje bio slučaj.

Nesporno je iz opisanih svjedočenja da postoji određen metod ponašanja u inkriminiranom događaju u kojem je bez sumnje učestvovao optuženi. Opisani događaj se desio u vrijeme postojanja širokog i sistematičnog napada i predstavlja jedan njegov dio. Ne samo da se ovaj događaj desio u toku i u kontekstu već opisanog širokog i sistematičnog napada, već je postojanjem tog napada omogućen, te je predstavljao jednu radnju u lancu radnji kojima je ovaj napad sproveden.

Shodno navedenim činjenicama vijeće je utvrdilo da je optuženi počinio krivično djelo iz člana 172. stav 1. tačka k) KZ BiH i to svojstvu saizvršioca.

4.3. Tačka 3. optužnice

Optuženi Momir Savić se u tački 3. optužnice tereti da je 23. maja 1992. godine, pošto je prethodno naredio civilnom bošnjačkom stanovništvu naselja Drinsko općina Višegrad da se iskupi na raskršću kod groblja, okupljenim civilima, kojih je bilo oko 200, govoreći da je to srpska zemlja i da nema više zajedničkog života između Srba i Muslimana, prijeteći smrću, dao ultimatum u pratnji svojih vojnika, da bošnjački civili do podne napuste Drinsko i svu svoju imovinu, što su ovi i učinili, odlazeći u različitim pravcima, samo sa ličnim stvarima.

Svjedoci optužbe koji su saslušani u vezi sa ovom tačkom optužnice opisali su detaljno šta se dešavalo tog, 23. maja 1992. godine u naselju Drinsko, općina Višegrad. Neki od njih su lično prisustvovali okupljanju na mjestu koje je bilo poznato pod nazivom „groblje“ dok su neki od svjedoka saznali za sadržaj tog okupljanja posredno, od lica koja su bila prisutna.

Naselje Drinsko je prigradsko naselje u općini Višegrad. Prije rata stanovništvo naselja je bilo većinski muslimansko a nakon rata je broj muslimanskog stanovništva dosta manji od stanovnika srpske nacionalnosti, o čemu su svjedočili Husein Mujakić, Almasa Hadžić, Mirsad Hubić, Medo Tabaković, Šuhra Gušo, Latifa Hodžić, Redžep Salić i Fadil Salić, kao i svjedoci odbrane „OB“ i „OC“. Ove činjenice nije osporavala ni odbrana optuženog, kao ni sam optuženi.

Lokacija „groblje“ koja se spominje u ovoj tački optužnice se, prema svjedočenjima svjedoka (optužbe i odbrane), nalazi na raskrsnici na Drinsku, a na toj lokaciji je bila smještena komanda jedinice kojom je komandovao optuženi⁷⁰.

Vijeće prije svega napominje da su neki od svjedoka (i optužbe i odbrane) naveli da se kritični događaj desio 23. maja a neki su tvrdili da je to 24. maj (1992. godine). S obzirom da se radi o vrlo malim razlikama, imajući u vidu da je postojanje takvih razlika sasvim realno i razumljivo nakon proteka vremena od preko 15 godina, vijeće je utvrdilo da se ovaj događaj, kao i inkriminirani događaj iz tačke 4. optužnice desio oko 23. maja 1992. godine.

Opisujući situaciju kakva je bila pred kritični događaj koji se desio oko 23. maja 1992. godine, svjedok Redžep Salić navodi da je u džamiji u Drinskom koju su u kritičnom periodu okupirali pripadnici srpskih snaga u toku predvečerja dolazilo do provokacija, uvreda, psovki od pripadnika tih vojnika, tako da je narod uveče bježao u šumu da se krije. Iz džamije je puštana muzika, pjevane su četničke pjesme, te uzvici „balije pobićemo vas ako se nađete tu, ko ostane biće zaklan“. O ovome su saglasne iskaze dali i svjedoci Šuhra Gušo i Medo Tabaković. Svjedok Redžep Salić navodi da su vojnici jedinice kojom je optuženi komandovao bili naoružani i uniformisani, od kojih su neki imali SMB uniforme a neki šarene uniforme. Sa navedenim je saglasan i iskaz svjedoka Fadila Salića koji svjedoči da se noću dešavalo da se neko od srpskih vojnika koji su bili u Drinskom popne na džamiju i preko razglasa prijeti „koga nađemo koljemo“.

Svi svjedoci optužbe u odnosu na ovu tačku optužnice, i to: Husein Mujakić, Almasa Hadžić, Mirsad Hubić, Medo Tabaković, Šuhra Gušo, Latifa Hodžić, Redžep Salić i Fadil Salić, saglasni su u odnosu na detalje inkriminiranog događaja koji se desio oko 23. maja 1992. godine na „groblju“. I sam optuženi ne spori činjenice iznesene od strane ovih lica, ali tvrdi da je postupao na opisani način zbog bezbjednosti mještana Drinskog.

Vezano za optužbu da je Momir Savić naredio okupljanje mještana Drinskog na „groblju“, vijeće je zaključilo da je optuženi, putem Fadila Salića (također stanovnik Drinskog), obavijestio mještane sela da je potrebno da se navedenog dana oko 8 ili 9 sati okupe na „groblju“.

Svjedok Fadil Salić navodi da ga je optuženi dan prije okupljanja mještana Drinskog, u svojoj komandi ispitivao da li je brat svjedoka bio kurir u „Zelenim beretkama“, zatim je ispitivao svjedoka zašto je palio srpsku zastavu u Višegradu, gdje mu je porodica, gdje je „muslimanski vođa Hasan“. Potom je, kako to svjedok navodi, optuženi otvorio malu svesku sa debelim koricama i pitao ko je još u selu od Muslimana. Na kraju tog razgovora, optuženi je rekao svjedoku da ga od te noći određuje za muslimanskog vođu te da sutra mora da skupi sve ljude koji su ostali u Drinskom da dođu na sastanak u 9 sati ujutro (pri tome, on ističe da mu optuženi nije naredio nego zahtijevao da obavijesti mještane). Osim toga, svjedok tvrdi da je optuženi rekao „...što imamo ovdje (stanovnika) da dođu sutra na sastanak u 09,00 ko hoće da bude lojalan ovoj srpskoj državi može ostati da živi, neće ga

---

⁷⁰ Svjedočenje Huseina Mujakića na pretresu održanom dana 18.08.2008. godine, svjedočenje Mirsada Hubića na pretresu održanom dana 20.08.2008. godine, svjedočenje Mede Tabakovića na pretresu održanom dana 25.08.2008. godine, svjedočenje Šuhre Gušo od 26.08.2008. godine, svjedočenje Redžepa Salića na pretresu održanom dana 07.10.2008. godine, svjedočenje Fadila Salića na pretresu održanom dana 09.10.2008. godine, svjedočenje svjedoka „OB“ na pretresu održanom dana 24.03.2009. godine

niko dirati“. Svjedok je pristao na ovaj zahtjev optuženog i obavijestio je narod u Drinskom (svjedok navodi da je obišao oko 35 kuća) o sastanku koji se trebao održati, te ih obavijestio da je dobio od optuženog instrukciju da dođu u 9,00 sati na sastanak da bi optuženi vidio ko će biti lojalan toj državi da živi tu. I sam optuženi je saglasan sa ovim navodima. Naime, optuženi navodi da su ga mještani koji su ga od ranije poznavali, svjesni svih dešavanja na području Višegrada, stalno pitali šta da rade, šta im on predlaže. Iz tog razloga je pozvao Fadila Salića koji se, kako optuženi navodi, bio „malo prepao“ jer nije znao zašto ga je optuženi pozvao. Optuženi dalje navodi da su se u razgovoru „uz rakiju“ dogovorili da Fadil obavijesti sve mještane sela da se naredno jutro pojave na „groblju“ radi dogovora o daljem životu u Drinskom.

Svjedok Husein Mujakić navodi da on lično nije dobio zapovijed od optuženog da se pojavi na „groblju“, nego ga je komšinica o tome obavijestila. Svjedok Redžep Salić opisuje da mu je jedne noći krajem maja 1992. godine njegov rođak Fadil Salić rekao da moraju sutradan ujutro oko 8 ili 9 sati na „groblje“, a o tome je svjedočio i Mirsad Hubić. Svjedokinja Latifa Hodžić navodi da je vojska Momira Savića išla od kuće do kuće govoreći da je Momir poručio da se moraju iseliti iz Drinska.

Shodno navedenom, a imajući u vidu da je bio komandir jedinice čija komanda je bila u Drinskom, čega su bili svjesni i mještani Drinskog (te su mu se neki od njih zbog toga obraćali za pomoć), vijeće smatra da se ovakav zahtjev optuženog može smatrati naređivanjem. Pri tome, mora se imati u vidu da je optuženi iza sebe imao čitavu vojnu jedinicu koja je pripadala snagama koje su kontrolisale cijeli region, tako da je sasvim izvjesno da se Fadil Salić nije osjećao slobodnim da odbije da postupi po njegovom zahtjevu. Čak i sam optuženi, kako je već navedeno, govori da se Fadil Salić bio prepao kada je došao na razgovor kod njega.

Iako je jasno da je stanovništvu prenesen zahtjev (koji je u suštini bio naređenje kada se uzme u obzir pozicija ovog civilnog stanovništva), svjedok Fadil Salić navodi da su, prema njegovom mišljenju, mještani jedva dočekali da dođu na taj sastanak „da se riješe torture koja je bila u selu“. Svjedok je ujutro došao na „groblje“ ali ljudi su se već razilazili i jedan od komšija (Himzo Tabaković) mu je rekao da ništa nije onako kako im je svjedok objasnio, nego da im je optuženi rekao da svi dođu na isto mjesto u 12,00 sati kako bi napustili Drinsko. Kao razlog za to optuženi je naveo da će u naselje doći još vojske koju on neće moći kontrolisati. Mještanima je rekao da mogu ponijeti samo stvari koje su mogli ponijeti u rukama i ništa više.

Svjedok Fadil Salić navodi da nije dobrovoljno napustio Drinsko nego iz straha. Njegove sljedeće riječi, po mišljenju vijeća, simbolično opisuju poziciju svakog člana civilnog stanovništva: „ko bi otišao dobrovoljno iz svog sela iz svoje kuće, sve ostavio“. Svjedok Redžep Salić je bio prisutan na „groblju“ i čuo je obraćanje optuženog koji je okupljenom narodu rekao da od tog dana nema više zajedničkog života. I svjedoci Mirsad Hubić i Šuhra Gušo su bili prisutni na „groblju“ i tvrde da im se kritične prilike optuženi obratio rekavši da moraju napustiti Drinsko do 11 ili 12 sati istog dana, da je to sada srpska zemlja, te da potom ne garantuje nikome više život. Svjedokinja Šuhra Gušo navodi da je „imala strah i tremu“, te da je odmah krenula da napusti Drinsko. U tom momentu nije bilo drugih vojnika sa optuženim (na mjestu gdje se obraćao mještanima Drinskog), iako su ostali vojnici bili prisutni na široj lokaciji. Svi ti vojnici su bili u uniformi i naoružani. Svjedok Redžep Salić

navodi da je optuženi rekao da je došla vojska kojom on neće moći komandovati, koja će nekoga ubiti, tako da je bolje da idu. Ovaj svjedok je to shvatio na način da optuženi više nije mogao da im garantuje sigurnost. Međutim, i sam svjedok je obraćanje optuženog shvatio kao naredbu, pa tako navodi: „Pa naredba kad je rek'o da idemo, kako nije naredba, nego šta je nego naredba“. Dodatno, kada su mještani optuženog pitali da ponesu svoju imovinu, on to nije odobrio nego je rekao da se ne može nositi ništa osim onoga što se u rukama može ponijeti i da do 12,00 sati moraju otići, što su potvrdili i ostali svjedoci koji su taj dan bili prisutni na kritičnom mjestu (Medo Tabaković, Šuhra Gušo i Almasa Hadžić). I svjedok Mirsad Hubić navodi da im optuženi nije dozvolio da sa sobom išta ponesu. Naprotiv, rekao im je da mogu ponijeti samo ono što mogu ponijeti u rukama. Sva imovina tih lica koja su napustila Drinsko ostala je u Drinskom i naknadno je zapaljena. Svjedok Mirsad Hubić navodi da je to „najteži trenutak u mom životu gdje sam stvarno dvije kuće i sve im'o (...) jednostavno sam ostavio i uzeo dva cekera i krenuo“. Nadalje, ovaj svjedok opisuje da se, nakon što su se mještani razišli, on lično obratio optuženom da bi ga zamolio u ime svih mještana da prođu u pravcu Višegrada. Međutim, optuženi ga je pitao šta će on tu opet i opsovaio mu Boga. Zatim mu se obratio sa riječima „ako te još jedanput vidim ubiću te“, te je „maršnuo“ svjedoka, nakon čega se ovaj vratio nazad prema ostalom narodu.

Svjedok Husein Mujakić je tokom direktnog ispitivanja naveo da je na „groblje“ stigao tek nakon što je optuženi otišao a da su mu prisutni mještani ispričali o onome što im je optuženi rekao prethodno. Vijeće je prilikom ocjene iskaza ovog svjedoka cijenilo i njegov raniji iskaz⁷¹, iz razloga što se ta dva iskaza razlikuju u bitnim činjenicama. Naime, u ranijem iskazu svjedok je naveo da je vidio optuženog na „groblju“ i da je lično prisustvovao njegovom obraćanju mještanima Drinskog. I prilikom unakrsnog ispitivanja svjedok je potvrdio da je lično bio prisutan na „groblju“ te da je vidio optuženog u maskirnom šarenom (vojničkom) odijelu. Iako postoje navedene nekonzistentnosti u iskazima ovog svjedoka, vijeće cijeni da to pitanje nije od odlučujućeg značaja, imajući u vidu da svoje prisustvo na „groblju“ ne spori ni optuženi.

Iz svjedočenja Mede Tabakovića proističe da je optuženi mještanima Drinskog rekao da ih neće moći zaštititi, da će tu biti velika vojska, da će biti i ubijanja i klanja. Optuženom su se obraćali mnogi mještani Drinskog jer se znalo da je on vođa tih vojnika koji su bili prisutni u selu, i bilo je poznato da je glavni. Navedeno su, pored svjedoka Tabakovića, potvrdili i Fadil Salić kao i svjedoci odbrane „OB“ i „OC“.

Iz iskaza navedenih svjedoka optužbe proističe da nisu dobrovoljno napustili Drinsko. Naprotiv, svi oni su svjedočili da je optuženi je tokom sastanka bio izričit da okupljeni mještani moraju napustiti Drinsko do 12,00 sati tog dana i da mogu ponijeti isključivo ono što mogu nositi u rukama, tako da je sva imovina tih ljudi ostala u Drinskom i naknadno spaljena.

Pored navedenih svjedoka, o inkriminisanom događaju svjedočili su i Kada Mešanović, Medina Gušo, Ramiza Mustafić, Hasan Hubić, Hafiza Gušo i Alija Mešanović. Saznanja koja imaju ovi svjedoci su posredna saznanja i sva ona potkrepljuju iskaze svjedoka koji su bili prisutni na kritičnom mjestu oko 23. maja 1992. godine.

---

⁷¹ Zapisnik o saslušanju svjedoka Huseina Mujakića, KT-RZ-205/06 od 27.12.2007. godine

Optuženi se konkretno tereti za prisilno preseljenje stanovništva ili deportaciju iz člana 172. stav 1. tačka d) KZ BiH, koje je definisano kao „prisilno iseljenje osoba sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu“. Protivpravna deportacija, uz prisilno premještanje, predstavlja oblik nasilnog raseljavanja stanovništva, odnosno raseljavanja osoba protjerivanjem ili drugim prinudnim radnjama, iz područja u kom su zakonito prisutna, i bez osnova u međunarodnom pravu⁷². Prema tome, elementi bića ovog krivičnog djela su:

- prisilno iseljenje osoba protjerivanjem ili drugim mjerama prisile
- sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne
- bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu.

Iz pobrojanih elemenata bića krivičnog djela se jasno vidi da je dovoljno da osobe budu protjerane sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne. Deportacija i prisilno iseljenje lica preko međunarodno priznatih granica isto kao i prisilno preseljenje i iseljenje unutar državnih granica predstavlja zločin protiv čovječnosti i prema međunarodnom običajnom pravu. Član 17. Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Dopunski protokol II) propisuje:

1. „Ne može biti naređeno premještanje civilnog stanovništva iz razloga u vezi sa sukobom ukoliko to ne zahtijevaju razlozi sigurnosti tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Ukoliko premještanje mora da se izvrši, preduzet će se sve moguće mjere kako bi civilno stanovništvo moglo biti prihvaćeno pod zadovoljavajućim uslovima smještaja, higijene i zaštite zdravlja, sigurnosti i ishrane.
2. Civili ne smiju biti prisiljeni da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom“.

Prisilno preseljenje predstavlja zločin protiv čovječnosti i u praksi MKSJ. Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* je zaključilo da „raseljavanja unutar matične zemlje ili van državnih granica, ako su počinjena iz razloga koji nisu dozvoljeni međunarodnim pravom, predstavljaju krivična djela kažnjiva u skladu sa međunarodnom običajnim pravom te da, ako su počinjena sa traženom diskriminatornom namjerom, predstavljaju zločin progona iz člana 5(h) Statuta...“. Ovakav zaključak je rezultat činjenice da Statut MKSJ ne sadrži krivično djelo prisilnog preseljenja kao odvojeno djelo (za razliku od deportacije koja je sadržana u Statutu MKSJ u članu 5.), tako da su pretresna i žalbena vijeća MKSJ ovo djelo svrstavala u *druga nečovječna djela*. Međutim, u KZ BiH i prisilno preseljenje i deportacija su propisani zajedno, u stvari kao jedno krivično djelo koje obuhvata preseljenje i u okviru državnih granica i izvan njih. Prema KZ BiH bitno pitanje je samo da li je žrtva preseljena protjerivanjem ili činom prisile, a mjesto na koje su preseljeni nije od velike važnosti⁷³. Naravno, uz ove specifične elemente, Sud mora primijeniti i šire elemente vezane za široko rasprostranjen ili sistematičan napad.

Prvi element krivičnog djela prisilnog preseljenja ili deportacije podrazumijeva silu koja je upotrijebljena pri iseljenju lica. Ovu silu je potrebno tumačiti tako da ona uključuje fizičko

⁷² Statut Međunarodnog krivičnog suda, član 7. stav 2. tačka d). Također vidjeti: presudu Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Blaškić*, paragraf 234. i presudu Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Stakić*, paragraf 680.

⁷³ Presuda Suda BiH u predmetu *Rašević i Todović*, broj X-KR-06/275 od 28.02.2008. godine, str. 96.

nasilje, prijetnju silom ili drugim oblicima prisile (u toj mjeri da izaziva strah od nasilja), zatim prinudu, pritvor, psihičko ugnjetavanje, zloupotrebu moći ili iskorištavanje okruženja u kojem vlada prinuda. Pitanje koje se postavlja (a koje je potencirala i odbrana optuženog) je da li su gore pomenute osobe imale stvarnu mogućnost izbora. Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Simić* (paragraf 125.) je utvrdilo da: „civilna osoba je nedobrovoljno iseljena ukoliko njoj nije data stvarna mogućnost izbora da napusti određenu teritoriju ili da na njoj ostane...Pristanak koji je očigledno iznuđen silom ili prijetnjom silom se ne bi trebao smatrati pravim pristankom“.

Iseljavanje lica je, generalno, apsolutno zabranjeno osim u specificiranim ograničenim okolnostima, kao što je to navedeno u ranije citiranoj odredbi člana 17. Dopunskog protokola II. Osim toga, član 49. stav 2. Četvrte Ženevske konvencije određuje: „Stanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tome području prestanu“.

Mens rea krivičnog djela prisilnog preseljenja, odnosno deportacije, je „namjera da se žrtva ukloni sa jednog mjesta, što podrazumijeva namjeru da se žrtvi onemogući povratak“⁷⁴. Iz ranije navedenog člana Četvrte Ženevske konvencije proističe da se evakuisane osobe moraju vratiti u mjesto odakle su evakuisane odmah po prestanku okolnosti zbog kojih su prvobitno evakuisane. Kada se ima u vidu sve navedeno, slijedi da je *mens rea* ovog krivičnog djela, prema međunarodnom običajnom pravu, namjera da se žrtve uklone i ne vrate na mjesto odakle su uklonjene.

U ovom konkretnom slučaju, jasno je da je optuženi znao šta se događa u selu kao i na području općine Višegrad. On je, očigledno, bio upoznat sa tim da na područje Drinskog (i općine Višegrad) dolaze dodatne vojne formacije. Optuženi je imao naredbodavnu ulogu i bio je dobro upoznat sa politikom koja se sprovodila nad bošnjačkim stanovništvom na području Višegrada.

Istina, optuženi nije eksplicitno prijetio okupljenim licima. Međutim, u okolnostima koje su gore opisane vijeće cijeni da nije neophodno da osoba u poziciji optuženog bespomoćnom civilnom stanovništvu izrekne prijetnje da bi isti shvatili da nemaju apsolutno nikakvog izbora po pitanju napuštanja svojih domova. Vijeće uzima u obzir činjenicu da optuženi sam navodi da je rekao mještanima da ne garantuje onima koji eventualno ostanu u Drinskom da im se neće desiti nešto loše. Optuženi tom prilikom daje i rok do kojeg bošnjačko stanovništvo mora napustiti Drinsko (do 12,00 sati istog dana) te im dopušta da sa sobom ponesu samo najosnovnije stvari koje se mogu ponijeti u rukama. Nasuprot tome, optuženi dopušta nekim bošnjačkim porodicama da ostanu u Drinskom⁷⁵ čime pokazuje svoju moć i mogućnost da zaštiti lica koja je on izabrao. Pored navedenog, vijeće je imalo u vidu da upravo naselje Drinsko spada u zonu odgovornosti djelovanja jedinice kojom je komandovao optuženi, pa čak i to da je komanda jedinice bila smještena upravo u Drinskom. Način na koji se optuženi ponio prema svjedoku Mirsadu Hubiću pokazuje ne samo njegov utjecaj i poziciju moći u pomenutoj situaciji već i njegovu odlučnost u sprovođenju prisilnog izmještanja mještana Drinska.

⁷⁴ Vidjeti predmet *Blagojević*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 601.

⁷⁵ Svjedočenje Mede Tabakovića, Fadila Salića, Almase Hadžić i Šuhre Gušo, kao i svjedočenja svjedoka odbrane „OA“, „OB“ i „OC“

Optuženom se, kako je ranije navedeno, stavlja na teret da je bošnjačkom stanovništvu Drinskog dao ultimatum, prijeteći smrću, da napuste selo, što odbrana i osporava.

Svi saslušani svjedoci optužbe navode da im je optuženi kritične prilike rekao da moraju napustiti Drinsko sa samo najosnovnijim ličnim stvarima, da u mjestu nema više zajedničkog života, da je to sada „srpska zemlja“, da su im životi u opasnosti i da im on ne garantuje sigurnost ukoliko ostanu u svojim domovima. Vijeće podsjeća da je optuženi bio komandir, znači bio je na poziciji moći.

Mnogi svjedoci su naveli da su se optuženom obratili za pomoć upravo znajući da je on u poziciji da im pomogne. Tako su svjedoci odbrane „OB“ i „OC“ opisali na koji način im je optuženi pomogao da izađu iz Drinskog. Oba svjedoka su saglasna da je bilo poznato da optuženi ima vojsku u Drinskom kojom komanduje, te su mu se obratili smatrajući da im optuženi zaista može pomoći. Svjedok „OB“ navodi da je u maju zapaljena kuća koja se nalazila preko rijeke (u odnosu na Drinsko) tako da se on uplašio za sebe i svoju porodicu i odlučio da se obrati optuženom za pomoć. Opće-poznato je bilo da je komanda vojske koja je bila u Drinskom bila na lokaciji „groblje“ tako da je svjedok otišao u komandu. On navodi da je poznavao samo Željka Krsmanovića (koji je također bio pripadnik jedinice kojom je komandovao optuženi) a optuženog samo površno. Svjedok navodi „ja sam tražio Momira jer je on bio glavni tu, koliko sam ja čuo“, tako da je razgovorao sa optuženim i požalio mu se da mu je potrebna pomoć da izađe sa porodicom. Optuženi mu je tom prilikom rekao da se ne uzrujava i da će mu pomoći. Uz pomoć optuženog, svjedok je preko Srbije i Makedonije izbjegao iz Drinskog.

Na slične okolnosti svjedočio je i svjedok odbrane „OC“. On također navodi da je čuo od mještana Drinskog da mu optuženi može pomoći da izađe. Znajući to, a imajući u vidu da je optuženi bio i prijatelj njegovog punca, svjedok mu se obratio tražeći pomoć da njega i njegovu porodicu neko preveze do Priboja. Optuženi mu je obezbijedio auto i vozača koji ih je prevezao do Priboja. Svjedok navodi da je u trenutku kada su sjeli u auto optuženi došao da ih isprati i rekao vozaču „ovu familiju pazi“. Svjedok navodi da su on i njegova porodica bili iznenađeni takvim ponašanjem optuženog (pomogao im da izađu iz BiH) jer su drugi ljudi „nestajali“ sa tog područja.

Kao što je već navedeno, optuženi, kao i njegova odbrana, nisu osporavali da se preseljenje mještana Drinskog desilo ali su tvrdili da se nije radilo o prisilnom preseljenju. Odbrana osporava odgovornost optuženog u tom djelu. Naime, odbrana tvrdi da je optuženi svojim postupanjem imao namjeru osigurati bezbjednost mještana Drinskog. Optuženi je tokom svjedočenja potvrdio navode svjedoka optužbe o načinu na koji je uopće došlo do okupljanja mještana, kao i o sadržaju razgovora koji se održao na lokaciji zvanoj „groblje“. Optuženi je naveo da je i nakon tog sastanka u Drinskom svojevolumeno ostalo šest bošnjačkih porodica. Evidentno je iz iznesenih iskaza da je optuženi bio u poziciji da pomogne, imao je tu mogućnost i čak je i pomogao osobama bošnjačke nacionalnosti kojima je želio pomoći, što je očito mogao uraditi jer je imao veliki stepen moći i uticaja.

Kada se analiziraju svjedočenja osoba koje su dale iskaze u odnosu na ovu tačku optužnice, jasno proističe da su civili napustili svoje domove pod prijetnjom smrću i neizvjesnošću, ukoliko ostanu u Drinskom. Činjenica da se preseljenje desilo u samo jednom danu potvrđuje realnost osjećaja straha i prijetnje pod kojim su se mještani našli nakon okupljanja

i riječi koje im je uputio optuženi. Dodatno, vijeće cijeni da su nasilje koje se dešavalo u okolnim selima (u neposrednoj blizini Drinskog) i psihološki pritisak na civilno stanovništvo koje je bilo meta tog nasilja stvorili atmosferu straha i nesigurnosti u mjestu Drinsko, pa i šire na području općine Višegrad.

Svi ranije pomenuti svjedoci (optužbe i odbrane) su naveli da su u Drinskom živjeli od prije rata, odnosno (većina njih) od svog rođenja, pa do početka događaja opisanih u optužnici. Činjenica da su ova lica imala potpuno zakonsko pravo da ostanu u svojim domovima je nesporna.

Vijeće nalazi da je jedan od konačnih ciljeva napada na civilno stanovništvo na teritoriji općine Višegrad bio taj da u općini oстане samo srpsko stanovništvo. Ovo je nesumnjivo razlog zbog kojeg su pomenuti mještani Drinskog bili prisiljeni napustiti svoje mjesto boravka (samo zato što su bošnjačke nacionalnosti). Svo to civilno stanovništvo je postalo žrtva radnji u okviru širokog i sistematičnog napada koji je trajao na području općine Višegrad, te je bilo prinuđeno da napusti mjesto u kojem su živjeli, ostavljajući svu svoju imovinu u Drinskom. Svi oni su osjećali strah, uznemirenost, nesigurnost, tražili su zaštitu i nadali se da će im optuženi pomoći. Bili su uplašeni za svoju sigurnost jer su znali šta se dešava u okolnim mjestima na području općine Višegrad, pa i šire u čitavoj Bosni i Hercegovini. Protjerivanje tih ljudi je plod planiranja srpskih vlasti i njihovo preseljenje iz Drinskog (kao i drugih sela naseljenih bošnjačkim stanovništvom) se, sudeći prema svim tadašnjim okolnostima i iznesenim činjenicama, pripremalo već duže vrijeme od strane tadašnje srpske vlasti. U takvim okolnostima ultimatum koji im je dao optuženi je imao težinu prijetnje smrću i naravno nije naišao na bilo kakav otpor. Naprotiv, nesigurni i uplašeni za svoj život ovi ljudi su napustili Drinsko gotovo bez ičega. Svima njima je bilo jasno da je bezbjednost bošnjačkog stanovništva na tom području već duži dio vremena bila ugrožena, a sada su se suočili i sa konačnim ultimatumom od strane lica koje je imalo ulogu komandira nad lokalnim oružanim snagama.

Izvedeni dokazi i svjedočenja u ovom predmetu jasno ukazuju da prisilno preseljenje stanovništva Drinskog nije vršeno iz razloga dopustivih po međunarodnom pravu. Naime, u vrijeme prisilnog preseljenja tog stanovništva bio je u toku širi napad na cjelokupnom području općine Višegrad i upravo aktivnosti tog napada činile su život bošnjačkih civila u Drinskom (kao i širem području općine Višegrada) teškim i neizvjesnim. U vezi sa tim, vijeće podsjeća na odredbe člana 17. Dopunskog protokola II koje jasno zabranjuju prisiljavanje civila da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom. Razlog premještanja zasigurno nije bio osiguranje njihove bezbjednosti koje bi zahtijevalo njihovu evakuaciju kako bi se omogućile neophodne vojne operacije, jer su upravo ti civili i bili meta napada i prisilno premještanje stanovništva vršeno je od strane snaga koje su i učestvovala u napadu na njih. Osim toga, nije bilo ni elementarnih nepogoda ili drugih okolnosti koje bi opravdale izmještanje ovih lica iz humanitarnih razloga. Žrtve ove radnje optuženog bili su civili zakonito prisutni na teritoriji Drinskog koji su protiv svoje volje napuštali svoje dugogodišnje domove i koji su iz njih izmješteni na druge lokacije (koje nisu sami odabrali). Ranije navedeni izuzeci, usljed kojih je dozvoljena evakuacija stanovništva, nisu primjenjivi na konkretnu situaciju.

Mnogi svjedoci (i optužbe i odbrane) su svjedočili da im je optuženi rekao da idu iz Drinskog jer im nije mogao garantovati sigurnost. Međutim, vijeće cijeni da ta činjenica ne

znači da svo to stanovništvo nije prisilno preseljeno. „Prisila“ se treba široko tumačiti i u skladu sa tim postavlja se osnovno pitanje da li su sve te preseljene osobe imale „stvarni izbor da odu ili da ostanu na tom području“⁷⁶.

Iako su mnogi svjedoci opisali da su već živjeli u strahu u Drinskom, te da se nisu osjećali sigurno, time se ni na koji način pokazuje da su oni izabrali da budu raseljeni, odnosno da napuste Drinsko. Naprotiv, iz gore opisanih okolnosti proističe da oni nisu imali nikakve kontrole nad svojom sudbinom, bilo da se radi o ostanku ili premještanju na neku drugu lokaciju, što predstavlja upravo suprotnost/antitezu stvarnom istinskom izboru. Upravo to predstavlja suštinu prisile u širem smislu. U konkretnom slučaju radilo se o civilima, stanovništvu koje je bilo uplašeno i nesigurno, okruženo vojskom, i svjesno svih dešavanja u drugim selima u kojima je živjelo bošnjačko stanovništvo. Čak i kad bi se prihvatila teza da su stanovnici Drinskog imali izbor, to bi značilo da su imali izbor između napuštanja Drinskog i ostanka na milost i nemilost srpske vojske, u uslovima nesigurnosti i straha i mogućeg pokolja (kojim im je priječeno od strane optuženog). To je suština prisile kojom se pobija ispoljavanje slobodne volje.

S obzirom na opisane okolnosti te na same događaje o kojima su saglasno svjedočili svjedoci optužbe (a čija svjedočenja ni na koji način nisu oslabljena dokazima koje je izvela odbrana) vijeće cijeni da je optuženi svojim radnjama počinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret. Osim toga, optuženi je kao direktan počinitelj bio svjestan djela i htio njegovo počinjenje.

Prema međunarodnom običajnom pravu, potrebno je dokazati postojanje umišljaja da se stanovništvo iseli na trajnoj osnovi⁷⁷. U konkretnom slučaju, nesporno je da optuženi nije poduzeo niti jednu radnju usmjerenu prema povratku iseljenog bošnjačkog stanovništva. Njegovo ponašanje je u skladu sa ponašanjem i aktivnostima srpske vojske i policije koje je za cilj imalo da na području Drinskog (pa i šire, područje općine Višegrad) ostane prisutno samo srpsko stanovništvo.

Vijeće tvrdnju optuženog o njegovom obraćanju mještanima iz želje da obezbijedi njihovu sigurnost nije moglo prihvatiti jer je neosnovana, imajući u vidu sve gore navedene dokaze i svjedočenja, kao i njegove dalje aktivnosti kritičnog dana (kako će to u nastavku, pod tačkom 4.4. biti obrazloženo).

Prisilno premještanje ovog bošnjačkog stanovništva Drinskog dio je kampanje i počinjeno je u okviru široko rasprostranjenog i sistematičnog napada, u namjeri da se trajno uklone svi nesrbi sa područja Višegrada. Shodno tome, vijeće zaključuje da je bošnjačko stanovništvo Drinskog bilo predmet prisilnog premještanja i deportacije iz člana 172. stav 1. tačka d) KZ BiH.

⁷⁶ Vidjeti predmet *Simić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 125.

⁷⁷ Član 35. KZ BiH; Vidjeti predmet *Blagojević i Jokić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 601: Također vidjeti *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 520.

4.4. Tačka 4. optužnice

Ovom tačkom optužnice optuženi se, između ostalog, tereti da je 23. maja 1992. godine, zajedno sa Draganom Savićem i još nekoliko drugih srpskih vojnika, u Drinskom iz kuća izveo sljedeće civile Bošnjake: Idriza Mešanovića, Ramiza Mešanovića, Sulju Mustafića, Mehmeda Hubića, Salku Gušu, Senada Gušu, Asima Gušu, Hajrudina Gušu, Hajrudina Topalića i Ramiza (Rame) Mešanovića, koje civile su ispitivali i tukli u kući Aziza Mešanovića, a zatim su ih odveli na brdo Kik u šumu Pušin do, gdje su ih upotrebom vatrenog oružja lišili života.

Vijeće nalazi dokazanim da su navedeni muškarci, svih njih 10 izvedeni, da su fizički zlostavljani i ispitivani u kući Aziza Mešanovića. Dokazano je i da su isti ti muškarci odvedeni u šumu Pušin do. Ovi zaključci proističu iz svjedočenja Medine Gušo, Ramize Mustafić, Hasibe Mešanović i Hafize Gušo, koje su bile prisutne na licu mjesta i mogle su jasno vidjeti inkriminirani događaj. Njihova svjedočenja su potkrijepljena i svjedočenjima Kade Mešanović koja nije bila lično prisutna na licu mjesta ali joj je o događaju pričala njena snaha, Hasiba Mešanović, kao i iskazom Fehide Hubić koji je svjedokinja dala u istrazi a koji je vijeće prihvatilo u skladu sa odredbama člana 273. stav 2. ZKP BiH (kako je to obrazloženo pod tačkom 1. c) presude). Radi se o Zapisniku o saslušanju Fehide Hubić, broj 14-04/2-1/04 od 29.12.2004. godine.

Prema svjedočenju Ramize Mustafić šuma Pušin do i brdo Kik predstavljaju jednu cjelinu. Naime, Kik se nastavlja na šumu Pušin koja se nalazi na rubu sela Drinsko. Ulazak u Pušin do je, prema svjedočenjima Ramize Mustafić, Medine Gušo, i Hasibe Mešanović oko 10-ak minuta hoda udaljen od Drinskog.

U pogledu datuma kada se desio inkriminirani događaj, vijeće zaključuje da se radi o istom danu kada su mještani Drinskog prisilno raseljeni, znači to bi bilo oko 23. maja 1992. godine.

Spornim se postavlja činjenica učešće optuženog u počinjenju predmetnih krivičnih radnji.

Svjedokinja Medina Gušo je dala iscrpan opis dešavanja kritičnog dana. Hajrudin Gušo i Asim Gušo su sinovi ove svjedokinje a obojica su stradali tog dana. Svjedokinja je prisustvovala čitavom događaju koji je prethodio odvođenju muškaraca i navodi da je sa njom bila snaha, Hafiza Gušo, koja je također svjedočila o kritičnom događaju.

Svjedokinja Medina Gušo navodi da su njeni sinovi (Hajrudin i Asim) bili na sastanku na „grobju“, te su se po povratku kući, počeli pakovati da bi napustili Drinsko. Međutim, tada su optuženi i Dragan Savić ušli u selo, odnosno zaseok Željača (gdje su svjedokinja i sinovi živjeli). Sa dvojicom navedenih lica bili su i Leka i još jedan muškarac kojeg svjedokinja nije poznavala. Svjedokinja opisuje da su ova četvorica muškaraca došli pješke, bili su naoružani, u „plavo smeđim policijskim uniformama“ i navodi „pa svi smo ih znali u glavu, ja sam Dragana znala kao moga Asima“. Oni su, prema svjedočenju Medine Gušo, došli pješke od autobuske stanice, prvo su povelu muža Ramize Mustafić, zatim njene (Medinine) sinove, potom Mehmeda (Hubića), sinove Aziza Mešanovića, i na kraju „Salku i Senada“ i sve ih postrojili ispred kuće Aziza Mešanovića. Svjedokinja je mogla sve ovo jasno i dobro

vidjeti iz razloga što se kuća Aziza Mešanovića, kako ona tvrdi, nalazi odmah iznad njene kuće a ona lično je bila na terasi svoje kuće sa svojom snahom, Hafizom Gušo. Ona navodi da je držala dijete jednog od sinova u naručju i gledala kako su Dragan Savić, Momir Savić, Leka i četvrti, njoj nepoznati muškarac, postrojili muškarce i svih deset odveli u šumu Pušin do. U tom momentu ona je zajecala „što mi otjeraste djecu što me hljebom rane“ na što je optuženi naredio Draganu Saviću „idi je udri, da mi majku balijsku“, što su potvrdile i svjedokinje Ramiza Mustafić i Fehida Hubić. Dragan ju je udario po ustima, tako da joj je izbio zube. Za to vrijeme optuženi govori Draganu Saviću „udri je, da mi jebe majku balijsku, zakolji je“, potom odlazi do Salke (Guše) kojeg udara i šuta nogom. Svjedokinja navodi da su odveli i sina Salke Guše koji je imao samo 17 godina. Nakon što su muškarci odvedeni, svjedokinja je čula pucnjavu u pravcu šume Pušin do i više nije vidjela nikoga od lica koji su otišli u pravcu Pušinog dola. Medina Gušo tvrdi da je tom grupom od četiri vojnika komandovao Momir Savić, te da je ona svojim ušima čula kada je on rekao Draganu Saviću da je udari.

Ramiza Mustafić, Hafiza Gušo i Fehida Hubić su također bile prisutne na kritičnom mjestu u inkriminisano vrijeme. Naime, kuća Fehide Hubić je u neposrednoj blizini kuće Medine Gušo, Hafiza Gušo je, kako sama Medina Gušo tvrdi, sa njom stajala na terasi kuće a Ramiza Mustafić je također bila prisutna ispred kuće Medine Gušo.

Hajrudin i Asim Gušo koji su odvedeni bili su civili, nisu imali oružja, niti su učestvovali na bilo koji način u neprijateljstvima. Nakon što su odvedeni u Pušin do, Medina Gušo ih više nikad nije vidjela. Ona navodi da su njihove kosti nađene u Pušin dolu, bili su povezani žicom i ubijeni. Iako se ne sjeća tačnog datuma kada su ekshumirani, svjedokinja navodi da su sahranjeni otprilike u junu ili julu 2008. godine.

Svjedokinja Ramiza Mustafić ponavlja iste okolnosti o kojima je svjedočila Medina Gušo. Svjedokinja navodi da je njenu braću (Idriza i Ramiza Mešanovića) kao i muža Sulju Mustafića 23. maja 1992. godine ubio Momir Savić. Ona svjedoči da kritičnog dana Momir Savić, Dragan Savić, Zoran Tešević i Nikola Savić dolaze na vrata njene kuće gdje se Momir (kako ona navodi: „taj krupni“) obraća njenom mužu riječima „polazi sa nama“. Muž svjedokinje ga je zamolio da ga ne diraju jer ima ženu i djecu na što mu Momir psuje balijsku majku i naređuje mu da pođe ispred njega. Svjedokinja navodi da je Momir naredio Zoranu i Nikoli da „rade svoj posao“, na što su njih dvojica krenuli po ostalim kućama iz kojih su izveli ranije imenovane muškarce Bošnjake i odveli ih u kuću Aziza Mešanovića. Svjedokinja tvrdi da se iz kuće čulo kao da ih tuku, čuli su se jauci, što je ona mogla čuti jer je bila udaljena od te kuće oko 20 metara. Nakon što su izašli iz kuće, navedeni vojnici su muškarce odveli prema šumi Pušin do i, nakon što su zamakli u šumu, svjedokinja nije više ništa vidjela. Uzela je dijete i krenula prema gradu, a iz pravca te šume je čula pucanje. Od tada se gubi svaki trag deset odvedenih muškaraca bošnjačke nacionalnosti. Kostii braće i muža je našla pri ekshumaciji 2006. godine.

Hafiza Gušo je u kritično vrijeme živjela sa Medinom Gušo u Drinskom, zaseok Zeljača i ona potvrđuje njen iskaz, kao i iskaz Ramize Mustafić u pogledu okolnosti inkriminisanog događaja.

Pored navedenih svjedokinja, o ovim događajima je u toku istražnog postupka u ovom predmetu dana 29.12.2004. godine iskaz dala i Fehida Hubić koja je naknadno umrla tako

da nije mogla biti neposredno ispitana pred Sudom. Vijeće je njen iskaz iz istrage prihvatilo u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH, imajući u vidu limitiranu dokaznu snagu ovog iskaza (zbog činjenice da nije mogla biti unakrsno ispitana). Ona je također bila direktno prisutna na kritičnom mjestu u inkriminisano vrijeme i njen iskaz je saglasan sa iskazima svjedokinja Medine Gušo i Ramize Mustafić, kao i Hafize Gušo. Naime, i ova svjedokinja je potvrdila da je, nakon sastanka održanog u Drinskom u Zeljaču došlo nekoliko srpskih vojnika među kojima su bili optuženi i Dragan Savić, te da su izveli iz kuća ranije navedenih deset muškaraca. Svjedokinja navodi da je sve to lično gledala, te navodi da izvedeni muškarci Bošnjaci nisu smjeli ništa poduzeti (da se odbrane) jer su u njih bile uperene puške. Zarobljeni muškarci su odvedeni u šumu Pušin do, nakon čega više nije čula ništa za njih, osim što joj je poznato da su njihovi posmrtni ostaci ekshumirani u Pušinom dolu prije par godina. Svjedokinja napominje da su njenog sina Mehmeda, i druge Bošnjake iz Drinskog, odveli „četnici“, a nju lično, kao i sve druge, protjerali sa ognjišta samo zato što su Muslimani.

Svjedokinja Hasiba Mešanović je potvrdila sve činjenice vezano za inkriminisani događaj, te, između ostalog, navodi da je čula kako je Dragan Savić ošamario njenog muža. O opisanom događaju svjedokinja Hasiba Mešanović je pričala i Kadi Mešanović koja je također saslušana na glavnom pretresu.

Osim gore pomenutih svjedoka o događajima u ovoj tački optužnice svjedočili su i Alija Mešanović, Šuhra Gušo i Hasan Hubić. Kao i svjedokinja Kada Mešanović, ovi svjedoci optužbe o kritičnom događaju imaju samo posredna saznanja, odnosno o inkriminisanom događaju su im pričali svjedoci očevici, tako da oni indirektno potvrđuju kredibilitet svjedoka koji su bili prisutni na licu mjesta.

Vijeće je iz izvedenih dokaza zaključilo da se inkriminisani događaj desio upravo na način opisan u tački 4. optužnice. Međutim, imajući u vidu osporavanje identifikacije, odnosno prisustva optuženog ovom događaju, vijeće je posebno obratilo pažnju na to pitanje. Pri tome je vijeće, između ostalog, detaljno razmotrilo iskaze svjedokinja očevidaca, cijeneći posebno da li su poznavale optuženog od ranije kao i okolnosti pod kojima su ga prepoznale kritične prilike. Prije prelaska na detalje, vijeće napominje da su sve tri svjedokinje koje su bile očevici gore pomenutih događaja (kojom prilikom su vidjele optuženog) potvrdile da je optuženi (u sudnici) ista osoba koju su vidjele pomenutog datuma.

Medina Gušo je Momira Savića i Dragana Savića poznavala od ranije. Ona navodi da poznaje dva Momira Savića i određiva je da je jedan od njih bio iz Pijavica, oženjen Muslimankom dok je ovaj drugi bio sin Vitorke sa Stražbenica (Vitorka je majka optuženog, što proističe iz njegovih ličnih podataka i iz iskaza velike većine saslušanih svjedoka). Optuženog je, sa Draganom Savićem i Lekom, vidjela i prije rata a komšije koje su ga poznavale lično su joj rekle da je to „Vitorkin sin Momir“. Obzirom da se radi o malom području na kojem se svi mještani uglavnom međusobno poznaju, raspoznavanje osobe po imenu roditelja može biti dovoljno za identifikaciju te osobe. Od krucijalnog značaja je činjenica da su svi pomenuti svjedoci saglasni u pogledu opisa optuženog, odnosno njegovog fizičkog izgleda u kritično vrijeme.

Ramiza Mustafić svjedoči: „Kad je bilo negdje, ne znam tačno, ali oko podne dolazi auto fičo, dolazi pred vrata same moje kuće, znači ulaz je sa puta u moju kuću, izlijeću njih

četvorica: Momir Savić, Dragan Savić, Zoran Tešević i Nikola Savić...“. Svjedokinja navodi da je dobro poznavala Zorana i Nikolu, a Momira nije poznavala lično ali ga je vidjela dva-tri puta. Sva pomenuta lica su bili obučeni u šarena maskirna odjela, bili su naoružani, imali su palice, pištolje, puške i redenike koji su bili niz njih obješeni. Dragan i Momir su imali i kape sa kokardama na glavama dok su Nikola i Zoran bili bez kapa. Dodatno, svjedokinja navodi da su ostala lica Momira oslovljavali sa „komandante“. Ramiza Mustafić za optuženog navodi da je bio nizak, podebeo, krupan, malo proćelav i crn. Nadalje, Ramiza Mustafić navodi da je optuženog vidjela 3-4 godine prije rata „kad je bio teferič na Drinsku kod nas“. Svjedokinja tvrdi da je, nakon što su muškarci odvedeni kritičnog dana, čula Medinu Gušo kako govori: „nemoj Momire i Dragane, molim vas nemojte mi voditi djecu, oni mene hljebom hrane“. Svjedokinja je određiva i sigurna da je čula da Medina Gušo izgovara upravo ta dva imena.

Ni Hasiba Mešanović nije lično poznavala optuženog ali njen suprug jeste. Ona svjedoči da je njen muž poznao i Momira i Dragana Savića, te da joj je u momentu kada su se njih dvojica pojavili kritične prilike rekao da se radi upravo o pomenutim osobama. Dodatno, svjedokinja je i sama poznavala Dragana (kada su se održavali „teferiči“ Dragan je konobarisao sa njenim mužem) i bilo joj je poznato da su Dragan i Momir sestrići, te da se Draganova majka zove Borka, a Momirova Vitorka. Svjedokinja tvrdi da je i ranije viđala Momira Savića po Drinsku u toku četiri godine, od 1988. godine do 1992. godine, te je na suđenju potvrdila da se radi o istoj osobi koju je i ranije viđala u Drinskom i koju je zapamtila po liku. Za Dragana i Momira navodi da su bili naoružani do zuba, u teget plavim uniformama, sa slamenim šeširima.

Hafiza Gušo je poznavala Dragana Savića, a Momira Savića su poznavali njeni ukućani, odnosno svekrva (Medina Gušo), kao i ostali mještani Drinskog. Od njih je saznala da je čovjek kojeg je vidjela kritičnog dana bio Momir Savić kojeg su zvali „Vojvoda“. Svjedokinja se na pretresu izjasnila da se ne može sjetiti kako je tada izgledao. Ona dodatno naglašava da joj je u sjećanju ostao Dragan Savić posebno zbog incidenta sa Medinom Gušo (kada ju je tukao). Vijeće je imalo u vidu da je Hafiza Gušo u Drinsko doselila tek 1990. godine tako da je sasvim realno da ona nije poznavala sve stanovnike tog mjesta. Prema tome, razumljivo je da su joj mještani koji su tu živjeli dugi niz godina naknadno rekli imena osoba koje su odvele njihove najbliže (u svakom slučaju, i ova svjedokinja je potvrdila da je optuženi upravo to lice koje je vidjela kritičnog dana).

Svi navedeni svjedoci opisuju iste okolnosti. Vijeće cijeni da su svjedočenja uvjerljivija time što postoje određene manje nesaglasnosti u iskazima svjedoka. Svi ti iskazi su saglasni i međusobno konzistentni u odlučujućem dijelu a koji se odnosi na konkretne radnje prisutnih lica, zatim u pogledu identiteta optuženog i deset muškaraca koji su tog dana odvedeni, kao i načina na koji se to desilo. Neophodno je imati u vidu da su svi ovi svjedoci preživjeli veoma stresne i traumatične događaje, pri čemu su strahovali za svoj život i život svojih najbližih, tako da je sasvim razumljivo da nisu mogli zapamtiti sve detalje i zapamtiti ih na isti način.

Osim analize iskaza svjedoka, vijeće je u odnosu na ovu tačku optužnice analiziralo i dokumentaciju koja se odnosi na obavljene ekshumacije u aprilu 2006. godine (izvještaji o sudsko medicinskoj ekspertizi, zapisnici o utvrđivanju identiteta i potvrde o smrti za deset

nastradalih lica)⁷⁸. U izvještajima se kao uzrok smrti za svih deset lica navodi da se radilo o nasilnoj smrti. Iz ovih izvještaja također nedvosmisleno slijedi da su posmrtni ostaci deset muškaraca koji su imenovani u tački 4. izreke presude pronađeni dana 26.04.2006. godine na mjestu Pušín do. O sačinjenim izvještajima, kao i postupku ekshumacije pred Sudom je saslušan i vještak dr.Vedo Tuco, koji je ujedno autor dokumentacije koja se odnosi na ekshumaciju obavljenju dana 26.04.2006. godine u Drinskom, lokalitet Pušín do, obavljenju na osnovu pismene naredbe Kantonalnog tužilaštva Goražde od 24.4.2006. godine. U procesu ekshumacije vještak je učestvovao kao jedan od članova ekspertnog tima (tim sačinjavaju dva forenzičara, krim tehničari, krim inspektori i ostalo pomoćno osoblje). Vještak navodi da se radilo o posmrtnim skeletnim ostacima najmanje deset osoba (ostaci nisu bili kompletni) koji su se nalazili na površini od oko 200 kvadratnih metara na površini zemlje, koji su samo dijelom bili prekriveni lišćem, travom i drugim niskim rastinjem. Također su nađene lična karta na kojoj piše ime Mehmed (Ibro) Hubić i lična karta na ime Ramiz (Rame) Mešanović. To su bili jedini identifikacioni dokumenti koji su nađeni kod žrtava. Na rukama žrtava su bili povezi koji su prilikom ekshumacije nađeni pored tijela a kod jedne od žrtvi povez je bio oko ruku, odnosno oko donjih dijelova obje podlaktice. Vještak je na glavnom pretresu detaljno obrazložio način na koji je utvrđen identitet žrtvi za koje nije nađen nikakav identifikacioni dokument. Tako vještak pojašnjava da se obavila primarna sudsko-medicinska ekspertiza koja podrazumijeva određivanje spola, životne dobi, zaživotne visine, evidentiranje oštećenja koja su *antemortem*, *perimortem* i *postmortem* karaktera, kao i zubni status. Ova primarna obrada podrazumijeva i DNK analizu.

Vještak je posebno skrenuo pažnju da se u konkretnom slučaju radilo o posmrtnim ostacima koji nisu kompletni, gdje nedostaje znatan broj kostiju što je, po njemu, razumljivo jer se radilo o skeletima koji su bili na površini zemlje, tako da su protok vremena i spoljašna sredina doveli do toga da broj kostiju ne bude kompletan. Vještak navodi da je prilikom konačne ekspertize utvrđeno da je broj ekshumiranih tijela na tom području (Pušín do) upravo deset. U tri slučaja (tijela) ekspertiza nije utvrdila uzrok smrti. Radi se o licima Hajrudin Topalić, Senad Gušo i Hajrudin Gušo. Vještak objašnjava da je razlog za to činjenica da se ne radi o kompletnim skeletnim ostacima gdje nedostaje znatan broj kostiju tako da se otvara mogućnost da upravo na tim kostima koje nedostaju mogu postojati oštećenja i tragovi uzroka smrti. Dodatno, vještak je naveo da postoji mogućnost da projektil jednostavno prođe kroz tijelo, da ošteti vitalne organe, a da ne ostavi nikakve tragove na kostima, a protok vremena je jako veliki tako da praktično sva ta tkiva nedostaju. Za sva ostala tijela utvrđeno je da se radi o strijelnom povređivanju kao uzroku smrti.

U dokumentaciji koja je sačinjena vezano za ekshumaciju ovih deset muškaraca kao datum stradanja naveden je 24. maj 1992. godine. U vezi sa time, vještak navodi da je praksa da se datum stradanja upisuje na osnovu izjave svjedoka, odnosno to podrazumijeva datum kada je osoba zadnji put viđena, kada je odvedena, kada je nestala i nakon toga se nije pojavila. Vještak je dodatno pojasnio da sa stručnog aspekta, nije moguće na temelju posmrtnih ostataka, odnosno skeleta ili bilo kojih drugih karakteristika odrediti tačan datum stradanja bilo koje osobe u momentu ekshumacije. Vijeće podsjeća da nije tačno utvrđeno da li su se inkriminirani događaji iz tačke 3. i tačke 4. optužnice desili 23. ili 24. maja, ali da je utvrđeno da su se desili isti dan.

---

⁷⁸ Dokazi Tužilaštva uvedeni pod brojevima od T-36 do T-92

Shodno navedenom, iz iskaza ovog vještaka proističe da su tijela ubijenih muškaraca, odvedenih dana oko 23. maja 1992. godine, pronađena upravo na području šume Pušin do u koju su, prema svjedočenjima svjedoka optužbe, kritičnog dana i odvedeni. Identifikacija žrtava vršena je prvo direktnim prepoznavanjem na osnovu identifikacionih dokumenata koje su žrtve imale kod sebe (Mehmed Hubić i Ramiz (Rame) Mešanović) ili prepoznavanjem od strane rodbine i prijatelja (na osnovu odjeće ili predmeta pronađenih kod žrtava), a zatim i sudsko-medicinskom ekspertizom koja je, pored DNK analize i 99,99% vjerovatnoće da se radi upravo o navedenim licima, potvrdila da je smrt sedam pronađenih žrtava nastupila nasilnim putem, uglavnom strijelnim djelovanjem iz vatrenog oružja.

Odbrana je isticala da su u konkretnom slučaju, tokom ekshumacije, tijela žrtava nađena na površini zemlje, prekrivena samo lišćem i niskom travom, vidljiva golim okom, te činjenicu da je povez nađen samo na jednoj žrtvi. Osim toga, odbrana je prigovarala na to da na zapisnicima o utvrđivanju identiteta nema potpisa prof. dr. Zdenka Cihlarža koji je bio vođa ekspertnog tima te da na nekima od njih nema ni potpisa predstavnika Komisije za nestale.

Vijeće je imalo u vidu da je vještak Tuco specijalista sudske medicine, stalno zaposlen u Univerzitetском kliničkom centru (UKC) Tuzla, da kao vještak na odjelu za sudsku medicinu radi dvanest godina, a na poslovima koji se odnose na ratni zločin od 1993. godine, od kada je aktivno uključen i u procese ekshumacije i sudsko medicinske ekspertize. Prema tome, nesporno da vještak posjeduje sve potrebne kvalifikacije za radnje koje je izvršio. Primjedbe odbrane u smjeru nedostataka potpisa na pomenutim dokumentima su puko formalnog karaktera i ni na koji način ne dovode u pitanje suštinsku validnost ekspertize ili uvjerljivost pomenutog vještačenja.

Odbrana optuženog spori prisustvo optuženog na kritičnom mjestu, a sam optuženi tvrdi da u zaseoku Zeljača nikada nije bio do nakon rata, kada je išao u lov na tom području. Dodatno, optuženi navodi da je, vezano za stradanje muškaraca sa Zeljače, od Dragana Savića dobio informaciju o sukobu srpskih vojnika i naoružanih muškaraca u Zeljači uslijed čega je došlo do stradanja muškaraca Bošnjaka. Istovremeno, optuženi je potvrdio da je upravo u šumi Kik bila smještena vojska koja je vršila stražu u jednom rovu obezbjeđenja (dakle, i on sam ne spori prisustvo pripadnika njegove jedinice na kritičnom mjestu).

Svjedok odbrane Miladin Savić je pokušao potkrijepiti svjedočenje optuženog ali je njegov iskaz neuvjerljiv jer on i sam tvrdi da nije nigdje išao sa optuženim na teren (s obzirom da je bio pisar u jedinici), tako da nije ni mogao sa sigurnošću znati gdje je optuženi kritičnog dana otišao nakon okupljanja mještana Drinskog. Osim toga, ovaj svjedok tvrdi da je Zeljača dio Drinskog (udaljena oko 1km od groblja u Drinskom) te navodi da se kritičnog dana čula pucnjava ali nije siguran da li je to bilo iz pravca Pušinog dola. Pri tome, i svjedoci odbrane Miladin Savić, Momir (Milan) Savić i sam optuženi potvrdili su da na lokalitetu MZ Drinsko (koja obuhvata i zaseok Zeljača) nije bilo druge vojske osim jedinice kojom je komandovao optuženi.

Vijeće nije poklonilo vjeru navodima optuženog da kritične prilike nije bio prisutan na licu mjesta jer se isto ne slaže sa uvjerljivim dokazima o njegovom aktivnom učešću u krivičnopравnim radnjama u ovom predmetu. Imajući u vidu, između ostalog, svjedočenje Medine Gušo, Ramize Mustafić, Hafize Gušo, kao i iskaz Fehide Hubić, verzija događaja

koju je iznio optuženi nije osnovana. Kada se uzme u obzir konzistentnost svih dokaza koji jasno upućuju na njegovu direktnu umješnost u ovim radnjama, vijeće nalazi potpuno neuvjerljivim tvrdnje optuženog da uopće nije bio prisutan na licu mjesta, te da nije poduzimao opisane radnje.

Prigovore odbrane da su neki od svjedoka vojnike opisali na različite načine, navodeći različit opis uniformi, vijeće nije našlo za odlučne ili od bitnog uticaja na konačan zaključak. Naime, vijeće je uzelo u obzir da su okolnosti pod kojima se događaj desio bile specifične. Svjedoci su bili u strahu za vlastiti život, bili su u panici i u brzini da se sprema da napuste Drinsko, a radilo se uglavnom o osobama koje nemaju znanja o vojnim uniformama i naoružanju. Dodatno, u vrijeme kada se kritični događaj odigrao, na samom početku rata, opće je poznato da je vojska bila raznoliko obučena. Cijeneći ove razloge, vijeće nije našlo opravdanim prigovor odbrane kojim se dovode u pitanje iskazi svjedoka optužbe.

Shodno svemu gore navedenom, vijeće je zaključilo da je izvan svake razumne sumnje dokazano da je grupa od četiri vojnika, pod rukovodstvom i sa aktivnim učešćem optuženog, odvela gore pomenute civile u šumu Kik, odnosno Pušin do, gdje su ih lišili života pucajući u njih iz vatrenog oružja. Na ovakav zaključak ukazuju, između ostalog, apsolutno uvjeravajuća svjedočenja vezana za odvođenje žrtava, ponašanje optuženog i njegovih podređenih, pucnjava neposredno nakon odlaska u šumu, te pronalazak tijela žrtava (koje su bile vezane i likvidirane iz vatrenog oružja).

Kako to proizilazi iz činjeničnog opisa ove tačke optužnice, optuženi se tereti za saizvršilaštvo u počinjenju krivičnog djela ubistva iz člana 172. stav 1. tačka a) KZ BiH čiji osnovni elementi su:

- da je osoba lišena života
- da je lišenje izvršeno iz direktnog umišljaja, jer je optuženi bio svjestan svoje radnje izvršenja i htio je učinjenje te radnje.

U presudi Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Krnojelac* zaključeno je: „Činjenica smrti žrtve može se izvesti posrednim zaključivanjem na osnovu ukupnih dokaza koji su predloženi (...) vijeću. Dovoljno je utvrditi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz raspoloživih dokaza taj da je smrt žrtve nastupila kao posljedica djela ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran.“⁷⁹

Iako svjedoci nisu neposredno vidjeli ubistvo odvedenih muškaraca, vijeće je pažljivom analizom kompletnog slijeda događaja, kako je već obrazloženo, od izvođenja muškaraca iz njihovih kuća i odvođenja u kuću Aziza Mešanovića, fizičkog zlostavljanja tih muškaraca u kući Aziza Mešanovića, ponašanja vojnika prema prisutnim svjedokinjama (Medini Gušo i Fehidi Hubić) koje su ih molile da ne naude pomenutim muškarcima, kao i pucnjave koja se čula nakon što je kolona od deset muškaraca i četiri vojnika zamakla u šumu Pušin do, te činjenice da su svi odvedeni muškarcima posljednji put viđeni živi upravo kritičnog dana i na kritičnom mjestu (te tijela svih deset muškaraca ekshumirana upravo u Pušinom dolu)

---

⁷⁹ Vidjeti i predmet *Tadić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 240., predmet *Kvočka*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 260. i predmet *Mrkšić i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 486.

zaključilo da je grupa vojnika pod vodstvom i uz aktivno učešće optuženog lišila života ovih 10 žrtava na način kako je opisano u optužnici.

Uvjerenju vijeća da postoji uzročno-posljedična veza između opisanih radnji optuženog i smrti svih deset muškaraca doprinijele su, kako je to prethodno i naznačeno, i činjenice utvrđene u zapisnicima o ekshumacijama obavljenim na ovom području, kao i iskaz vještaka dr. Vede Tuće.

Optuženi se ovom tačkom optužnice tereti da je počinio krivično djelo ubistva kao saizvršilac. Bitnu i odlučujuću karakteristiku saizvršilaštva predstavlja zajedničko učešće u radnji izvršenja ali i preduzimanje nečeg drugog što na odlučujući način doprinosi izvršenju krivičnog djela. Jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu gore pomenutih dokaza je taj da je između grupe vojnika, pripadnika jedinice kojom je komandovao optuženi, i samog optuženog postojala saglasnost da se ubiju: Idriz Mešanović, Ramiz Mešanović, Suljo Mustafić, Mehmed Hubić, Salko Gušo, Senad Gušo, Asim Gušo, Hajrudin Gušo, Hajrudin Topalić i Ramiz (Rame) Mešanović. Optuženi je lično učestvovao u ubistvu ovih muškaraca tako što je, u svojstvu nadređenog ostalim prisutnim vojnicima, zajedno sa njima, izveo deset muškaraca bošnjačke nacionalnosti iz njihovih domova, odveo ih u kuću Aziza Mešanovića gdje su te muškarce ispitivali i tukli, a zatim su ih odveli do šume Pušin do gdje su ih upotrebom vatrenog oružja likvidirali. Prethodno opisanim radnjama optuženi je izrazio svijest i htijenje da liši života ovih deset muškaraca bošnjačke nacionalnosti, bez obzira na to da li je on lično počinio neko od tih ubistava ili nije. Mada nije jasno koji od vojnika (te da li svi ili samo neki od njih) su pucali iz vatrenog oružja na ovih deset žrtava, ta činjenica ne mijenja krivičnopravnu odgovornost optuženog.

Osvrćući se na činjenicu da u odnosu na tri tijela (kako je pomenuto ranije) ekspertiza nije mogla zaključiti siguran uzrok smrti, te cijeneći sve pomenute dokaze i svjedočenja o ovom događaju, vijeće nalazi da su ova tri lica usmrćena pucnjavom iz vatrenog oružja na istom mjestu, u isto vrijeme i na isti način kao i sedam žrtava kod kojih su nađeni tragovi ustreljenja. U okolnostima ovog događaja, gdje je ubistvo grupe žrtava očito direktno uslijedilo njihovom odvođenju u šumu Pušin do (niti jedna žrtva nikada nije viđena nakon tog momenta, te su posmrtni ostaci nađeni upravo na mjestu iz kojeg su se čuli pucnji, a sedam tijela imaju direktna oštećenja izazvana mecima), vijeće nalazi da drugačiji zaključak nije moguć.

Kada se imaju u vidu sve navedene okolnosti, dokazi i iskazi svjedoka koji su svjedočili o ovom događaju vijeće nalazi dokazanim van razumne sumnje da je optuženi na odlučujući način doprinio lišenju života deset navedenih muškaraca bošnjačke nacionalnosti, na način kako je to prethodno opisano. Time je odgovoran za počinjenje krivičnog djela iz člana 172. stav 1. tačka a) KZ BiH (ubistvo). Ovo djelo je počinjeno u okviru široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na konkretnom području i omogućeno je upravo postojanjem napada. Naime, kako je to objašnjeno, na širem lokalitetu Višegrada (i Rudog) poduzimane su vojne aktivnosti, bili su prisutni naoružani pripadnici srpske vojske, policije i paravojnih formacija, koji su djelovali u skladu sa planom da se ovakva djela počine na širem području, tako da ovo konkretno djelo predstavlja samo jedno u nizu sličnih djela usmjerenih protiv civilnog bošnjačkog stanovništva.

4.5. Tačka 5. optužnice

Pod tačkom 5. optužnica tereti optuženog za ubistvo Suvada Kurtića kao Zločin protiv čovječnosti. Elementi radnje ubistva iz člana 172. stav 1. tačka a) KZ BiH su već naznačeni pod tačkom 4.4. presude.

Svjedok Šaban Ćato je jedini očevidac ubistva Suvada Kurtića i on detaljno opisuje kritični događaj. On se dobro sjeća 25. maja 1992. godine jer je tada zarobljen zajedno sa Suvadom Kurtićem na livadi Bošče koja se nalazi u selu Donja Strmica, općina Rudo. I svjedok i Suvad Kurtić su bili civili, nisu bili naoružani niti su bili na borbenim položajima. Vijeće je sa posebnom pažnjom cijenilo iskaz ovog svjedoka imajući u vidu da je on jedini očevidac kritičnog događaja, a koji iskaz je, kako će to dalje biti detaljno obrazloženo, potpuno uvjerljiv i logičan, ali i potkrijepljen drugim posrednim dokazima.

Svjedok Šaban Ćato opisuje da su tog dana (25. maja), on i Suvad Kurtić bili na pomenutoj livadi, kada su naišla dvojica vojnika u maskirnim uniformama i naredili im da dođu do njih, što su svjedok i Suvad Kurtić i učinili. Potom im je prišla uniformisana osoba za koju je svjedok naknadno saznao da se zove Dragan Savić. Naime, vojnici su tu osobu oslovljavali sa „Dragane“ ili „Savić“. Svjedok ističe da on Dragana Savića nije ranije poznao, te opisuje da je te prilike izgledao „visok oko 170cm, podebeo, imao malo deblju glavu, (...) kosu na stranu“. Dragan Savić je njega i Suvada Kurtića doveo pred tunel (Šaban Ćato navodi da je u tunelu vidio plavi „tamić“ i dvije lade „Nive“ od kojih je jedna bila crvena, što se podudara sa svjedočenjem Vojislava Topalovića koji tvrdi da je optuženi u Rudo dolazio upravo u vozilu lada „Niva“) i počeo ih ispitivati o tome ko drži stražu u selu, ko je komandant te straže, nakon čega ga je počeo udarati nogom u leđa, te govoriti zarobljenim licima da je to srpska zemlja, i da treba da trče u Alijinu državu. Zatim ih je Dragan natjerao da sjednu na ivičnjak pored tunela, dao im je papir i olovku i rekao da popišu svo oružje koje mještani u selu posjeduju, a pri tome ih je razdvojio da ne bi prepisivali jedan od drugog. Dok su pisali tražene informacije, Dragan je uzeo nož i prijetio mu, pitajući ga pri tome „hoću li prevući“ na šta je on (Šaban Ćato) samo ćutao. Kada je ponovio drugi puta ovo isto pitanje došao je jedan od vojnika noseći pušku te je cijev te puške prislonio na čelo Šabanu Ćati i pitao ostale vojnike hoće li pucati na što je neko od prisutnih vojnika rekao „gdje ćeš na baliju trošiti metak, bolje (...) govna prevuci nožem“. Svjedok Ćato je dalje naveo da su u tom momentu naišli njegov otac (Mahmut Ćato) i Šećo Ćato (otac Rasima Ćate). Tada je zarobljen Šećo Ćato. Šećo se počeo prepirati sa jednim od vojnika, na što ga je taj vojnik udario glavom, tako da je Šećo odmah pao na asfalt. Šećo Ćato je u tom periodu bio preko 60 godina starosti.

Svjedok nadalje navodi da je Dragan Savić pomenuti spisak dao Šeći Ćati i naredio mu da obiđe čitavo selo i u roku od 45 minuta donese svo u spisku navedeno oružje. Uz to mu je zaprijetio da će, ukoliko se ne vrati u ostavljenom roku, ubiti i svjedoka (Šabana Ćatu) i Suvada Kurtića. Kada je Šećo otišao počelo je pucanje prema lokaciji gdje se on (svjedok) nalazio, vojnici i ostale pomenute osobe. Meci su počeli dolijetati pred tunel tako da su se prisutni vojnici uspaničili. Dragan je tada uzeo „rupovku“ (svjedok pojašnjava da je to radio stanica) i pozvao osobu koju je oslovio sa Momir Savić. Svjedok se nalazio na udaljenosti od samo 3-4 metra od Dragana te tvrdi da je čuo da Dragan govori „Momire, jebem ti Boga, nemoj da pucaš, evo meci dolijeću 'vamo, pobi nas. Rekao sam ti da ne pucaš ako nemaš

otpora i da zaokružimo selo Donju Strmicu da pohvatamo narod“. Nakon toga, pucnjava je prestala.

Vojnici (njih 15-20) su njega i Suvada Kurtića povelili u pretres sela (pretres kuća osoba koje su navodno posjedovale oružje) kao živi štit, zaprijetivši im da će ih ubiti ukoliko pokušaju da bježe. Dok su se kretali prema prodavnici Šećo Ćato se ponovo pridružio dvojici zarobljenih muškaraca i nastavio se sa njima kretati, u prisustvu vojnika.

Svjedok Šaban Ćato nadalje navodi da su na putu prema selu u jednom trenutku „došli ovi Momirovi. Vidim da uopšte nisu oni pred tunelom što su bili gore. A i agresivniji“⁸⁰. Svjedok sam zaključuje da su to „Momirovi“ te navodi da to nisu mogli biti Draganovi vojnici koji su bili ispred tunela jer, između ostalog, nije viđao te ljude pred tunelom. Svjedok navodi da su neki od tih muškaraca bili u uniformama a neki ne, i odmah su htjeli da tuku svjedoka i Suvada. Međutim, Dragan Savić im to nije dopustio, nego je i dalje namjeravao koristiti ova lica kao živi štit. Očito da je Dragan Savić imao određeni naredbodavni odnos kako prema grupi vojnika koji su bili sa njim prije dolaska druge grupe vojnika sa kojima je stigao i Momir Savić, tako i prema „Momirovim vojnicima“. Vijeće je već ranije utvrdilo da je Dragan Savić bio komandir jednog voda u 3. četi, a optuženi mu je bio nadređeni.

Šeću Ćatu su prisutni vojnici pustili da ode po pištolj koji je navodno bio kod njegove supruge. Svjedok Šaban Ćato navodi da mu je Šećo (dok je bio živ) pričao o tom događaju te mu je navodno rekao da je pobjegao prema jezeru kada su ga vojnici pustili da ide po pištolj. Svjedok se za to vrijeme nalazio iznad kuće Omera Ćate.

Oko 15.30h tog dana, Draganova grupa vojnika i ova dva zarobljenika stigli „dolje ispod prodavnice (...) ima tu jedna česma je bila. Ovaj Ibro imao ovce i tu je korito jedno, ima jedna šljiva i tu tačno, to je bilo, tu sam ga vidio i od tada do gore sve je bio.“ Tada se pojavila osoba pod imenom Momir Savić sa još vojnika i sastala sa grupom vojnika koji su već od ranije bili zajedno sa Draganom Savićem i njegovom grupom. Svjedok navodi da Momira nije ranije poznao ali je čuo da ga vojnici koji su sa njim stigli zovu tim imenom. Dodatno, u momentu kada je ta osoba htjela da ga gumenom policijskom palicom udari, Dragan mu se obratio riječima: „Momire, nemoj da diraš momka dok ja razgovaram sa njim“. Svjedok također potvrđuje uvjerljivo i bez ikakve sumnje da je optuženi kojeg vidi u sudnici isto lice koje je taj dan vidio i čije ime je identificirao kao Momir Savić. U daljnim dešavanjima kritičnog dana prisutne su bile obje pomenute grupe vojnika.

Šaban Ćato navodi da je primjetio da je Momir „drzak“ jer je odmah počeo vikati, obraćajući se njemu i Suvadu Kurtiću i pitajući ih koja je vojska pravila kolibe na Polju. Kako ni svjedok ni Suvad to nisu znali Momir je zaustavio Suvada i počeo ga udarati gumenom palicom na što je Suvad zastao i počeo plakati, dok Šaban Ćato nastavlja dalje sa vojnicima. Kada su došli do jedne krivine na putu, on (Šaban) se okrenuo da vidi Suvada i uspio je vidjeti da ga Momir udara pomenutom palicom, dok Suvad leži i plače. Sljedeće što Šaban Ćato vidi je da Suvad u jednom momentu ustaje i tada ga Momir Savić pogađa direktno pucajući iz puške sa snajperskim nišanom, nakon čega mu psuje „mater balijsku“ i govori „mislite (...) četniku pobjeći“. Svjedok navodi da je Suvad bio toliko blizu Momiru tako da Momir nije morao ni nišani da bi ga pogodio. Sam svjedok je vidio kako Suvad

---

⁸⁰ Svjedočenje Šabana Ćate na glavnom pretresu održanom dana 22.09.2008. godine

pada u kamenje i šiblje, nakon što je Momir ponovo pucao u njega. Iz svega navedenog jasno proističe da je Šaban Ćato jasno mogao vidjeti šta se dešava jer je u tom trenutku od ovih lica bio udaljen oko 7, 8 metara.

Svjedokinji Fahri Ćato je Šaban Ćato ispričao sve ono što se dešavalo 25. maja njemu i drugoj dvojici zarobljenih muškaraca, te ona potvrđuje da joj je ovaj događaj prenesen još 1992. godine (odmah nakon samog događaja).

Iz svjedočenja ovih svjedoka je nesporno da su 25. maja 1992. godine Šaban Ćato, Suvad Kurtić i Šećo Ćato zarobljeni u selu Donja Strmica, od strane srpskih vojnika među kojima je bio i Dragan Savić, te da su ih Dragan Savić i drugi vojnici maltretirali i tukli.

Nakon ovog događaja Dragan (Savić) i svjedok Šaban Ćato su se dogovorili da mu svjedok do narednog dana do 10,00 sati navečer donese oružje od mještana Donje Strmice koji su bili naznačeni na sačinjenom spisku. Dragan je Šabanu Ćati rekao da kaže svojim mještanima da će sve kuće „letiti u vazduh“ ako ne predaju traženo oružje.

Svjedok navodi da je bio uplašen i da nije vjerovao Draganu Saviću. U povratku prema selu išao je istim putem kojim su prethodno išli i u momentu kada je bio zamakao od pogleda vojnika prišao je mjestu gdje je pao Suvad Kurtić. Vidio ga je kako leži na travi i pokušao ga dozvati. Međutim, Suvad se nije javljao tako da je svjedok zaključio da je mrtav. Svjedok navodi da ga je bilo strah, tako da nije smio Suvadu prići skroz. Kada se vratio u selo sreo je Hanu Kurtić (majku nastradalog) i rekao joj da je Suvad ubijen, nakon čega su oboje (Hana i on) krenuli do tijela nastradalog. U tom momentu se čulo kako vojska napušta Strmicu, čulo se paljenje motora auta i odlazak istih iz sela. Svjedok navodi da su na putu do tijela sreli Fahru (Suvadovu sestru) i njenog supruga Rasima Ćatu tako da su svi zajedno otišli do tijela Suvada, prišli su mu i vidjeli da je Suvad pogođen na dva mjesta. Uveče istog dana odnijeli su tijelo u kuću Omera Smajlovića ali svjedok se ne sjeća da li su ga istu noć ili naredni dan ukopali na lokalno mezarje.

Vijeće je sa posebnom pažnjom cijenilo iskaz svjedoka Šabana Ćate, očevidca inkriminiranog događaja, koji je iznio detaljan i jasan opis dešavanja kritičnog dana, o čemu je kasnije ispričao i drugim osobama koje su faktički svojim iskazima potvrdile navode njegovog iskaza prilikom svjedočenja.

Svjedok dalje navodi da je sestri ubijenog, Fahri Ćato, uz koju je bio i njen suprug, Rasim Ćato, rekao tu istu noć da je njenog brata ubio Momir Savić. Također, i oca ubijenog Suada Kurtića svjedok je o ovome obavijestio tu istu noć.

Rasim Ćato, kao i Fahra Ćato su svojim svjedočenjima potvrdili kredibilitet Šabana Ćate. Rasim Ćato je svjedočio da je kritičnog dana vidio ulazak srpskih snaga u Donju Strmicu, te da su mještani pobjegli u šumu. On dalje navodi da je kritičnog dana, predveče, u prisustvu svoje supruge Fahre Ćato, sreo Šabana Ćatu koji ih je tada obavijestio da je Suvad Kurtić ubijen. Odmah potom su svjedok, Fahra Ćato i još nekoliko prisutnih muškaraca, u prisustvu Šabana Ćate, otišli na lice mjesta. Svjedok opisuje da je tijelo Suvada bilo pored stijene koja se nalazila u blizini jednog manjeg potoka, te navodi da su vidjeli da je pogođen u predjelu vrata i u predjelu boka, kao i to da im je Šaban već ranije rekao da je Suvad mrtav, tako da nisu ni pokušavali da ga dozovu.

Svjedočeci na glavnom pretresu, Rasim Ćato je naveo da mu Šaban Ćato nije rekao ko je ubio Suvada kao ni ko je od prisutnih vojnika udario zarobljena lica. Međutim, u izjavi iz istrage svjedok Rasim Ćato je, pored ostalog, naveo: „Ćato Šaban nam je tom prilikom rekao da je Suvad ubijen. Tada nam je ispričao da su njega, mog šuru Kurtić Suvada i mog oca Ćato Šeću uhapsili Savić Momir i još par vojnika koji su bili sa njim kako je rekao Savić Dragan, Savić Milomir ili tako nekako. Šaban nam je rekao kako je u jednom momentu Savić Momir udario puškom Suada u predjelu glave, da je nakon toga Suad počeo da bježi i kom prilikom je Savić Momir pucao u njega kada ga je i ubio. Momira sam možda vidio jednom ili dva puta, bio je krupan čovjek okrugle glave... po priči Ćato Šabana na Suvada je ovom prilikom pucao samo Savić Momir koji je poslije toga htio da ubije i Ćato Šabana što mu nije navodno dozvolio Savić Dragan jer je rekao Momiru da će Šaban iskupiti i donijeti svo naoružanje iz sela“⁸¹. Objašnjavajući predložene nesaglasnosti, Rasim Ćato je naveo da je bolestan i da se ne sjeća više dobro svih tih stvari, te je potvrdio navode iz citirane izjave.

Vijeće je u odnosu na gore navedene okolnosti kao vjerodostojan prihvatilo iskaz svjedoka Rasima Ćate iz istrage, imajući u vidu da je taj iskaz dat ranije, te da je realno da se svjedok ne sjeća svih pojedinosti koje je tada ispričao, kako zbog proteka vremena tako i zbog činjenice da je sasvim prirodno i logično da se osoba koja svjedoči ne sjeća svaki puta istih detalja. Osim toga, vijeće ima u vidu da svaka osoba ima drugačiji način percepcije bitnih ili nebitnih pojedinosti, primjećuje različite detalje i sjeća se različitih pojedinosti, a u konkretnom slučaju vijeće podsjeća da se ne radi o svjedoku očevicu ubistva Suvada Kurtića.

Svjedokinja Fahra Ćato je dobro zapamtila 25. maj 1992. godine jer joj je tog dana ubijen brat. Osim što je svjedočila o onome što joj je Šaban Ćato ispričao, ona navodi da je predveče kritičnog dana od svog oca Smaje Kurtića čula da je Suvad poginuo, nakon čega je potrčala prema tijelu brata. U tom momentu sa njom su bili Šaban Ćato a suprug Rasim Ćato im se pridružio „odozgo sa druge strane“. Iako nije lično vidjela tijelo brata, drugi brat (Zijad) joj je pričao da je Suvad pogođen u slabinu i u glavu. Iako nije prilazila tijelu nastradalog Suvada, svjedokinja je uspjela da vidi kako on leži zgrčen na stranu. Njegovo tijelo se nalazilo na kraju sela, na stjenovitom zemljištu sa dosta kamenja, iznad kojeg su se nalazile prodavnica i džamija.

Omer Ćato je također Sudu iznio posredna saznanja o ubistvu Suvada Kurtića, a koja saznanja posjeduje od Šabana Ćate koji mu je, kako on navodi, u vezi sa tim ubistvom spominjao Momira Savića.

Svi navedeni svjedoci su saglasno izjavili da je tijelo nastradalog Suvada Kurtića zakopano na seoskom groblju u Donjoj Strmici gdje se i danas nalazi.

Iz svega navedenog, vijeće nalazi dokazanim van svake sumnje da je Suvad Kurtić ubijen upravo na način kako je to svjedok Šaban Ćato opisao.

Odbrana je osporavala ovu tačku optužnice alibijem optuženog. Optuženi tvrdi da nikada nije bio u selu Donja Strmica, te da ne poznaje nikoga iz tog sela. On također navodi da je

---

⁸¹ Zapisnik o saslušanju svjedoka Rasima Ćate, broj KT-RZ-205/06 od 3. januara 2008. godine

25. maja, zajedno sa Milenkom Jevđićem, bio u Rudom oko 10,00 ili 11,00 sati te da se, između ostalog, sastao sa Vojislavom Topalovićem. Ove navode optuženog su potvrdili svjedoci odbrane Jevđić i Topalović. Pri tome, svjedok Vojislav Topalović je svjedočio da se sastao sa optuženim 25. maja oko 11,00 ili 12,00 sati u hotelu u Rudom. Svjedok navodi da je optuženi na sastanak došao u crvenoj ladi „Niva“ ali se ne može sjetiti kako je bio obučen. Svjedok navodi da se sa optuženim tog dana zadržao do 14,00 ili 15,00 sati. Svjedok odbrane Milenko Jevđić je potvrdio da je sa optuženim 25. maja otišao za Rudo.

Vijeće je ova svjedočenja odbrane cijenilo u međusobnoj povezanosti kao i korelaciji sa ostalim izvedenim dokazima. Svjedoci Vojislav Topalović i Milenko Jevđić su pokušali da potkrijepe svjedočenje optuženog ali njihovi iskazi su paušalni i u potpunoj suprotnosti sa iskazima svjedoka optužbe. Pri tome, u slučaju Vojislava Topalovića, vijeće je cijenilo i činjenicu da se radi o osobi koja je očigledno u prijateljskim odnosima sa optuženim, koja je u kritično vrijeme također obnašala jednu od vodećih funkcija u vlasti i koja je zasigurno zainteresovana da pomogne optuženom. S druge strane, svjedoci optužbe koji su dali svoje iskaze na ovu tačku optužnice su kako direktni očevidac ubistva koji je siguran i uvjerljiv u toku svjedočenja, bez motiva da neosnovano opterećuje optuženog, tako i ostali svjedoci koji su vidjeli tijelo ubijenog i već tada čuli od očevidca ko je počinio pomenuto ubistvo.

Smrt Suvada Kurtića na pomenuti datum potvrđuje i Izvod iz matične knjige umrlih za Suvada Kurtića⁸² u kojem je kao datum smrti naveden 25. maj 1992. godine.

Vijeće se dalje bavilo činjenicama koje se odnose na odgovornost optuženog za ubistvo Suvada Kurtića. U tom cilju vijeće je posebnu pažnju posvetilo identifikaciji optuženog.

Dešavanja 25. maja vezano za zatočenje Šabana Ćate i Suvada Kurtića, njihovo odvođenje i ubistvo Kurtića su, prema svjedočenju Ćate, trajala od 12h do 18.30 ili 19,00. Svjedok navodi da bi, shodno ovako dužem vremenskom periodu u kojem su trajale opisane radnje, i danas mogao prepoznati Dragana i Momira Savića iako ih nakon toga više nije vidio. Svjedok je u sudnici bez ikakve sumnje ili nesigurnosti prepoznao optuženog kao osobu koju je zapamtio kao Momira Savića kritične prilike.

Nasuprot tome, odbrana optuženog tvrdi da optuženi nije bio na licu mjesta, kao i da svjedok Šaban Ćato nije mogao ni prepoznati optuženog kritične prilike jer ga nije poznavao od ranije niti ga je ikad poslije kritičnog događaja vidio.

Vijeće je svjesno činjenice da svjedočenja svjedoka očevidaca mogu nositi sa sobom određene opasnosti, uključujući objektivnu opasnost da svjedok može napraviti grešku poistovjećujući osobu koju je vidio na mjestu određenog događaja sa osobom koju naknadno identifikira. Svjedočenjima očevidaca se iz tog razloga treba pristupiti pažljivo i metodički, što je vijeće učinilo u ovom slučaju, imajući u vidu pogotovo prirodu i ozbiljnost događaja, uticaj koji je isti imao na svjedoka te i period koji je protekao od datog događaja do dana prepoznavanja optuženog u sudnici.

U predmetu *Kupreškić i dr.*, Žalbeno vijeće MKSJ između ostalog, je navelo: „Žalbeno vijeće, međutim, napominje da sudsko vijeće koje postupa razložno takođe mora uzeti u obzir teškoće u vezi s dokazivanjem identiteta neke osobe u pojedinom predmetu i svako

---

⁸² Izvod iz matične knjige umrlih za Suvada Kurtića, broj 202-1333/98 od 09.03.1998. godine (dokaz T – 15)

svjedočenje koje tome služi mora pažljivo ocijeniti prije nego što ga prihvati kao jedini temelj osuđujuće presude“.

U većini zemalja kontinentalnog prava, pa tako i u našem zakonodavstvu, usvojen je princip „slobodne ocjene dokaza“, što sudijama daje prostor za ocjenu dokaza koji su im predočeni. Naročito u slučajevima u kojima identifikacija optuženog zavisi od vjerodostojnosti iskaza svjedoka, Sud mora sveobuhvatno artikulirati faktore uzete u prilog identifikaciji optuženog, a u odmjeravanju težine takvih dokaza, kao što je već navedeno, valja postupati sa izuzetnom pažnjom. Vijeće je svjesno obaveze da u interesu pravde uvijek mora postupati izuzetno oprezno kad ocjenjuje identifikaciju optuženog koju je neki svjedok izvršio u otežanim okolnostima. Premda vijeće nije obavezno da se u presudi osvrne na svaki dokazni predmet iz spisa, u slučajevima kad se zaključak o krivici zasniva na identifikaciji od strane svjedoka izvršenoj u otežanim okolnostima, vijeće bi moralo da sa posebnom pažnjom dođe do svoje odluke i istu obrazloži. Shodno tome, u obrazloženju se naročito pažljivo moraju opisati faktori uzeti u prilog identifikaciji optuženog, te adekvatno obraditi svi značajni faktori koji negativno utiču na pouzdanost iskaza svjedoka koji daje identifikaciju.

U predmetu ovog suda *Marko Škrobić*⁸³ definisano je pet faktora za ispitivanje pouzdanosti prepoznavanja u kontekstu ukupnih okolnosti, kako slijedi:

- mogućnost svjedoka da vidi počinioca tokom događaja
- stepen svjedokove pažnje koju je posvetio počiniocu u vrijeme događaja
- sposobnost svjedoka da vidi događaj, uključujući njegovu/njenu fizičku i mentalnu preciznost
- da li je svjedok izvršio prepoznavanje spontano i ostao konzistentan nakon toga, odnosno da li je prepoznavanje rezultat sugestije
- priroda događaja koji se posmatra i vjerovatnoća da će svjedok tačno percipirati, zapamtiti i prepričati događaj (ovaj zadnji faktor se odnosi na to da li je događaj bio običan ili ne).

U ovom konkretnom slučaju, svjedok Šaban Ćato koji je, kako je ranije istaknuto, jedini očevidac, opisuje osobu za koju tvrdi da je Momir Savić: „oko 170 cm, smeđe kose, nije bio puno debeo, onako srednje“. Svjedok se sjeća da je Momir Savić na sebi imao crni kombinezon, pušku sa snajperskem nišanom (niz rame) i automatsku pušku sa preklopnim kundakom na leđima, te policijsku palicu. Svjedok je odrediv da je jedno od oružja koje je nosio imalo snajperski nišan a takva oružja su mu poznate jer je služio vojsku u JNA. Šaban Ćato svjedoči da se u određenim momentima događanja ključnog dana nalazio na udaljenosti od samo metar ili dva od Momira Savića, okrenut prema njemu (licem u lice), tako da je jasno mogao percipirati i zapamtiti kako ta osoba izgleda. Osim toga, iako vijeće smatra da prepoznavanje optuženog u sudnici samo po sebi nije dovoljno za pozitivnu identifikaciju, podsjećamo da je Šaban Ćato optuženog u sudnici sa sigurnošću identificirao kao osobu koja je kritične prilike pucala u nastradalog Suvada Kurtića.

Vijeće je imalo u vidu sve ranije pomenute pravne principe, uključujući mišljenje Žalbenog vijeća MKSJ, kao i pet elemenata iz predmeta Škrobić, te cijeneći u tom svjetlu svjedočenje Šabana Ćate isto našlo apsolutno vjerodostojnim, pouzdanim i istinitim.

⁸³ Vidjeti predmet *Marko Škrobić (X-KR-07/480)*, presuda Suda BiH od 22.10.2008. godine, str. 26

Svjedok Šaban Ćato je naveo da nakon tog događaja (do suđenja) optuženog više nije vidio. Međutim, nesumnjivo da je svjedoku i unatoč tome, a imajući u vidu prirodu događaja koji se desio i okolnosti pod kojima se desio, u sjećanju ostalo lice osobe koja je pucala u Suvada Kurtića. U inkriminisano vrijeme Šaban Ćato je bio čovjek mlađe životne dobi, odrastao i bez ikakvih fizičkih ili psihičkih nedostataka koji su mogli uticati na njegovo pamćenje. U ocjeni ovog svjedočenja vijeće smatra da se treba imati u vidu još jedna činjenica. Svjedok Ćato nije puki posmatrač događaja koje opisuje već je direktni učesnik u istim. Događaji o kojima svjedok govori, kao što je navedeno, trajali su nekoliko sati, i u njihovom toku svjedok je imao priliku da optuženog vidi više puta iz različitih uglova, pa čak i da bude neposredna žrtva njegovih prijetnji i nasilničkog ponašanja. U ovakvim okolnostima pojačana je sigurnost da svjedok ne pravi grešku kada je u pitanju identifikacija optuženog. Nesporno je i to da je svjedok ostao konzistentan u svom sjećanju ovog događaja, te da je svjedočeći pred vijećem pokazao visok stepen sigurnosti ali i iskrenosti.

Mada ime optuženog samo po sebi nije od odlučujuće važnosti, činjenica da je svjedok nesumnjivo vidio lice po imenu Momir Savić potkrijepljuje tačnost identifikacije optuženog (na primjer, vijeću nije predložena nikakva teza koja bi imala bilo kakvog kredibiliteta a koja bi eventualno ukazala na mogućnost da je čovjek koji je usmrtio Suvada Kurtića bio drugi čovjek istog imena, iste pozicije u vojsci, prisutan na istom terenu, te veoma sličnog izgleda optuženom).

Vijeće je cijeno i ostale okolnosti, pa tako činjenicu da iz iskaza saslušanih svjedoka proističe da je u Donjoj Strmici kritičnog dana bila prisutna vojna jedinica u kojoj je, pored ostalih, bio i Dragan Savić. Vijeće je prethodno utvrdilo da je kompletnom jedinicom komandovao optuženi. Vijeće podsjeća na opisanu situaciju kritičnog dana kada dolazi Momir Savić i Dragan Savić od njega zahtijeva da ne dira Šabana. Također, Šaban Ćato je povezo tu osobu sa osobom sa kojom je Dragan ranije, kod tunela, razgovarao posredstvom radio veze (naime, Dragan je ovu osobu oslovio istim imenom). Dragan i Momir Savić međusobno komuniciraju na način koji je očekivan i prirodan način komunikacije između dvojice rođaka što su njih dvojica nesporno bili. Osim toga, u to vrijeme, na samom početku ratnih sukoba u BiH, kada nije postojala stroga vojna hijerarhija, nije postojala vojska u strogom smislu, tako da nije bilo neobično da se Dragan obraća Momiru na gore opisani način. Nadalje, vijeće je uzelo u obzir i činjenicu da se u istim okolnostima uvijek pojavljuju i spominju ista lica (Dragan Savić, Momir Savić, „Leka“), pripadnici su jedne, iste jedinice koja je pripadala Višegradskoj brigadi. Zatim, postoji kontinuitet događanja od 23. maja (kada je iseljeno Drinsko) do 25. maja 1992. godine na užem području koje je u zoni odgovornosti jedinice kojom komanduje optuženi, postoji isti obrazac ponašanja koji se ogleda u oduzimanju oružja od bošnjačkog stanovništva, zatvaranju i ubijanju bošnjačkog stanovništva. Dok sve ove okolnosti same po sebi ne dokazuju događaj iz ove tačke optužnice, one svakako daju širi kontekst u kojem vijeće može cijiniti istinitost i konzistentnost ključnog svjedočenja Šabana Ćate.

Shodno navedenom, vijeće cijeni da je svaka sumnja u pogledu identiteta optuženog kao i počinjenja krivičnih radnji od strane optuženog otklonjena.

Vijeće je dodatno imalo u vidu da je prilikom pretresa kuće koja je vlasništvo majke optuženog (Vitorka Savić), pored ostalog, oduzeta i snajperska puška sa optičkim nišanom, kao i pištolj, puška M48 i još nekoliko drugih vrsti pušaka, specificiranih u potvrdi o privremenom oduzimanju predmeta⁸⁴. Vijeće podsjeća da je svjedok Šaban Ćato svjedočio da je kritične prilike optuženi nosio snajpersku pušku i automatsku pušku.

Jasno da je optuženi bio svjestan i htio ubistvo Suvada Kurtića kritičnog dana, te je postupajući sa direktnim umišljajem pucao u nastradalog. Između ostalog, nakon što je žrtvu, iz neposredne blizine, pogodio, optuženi je u njega ispalio još jedan hitac. Ponašanje i riječi koje su propratile ovaj čin (optuženi nastradalom psuje „mater balijsku“ i govori „mislite četniku pobjeći“) ne ostavljaju nikakvu sumnju da je optuženi bio potpuno svjestan svojih radnji i nedvosmisleno iskazao riješenost i želju da Suvada Kurtića liši života. Počinjenje ovog djela desilo se u okviru šireg napada koji je postojao na području općine Rudo (kako je to već opisano), tako da su na taj način ispunjeni elementi krivičnog djela ubistva iz člana 172. stav 1. tačka a) KZ BiH.

4.6. Tačka 6. optužnice

Tačka 6. optužnice Momira Savića tereti da je upotrebom sile prisiljavao osobu „T.B.“ na seksualni odnos ili sa seksualnim odnosom izjednačenu radnju.

U odnosu na ovu tačku optužba je saslušala zaštićenog svjedoka-oštećenu „T.B.“ Oštećena je u svom svjedočenju ispričala pojedinosti onoga što joj se desilo.

„T.B.“ je živjela sa svojom porodicom (suprugom i dvije kćerke) u Višegradu. Kćerke su zbog tadašnje situacije napustile Višegrad u januaru, odnosno maju 1992. godine, a suprug je iz Višegrada izašao oko 6. juna. Oštećena je ostala da bi sačuvala imovinu, kao i zbog činjenice da je imala radnu obaveznu u ugostiteljskom objektu u kojem je i prije rata radila. Osim toga, smatrala je da joj se ništa loše ne može desiti jer je Srпкиnja, a bilo je općepoznato da su se zločini sprovodili nad bošnjačkim stanovništvom te općine.

U grilu u kojem je svjedokinja radila okupljali su se srpski vojnici, obučeni u maskirne uniforme i naoružani. Ona navodi da u to vrijeme u Višegradu nije bilo druge vojske, osim srpske. Među tom vojskom bio je i optuženi, kojeg oštećena upoznaje jedan dan u junu dok je njen suprug još uvijek bio kući. Optuženi je te prilike ušao u kuhinju grila i pitao oštećenu kako se zove i gdje joj je porodica, na što mu je oštećena odgovorila da su kćerke izašle iz Višegrada a da je suprug još uvijek tu. Svjedokinja opisuje optuženog te navodi da je bio debeo sa zaliscima i imao je malo veći stomak. Oko pojasa je imao pištolj, nosio je automatsku pušku, a na sebi je imao šarenu uniformu. Tokom tog razgovora optuženi joj je rekao da će joj navratiti kući.

Okolo 6. juna 1992. suprug svjedokinje je izašao iz Višegrada, nakon što je dobio pasoš. Isti dan kada je suprug otišao, optuženi se uveče pojavio u kući kod oštećene. Bio je uniformisan i naoružan, a oštećena tvrdi da je svo vrijeme koliko ga je viđala (od juna do oktobra 1992.) uvijek bio u uniformi i sa oružjem. Opisujući dalja zbivanja te noći, svjedokinja navodi da joj je optuženi rekao da se raspremi, u međuvremenu se i on skinuo,

---

⁸⁴ Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta, broj 17-04/2-04-2-34/07 od 14.12.2007. godine (dokaz T – 103)

rekao joj da ide u sobu, zatim joj rekao da stavi njegov polni organ u usta. Nakon toga je više puta polno općio nad njom. Čitavo to vrijeme optuženi joj se, kako „T.B.“ navodi, obraćao povišenim tonom, te dalje navodi da se optuženi nije okupao, bio je prljav, neuredan i izivljavao se cijelu noć nad njom, a ona nije postavljala nikakva pitanja niti se pokušala oduprijeti jer ju je bilo strah od pojave i ponašanja optuženog. Oštećena navodi da je optuženi bio strah i trepet u Višegradu tako da se nije usudila pričati, te kaže „...sama njegova faca, sam njegov izgled, nisam smjela da pričam ništa.“ Za vrijeme seksualnog odnosa optuženi je, kako ona navodi, nije tukao ali „izivljavanje“ je trajalo do jutarnjih sati. Pri odlasku, optuženi joj je zaprijetio da nikome ne priča o tome što se desilo. Kada je odlazio, optuženi je od „T.B.“ uzeo i novac koji je uštedjela. Oštećena u tom momentu još uvijek nije znala ime optuženog. Tek po odlasku na posao sljedećeg jutra, od Zore Miličević koja je sa njom radila, saznala je ime optuženog. Oštećena navodi da nije smjela nikome da ispriča šta joj se desilo noć prije zato što se plašila optuženog i njegove prijetnje da nikome ne smije ništa pričati o njegovom dolasku.

Narednih nekoliko dana optuženi nije dolazio kući oštećene, ali je dolazio sa vojnicima u gril gdje je ona radila. Svjedokinja navodi da je sa optuženim uvijek bilo puno vojnika, kako domaćih (onih iz Višegrada) tako i vojnika iz Srbije. Primjetila je, gledajući kroz otvor iz kuhinje, da su ga oslovljavali sa „Vojvoda“, a ona sama je primjetila da je bio strah i trepet među vojskom i bilo joj je poznato da je imao svoju grupu vojnika u selu Drinsko.

Svjedokinja dalje navodi da ju je nakon nekoliko dana optuženi nazvao oko 23,00 sata i rekao da mu napravi nešto da jede, te navodi da joj se uvijek obraćao zapovjednim tonom. Kako nije smjela da se suprostavi ništa ga nije pitala, spremila mu je večeru a optuženi je došao oko 1,00 sat i ponovo se seksualno izivljavao nad njom, „isprob'o je sve poze“. Svjedokinja dalje navodi „Kad je otišao ujutru, ja sam se kupala, plakala, osjetila da sam ponižena, sve sam htjela da se (...) fizički da se očistim (...)Uvijek je bio prljav, gadio mi se. Imala sam osjećaj da me tretirao ko životinju, a ne kao ženu.“

Oštećena je posebno navela da su je srpske žene u Višegradu oslovljavale sa „balinkura“ i „Momirova kurva“, a mnogi u Višegradu su znali šta se dešava („i mravi su znali da je on meni dolazio“) jer je Višegrad relativno mali grad. Svjedokinja dalje navodi da joj je polovinom jula 1992. dvije večeri uzastopno u kuću dolazio Spasoje Vidaković (kojega ranije nije poznavala) i također je silovao. Optuženi je došao noć nakon Spasoja, ljut i pijan, galamio, po prvi puta je pretukao, nakon čega ju je tukao u još nekoliko navrata. Osim toga, optuženi joj je uvijek prijetio.

O svemu što joj se dešavalo nije smjela nikome ništa pričati jer je optuženi bio „prijeke naravi“. Jednu noć je naišla na razvaljena vrata svoje kuće tako da je prenoćila kod komšinice Nade Miličević. Oštećenoj je bilo poznato da je Nada rodica optuženog tako da joj nije ništa pričala. Međutim, ona misli da je Nada pretpostavljala šta se dešava.

Krajem jula, odnosno početkom augusta, oštećena je ostala u drugom stanju i rekla to optuženom, na što se on derao govoreći da je dobro da rađa srpsku djecu, da je dosta radala muslimansku. Optuženi se protivio abortusu, rekao joj je da ne smije izvršiti abortus. Međutim, „T.B.“ je odlučila da abortira tako da je izvadila pasoš (3. septembra 1992. godine), otišla je u bolnicu u Užice (R Srbija), izvršila abortus i isti dan se vratila u Višegrad. Kako se optuženi protivio njenoj odluci, slagala mu je da ide u posjetu

prijateljima u Užicu. Nakon što je optuženog obavijestila o počinjenom abortusu, on je galamio, udario je nekoliko puta i otišao, nakon čega ga više nije vidjela. Oštećena je u Višegradu ostala do 28. oktobra 1992. godine.

O svemu što joj se dešavalo „T.B.“ nije obaviještavala policiju u Višegradu, iz razloga što je smatrala da joj oni ne mogu ili neće htjeti pomoći, s obzirom na autoritet i ulogu optuženog u Višegradu kao i na ratno stanje koje je bilo u toku. Svjedokinja misli da je razlog opisanog ponašanja optuženog činjenica da je njen muž bio Musliman. Ovo je zaključila, između ostalog, iz činjenice da joj je optuženi rekao da je došlo vrijeme da rađa srpsku djecu, da je dosta rađala muslimansku.

Svjedokinja tvrdi da nakon svih ovih dešavanja ima velike zdravstvene i psihičke probleme, zbog kojih redovno posjećuje psihijatra (svaki mjesec) i koristi propisane lijekove za svoje psihičko stanje, a i dalje ima strah od odlaska u Višegrad. O onome što joj se desilo ispričala je samo suprugu i kćerkama.

Obrana je iskaz oštećene pobijala svjedočenjem samog optuženog i Nade Miličević.

Optuženi tvrdi da su on i „T.B.“ bili u ljubavnoj vezi, te da se njihov odnos zasnivao na dobrovoljnosti. On također tvrdi da je oštećenoj pomagao, snabdijevao je hranom, pomogao njenom suprugu da dobije pasoš te da je sa njom često bio u kući Nade Miličević. Optuženi navodi da je on oštećenu vodio često u komandu svoje jedinice koja se nalazila u OŠ „Hasan Veletovac“ kako bi se čula sa suprugom i kćerkama. Njihov odnos se, kako on tvrdi, okončao iz razloga što je jednog dana u augustu kod nje u kući zatekao novog ljubavnika.

Nada Miličević je u daljnjem srodstvu sa optuženim (iako ga navodno ranije nije poznavala lično) i u inkriminisano vrijeme je dobro poznavala oštećenu. Ona navodi da je optuženog upoznala krajem maja 1992. godine kada su kod nje došli zajedno „T.B.“ i optuženi na kafu. Svjedokinja Miličević tvrdi da joj je „T.B.“ ispričala da se zaljubila u optuženog, kao i to da joj je oštećena pričala da joj optuženi treba pomoći oko pribavljanja pasoša za supruga. Nadalje, svjedokinja Miličević svjedoči i o drugim situacijama kada je oštećena grlila i ljubila optuženog dok su bili sa njom u društvu, te tvrdi da „T.B.“ nikada nije krila svoje osjećaje prema optuženom kao ni njihovu vezu. Nada Miličević dalje navodi da je kod „T.B.“ često boravila ali da na njoj nikada nije vidjela znakove da je bila izložena nasilju bilo kakve vrste. Tokom unakrsnog ispitivanja svjedokinja Miličević je navela da je oštećena u Užice išla da bi se čula sa svojom porodicom (a ne zbog abortusa) iz razloga što to nije bilo moguće iz Višegrada.

Vijeće je dana 29.05.2009. godine održalo suočenje oštećene „T.B.“ i Nade Miličević u skladu sa članom 85. stav 2. ZKP BiH. Prilikom suočenja obje svjedokinje su u cjelosti ostale kod svojih iskaza koje su ranije dale na glavnom pretresu.

Svjedok Vojislav Topalović nije uopće spominjao oštećenu „T.B.“ ali je naveo da je optuženi dolazio u Rudo kako bi pribavio pasoš „nekom prijatelju“, što bi trebalo da potvrdi tezu odbrane da je optuženi pomogao oštećenoj u pribavljanju pasoša za supruga.

Vijeće je cijeno iskaze svjedoka koji su svjedočili na okolnosti iz ove tačke optužnice, te je zaključilo da je van svake sumnje dokazano da je optuženi počinio djelo za koje se tereti.

Prije svega, oštećena je tokom svjedočenja opisala veliki broj činjenica i detalja (vezano za inkriminirani period), među kojima nema kontradiktornosti. Ona svjedoči o svojim mukama i poniženju koje je doživjela, a vijeće nalazi njeno držanje iskrenim i njen opis događanja iz ove tačke vjerodostojnim i konzistentnim sa načinom na koji je Sudu prenijela teška lična iskustva koja je preživjela. Oštećena i optuženi se prije kritičnog događaja nisu ni poznavali (suprotno stanje bi eventualno moglo ukazati na određeni motiv na strani svjedokinje ili drugačiju prirodu njihovog odnosa). Vijeće cijeni da svjedokinja „T.B.“ nema nikakav motiv da inkriminiše optuženog i sebe izlaže učešću u ovakvom postupku pred Sudom, što je za nju svakako predstavljalo stresno i mukotrpno iskustvo.

U inkriminisano vrijeme oštećena je žena koja ima porodicu i dvije odrasle kćerke, dakle radi se zreloj ličnosti sa jasno formiranim emocijama i razmišljanjima. S druge strane, svjedokinja Miličević tvrdi da je već krajem maja, odnosno početkom juna vidjela „T.B.“ koja je navodno djelovala zaljubljeno, iz čega slijedi da je to bilo odmah po upoznavanju optuženog. Postavlja se sasvim logično pitanje da li je realno da jedna zrela žena u takvim porodičnim prilikama, posvećena porodici i traženju načina da je spasi, ne poznavajući do tada optuženog, odjednom za njega ima takve emocije, i onda pred svima pokazuje intimne emocije prema njemu i da sa njim počinje i otvoreno održava intimnu vezu (dok se njen muž i kćerke nalaze u izbjeglištvu). Vijeće nalazi da je ovakva tvrdnja svjedokinje Nade Miličević neprihvatljiva i usmjerena rušenju kredibiliteta oštećene i pomaganju optuženom. Vijeće je imalo u vidu i činjenicu da je Nada Miličević srodnik optuženog te je nesporno zainteresovana da mu pomogne da izbjegne krivičnu odgovornost. Osim toga, navodi ove svjedokinje da je oštećena išla čak u Užice (u drugu državu) da bi se čula sa svojom porodicom su sasvim nelogični i kontradiktorni i sa samim tvrdnjama optuženog koji navodi da je oštećenu vodio u komandu da bi se čula sa porodicom. Vijeće je mišljenja da, čak i ako optuženi i „T.B.“ svjedokinji Miličević jesu izgledali kao neka vrsta „para“, njena takva percepcija ne isključuje nedobrovoljnost i nepristajanje oštećene na seksualne odnose sa optuženim. Ne smije se zaboraviti da je Nada Miličević srodnik optuženog (čega je i oštećena bila svjesna u kritično vrijeme) tako da se „T.B.“ zasigurno nije osjećala slobodno da joj se povjeri u pogledu vrste odnosa sa optuženim i načina na koji se optuženi prema njoj ponaša, imajući u vidu vlast i uticaj koji on u tom periodu ima nad njom.

Nadalje, odbrana je isticala tezu da je oštećena ostvarivala određene koristi iz odnosa sa optuženim. U vezi sa tim, optuženi tvrdi da je oštećenoj pomogao da pribavi pasoš za supruga. Vijeće ne nalazi ovu tvrdnju osnovanom. Naprotiv, vijeće nalazi da oštećena sa optuženim nije imala nikakav kontakt osim onog koji je sama opisala, a koji počinje njegovim obraćanjem njoj u grilu u kojem je radila. Nadalje, vijeće cijeni da ovakva teza odbrane ne opovrgava činjenicu (za koju je vijeće zaključilo da je ključna) da je do spolnog kontakta došlo bez saglasnosti žrtve. Iako vijeće ne prihvata tezu da je žrtva imala bilo kakvu korist od ovog „odnosa“ jer istu nalazi neosnovanom, vijeće napominje, da, gledajući hipotetički, čak i ako žrtva silovanja dobije neku vrstu koristi od počinitelja (npr. gdje počinitelj da žrtvi sklonište ili hranu), to svakako ne oslobađa počinioca krivične odgovornosti za počinjeno krivično djelo.

Prema definiciji iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH inkriminirana radnja silovanja postoji ukoliko, između ostalog, postoji:

- prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo (...)
- na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju.

U predmetu *Furundžija* pretresno vijeće MKSJ je iznijelo mišljenje da će seksualna penetracija predstavljati silovanje ukoliko do nje nije došlo uz istinsku volju ili pristanak žrtve. Relevantnost ne samo sile, prijetnje silom i prinude, nego i odsustva pristanka ili voljnog sudjelovanja je obrazložena u predmetu *Kunarac*, gdje je zapaženo sljedeće: „u svim jurisdikcijama koje je Pretresno vijeće razmotrilo, nužan je elemenat sile, prinude, prijetnje ili djelovanja bez saglasnosti žrtve: upotreba sile ima široko tumačenje i obuhvata dovođenje žrtve u bespomoćno stanje“⁸⁵.

U istom predmetu su ustanovljeni sljedeći faktori koji moraju (alternativno, a ne kumulativno) biti ispunjeni da bi postojalo krivično djelo silovanja:

- seksualna aktivnost praćena je silom ili prijetnjom silom, koja je upućena žrtvi ili nekoj trećoj osobi;
- seksualna aktivnost praćena je silom ili različitim drugim specificiranim okolnostima koje su žrtvu učinile osobito ranjivom ili su je učinile nesposobnom da izrazi informirano odbijanje; ili
- do seksualne aktivnosti dolazi bez pristanka žrtve.

Kao i mučenje, silovanje se koristi za ciljeve kao što su zastrašivanje, degradacija, ponižavanje, diskriminacija, kažnjavanje, kontrola ili uništenje osobe⁸⁶.

U ovom konkretnom slučaju, činjenica je da se inkriminirana radnja dešava u specifičnim okolnostima postojanja široko rasprostranjenog napada usmjerenog protiv bošnjačkog stanovništva općine Višegrad, u vrijeme dok je ta općina pod potpunom kontrolom srpske vojske. Dodatno, na tom području se svakodnevno dešavaju ubistva i zlostavljanja bošnjačkog stanovništva. Evidentno je da porodica oštećene bila u opasnosti jer je suprug Bošnjak, zbog čega je, zajedno sa kćerkama, morao napustiti Višegrad. Oštećena ostaje u Višegradu kako bi sačuvala imovinu i radno mjesto, ali ostaje sama i nezaštićena. U takvim okolnostima pojavljuje se optuženi koji nesporno uživa određeni autoritet i uticaj u gradu, poznaje dobro čitavu tu regiju, te ima veze i poznanstva sa vladajućim strukturama. Upoznat je sa situacijom u kojoj se nalazi „T.B.“, te iskorištava tu situaciju i prisiljava je na seksualne odnose. Oštećena je u potpunoj nemoći da mu se suprostavi te se ne pokušava ni oduprijeti, preplašena svim onim što je on predstavljao. Dodatno, optuženi je uniformisan, naoružan, obraća joj se povišenim, naređujućim i prijetećim tonom. Također, utvrđeno je da ju je optuženi vrijeđao na „nacionalnoj osnovi“ tokom silovanja.

Vijeće je sa posebnom pažnjom cijenilo svjedočenje oštećene „T.B.“, njeno držanje pred Sudom, njen odnos prema onome što se desilo kao i činjenicu da o onome što joj se dešavalo nikome nije pričala, osim najužoj porodici. Oštećena iznosi jasno i detaljno sve okolnosti inkriminiranih događaja, opisuje sve načine na koje se optuženi ponašao prema njoj, kako ju je tretirao, šikanirao i ponižavao (kako je ranije detaljno opisano). Navodi, između ostalog, da ju je tretirao kao životinju a ne kao ljudsko biće. Nadalje, iz njenog

⁸⁵ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 440.

⁸⁶ Vidjeti predmet *Furundžija*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 176.

svjedočenja proističe da ju je optuženi u kasnijoj fazi njihovog „odnosa“ i tukao, nakon čega je sva bila natečena, a posljedice toga i danas osjeća. Svi postupci optuženog bili su usmjereni degradiranju „T.B.“ kao osobe i to samo iz razloga što je bila udata za Bošnjaka. Čitava situacija u kojoj se „T.B.“ našla tokom perioda od juna do oktobra 1992. godine sasvim izvjesno je kod nje izazvala strah i strepnju za njen život.

Optuženi je lično izvršio ovaj čin silovanja, te je tako individualni počinitelj. Optuženi je bio svjestan svih nedozvoljenih ciljeva zbog kojih je svjedokinja silovana i htio je takav ishod. Optuženi je postupao iz direktnog umišljaja i to kao individualni izvršilac, u okviru šireg napada srpske vojske, policije i paravojnih formacija na nesrpsko civilno stanovništvo na tom području.

Iz opisa konkretnog djela jasno je da su se u radnjama optuženog stekli elementi silovanja iz tačke g) člana 172. stav 1. KZ BiH.

4. 7. Tačka 7. optužnice

Ovom tačkom optužnice Tužilaštvo Momira Savića tereti za djela iz člana 172. stav 1. tačke a), d), e) i i) KZ BiH. Konkretno, optuženi se tereti da je 13. juna 1992. godine zapovijedao pripadnicima svoje jedinice i zajedno sa njima sudjelovao u protjerivanju civila Bošnjaka iz naselja Dušće, kao i odvajanju pet muškaraca (poimenično navedenih u optužnici) iz kolone koji su vraćeni nazad u pravcu Dušća, gdje su u štali Ajke Balić u Dušću, upotrebom vatrenog oružja, lišeni života a zatim spaljeni (Nezir Delija i Osman Demir) a Ahmetu Deliji, Midhatu Nuhanoviću i Uzeiru Nuhanoviću se od tada gubi svaki trag.

Naselje Dušće je prigradsko naselje Višegrada i ono je u inkriminisano vrijeme bilo naseljeno većinskim muslimanskim stanovništvom. Dušće je (kao i sam Višegrad) u kritično vrijeme bilo pod kontrolom jedinica srpske vojske i policije, kao i paravojnih jedinica sastavljenih od lokalnog srpskog stanovništva (po odlasku JNA).

Svjedoci koji su dali iskaze vezano za ovu tačku optužnice (pored ostalih, Suada Logavija, Sabina Maslo, Omer Delija) svjedočili su o događanjima na ovom području u proljeće 1992. godine, a koji događaji su prethodili 13. junu. Oni navode da su u aprilu, iz straha da će Murat Šabanović pustiti branu kao i iz straha od prisutne pucnjave srpskih vojnih jedinica, napustili svoje domove i otišli u Priboj (na Limu) gdje su ostali 10 do 15 dana. Tri navedena svjedoka su živjeli u istoj zgradi, u kojoj su živjeli i drugi članovi njihove familije. Svi oni (svjedoci i članovi njihove familije) Dušće su napustili zajedno i u Dušće su se i vratili zajedno, u svoje stanove. Svjedoci navode da su se u Dušće vratili iz razloga nemogućnosti dužeg boravka u Priboju, zbog činjenice da je tamošnja policija insistirala da se vrate u Višegrad. Iz svjedočenja ovih lica slijedi da je u Višegradu, pa i u Dušću, po njihovom povratku bilo puno vojske, a mještani su im govorili da je to bio Užički korpus. Svjedoci su vojnike svakodnevno viđali, svi su bili naoružani i uniformisani. Takvo stanje je trajalo do 13. juna, kada su mještani Bošnjaci iz Dušća bili prinuđeni da ponovo napuste svoje domove, na način kako će u nastavku biti objašnjeno.

Suada Logavija, Omer Delija i Sabina Maslo su očevici inkriminisanog događaja, opisanog u ovoj tački optužnice (izuzev samog ubistva pet muškaraca bošnjačke nacionalnosti). Sva tri svjedoka su u srodstvu (Omer Delija i Sabina Maslo su brat i sestra, a Suada Logavija je

njihova tetka) te su također i sami žrtve protjerivanja iz svojih domova u Dušću. Iz iskaza ovih svjedoka proističe sljedeće:

13. juna 1992. godine u jutarnjim satima svi su bili u svojim stanovima, kada se začula pucnjava (svjedoci nisu određivi da li se radilo o pješadijskoj ili artiljerijskoj pucnjava) u daljini. Odmah je počela galama, narod se počeo komešati, a pucnjava se približavala pomenutoj zgradi. Istovremeno sa pucnjavom počeli su pristizati vojnici, odnosno veći broj Srba koji su bili u maskirnim uniformama, naoružani. Stanari zgrade (među njima svjedoci, Ahmet Delija, Nezir Delija, Osman Demir, Uzeir Nuhanović i Midhat Nuhanović) su izašli iz zgrade, krenuli su putem koji je išao pored Drine, u namjeri da se sklone od pucnjave i vojnika koji su pristizali. Međutim, na obližnjem raskršću sreću naoružane vojnike koji ih vraćaju natrag prema zgradi iz koje su krenuli, odnosno prema putu koji je vodio pored pruge a na kojem je već bila formirana kolona civila bošnjačke nacionalnosti. Vojnici su prikupljali civile iz različitih kuća i zgrada i sve su ih usmjeravali prema centru Višegrada. Uz kolonu koja je brojala oko 50-70 ljudi, na njenom čelu i na začelju su išli vojnici koji su nadzirali kretanje tih lica. Niko od tih civila nije znao šta se tačno dešava, kuda ih vode, ni šta će se s njima desiti.

Među vojnicima koji su civile uputili prema gradu, i koji ih prate bili su, pored ostalih, Goran Tešević i Zoran Tešević (braća), kao i Ljubiša Savić, koje su neki od prisutnih civila u koloni poznavali od ranije. Navedena lica su, kako je to vijeće ranije zaključilo, bila u jedinici kojom je komandovao optuženi. Zoran Tešević „Leka“ je, osim toga, bio komandir jednog voda. Svi prisutni vojnici bili su obučeni u maskirne uniforme i naoružani.

Ahmet Delija (brat Suade Logavija i otac Omera Delije i Sabine Maslo) je poznavao Gorana Teševića od ranije, jer je išao sa njim često u ribolov. Shodno tome, i svjedoci Sabina Maslo, Suada Logavija i Omer Delija su ga poznavali iz viđenja, tako da su ga mogli prepoznati kritične prilike. Osim toga, svjedokinja Suada Logavija za Gorana navodi „visok dečko. Imao je bradu, mršaviji dečko.“ Ona je, objašnjavajući kako poznaje Gorana Teševića, navela i to da ga nije lično poznavala, nego iz viđenja, pa navodi „jer ta djeca odozgo koja su prolazila, mislim omladina i sve, prolazili su u školu tuda i ovako iz viđenja sam poznavala“. Kritične prilike joj je brat Ahmet Delija rekao da je to Goran Tešević, a Ahmet se i obratio Goranu sa molbom da spasi njegovu (Ahmetovu) djecu. Suada Logavija svjedoči da je i Zorana Teševića poznavala iz viđenja, ali mu nije znala ime. Njegovo ime i srodstvo sa Goranom Teševićem saznala je u momentu kada su ostali mještani spomenuli da je došao „Leka“, istog dana, u toku kretanja kolone. Naknadno je čula taj nadimak istog dana, kada su civili zaustavljeni i kada je izbila prepirka između „Leke“ i Gorana (kao što će biti opisano, kada je došlo do odvajanja muškaraca iz kolone).

Omer Delija je jedan od dvojice muškaraca kojeg će Goran Tešević spasiti kritične prilike. On je u koloni išao uz svog oca, Ahmeta Deliju, tako da je neposredno čuo obraćanje svog oca Goranu. Svjedok navodi da mu je otac tada rekao da poznaje i Goranovog brata „Leku“.

Suada Logavija svjedoči da je kritične prilike, kada se Ahmet Delija obratio za pomoć Goranu Teševiću, Goran rekao „ma ja bi vas pustio ali (...) ubiće i mene i vas. Nećete (...) ni 10 metara pucaće odmah na vas“. Svjedoci Omer Delija i Sabina Maslo su također svjedočili o navedenom, pa tako Sabina Maslo tvrdi da je Goran njenom ocu odgovorio „...šta ste čekali, trebao si da se skloniš negdje prije sa djecom...stradaće svo muškinje“, sa

čime je u potpunosti saglasan i iskaz njenog brata Omera Delije. Jasno je iz navedenog da je Goran Tešević bio potpuno svjestan sudbine koja je čekala izdvojene muškarce.

Svjedokinja Suada Logavija navodi da je pored kolone civila koja se kretala prema gradu često prolazilo auto lada „Niva“ bijele boje. Auto je u nekoliko navrata prošlo u pravcu Dušće-Višegrad. U vozilu je vidjela samo vozača kojeg nije odmah prepoznala, ali je među civilima u koloni čula da govore da je to Momir Savić. Kolona civila je zaustavljena kod zgrade „Biroa za zapošljavanje“ u Višegradu od strane vojnika koji su ih čitavo vrijeme pratili i tada ponovo nailazi ta bijela lada „Niva“. Civilni u koloni su među sobom spominjali „Gorana i Momira“. Auto se zaustavilo na uzbrdici pored puta na kojem su okupljeni Bošnjaci (njih 50-70) iz Dušća stajali. „Leka“ je prišao autu, iz auta je izašao optuženi i razgovarao sa njim. Nakon tog razgovora, „Leka“ je izdvojio pet muškaraca (Ahmet Delija, Nezir Delija, Osman Demir, Uzeir Nuhanović i Midhat Nuhanović) iz kolone. Sabina Maslo, Omer Delija i Suada Logavija se sjećaju da je „Leka“ izdvojio upravo navedena lica, što su posebno zapamtili jer su među njima bili i njihovi srodnici (Ahmet Delija i Nezir Delija), a Uzeir Nuhanović im je bio komšija (živio je u istoj zgradi sa njima). Osmana Demira i Midhata Nuhanovića su poznavali kao mještane Dušća koje je relativno mala sredina u kojoj se ljudi međusobno poznaju.

Kada je „Leka“ krenuo da iz kolone izdvoji Omera i Selvedina Deliju, njegov brat, Goran Tešević, mu to nije dozvolio. Naime, kada je „Leka“ prišao da iz kolone izdvoji i ovo dvoje djece (tada su bili maloljetni), Goran mu je rekao „nemoj „Leka“, (...) iako smo braća nemoj jer ja poznajem njihovoga oca“, tako da su nakon kraće prepirke između Gorana i „Leke“, Omer i Selvedin Delija ostali sa civilima u koloni koja se kretala prema gradu. Izdvojeni muškarci (njih pet) vraćeni su nazad prema Dušću, u kojem pravcu je otišao i optuženi u vozilu ladi „Niva“. Svjedokinja detaljno opisuje kako je njen brat Ahmet Delija odlazeći sa ostalim izdvojenim muškarcima digao ruke i rekao „čuvajte mi djecu“. Svjedokinja Logavija je potpuno uvjerljiva u svom svjedočenju kada navodi da nikad neće zaboraviti riječi svog oca Nezira Delije kada kaže „sine, halali što si mi dohvatila čašu vode“ u momentu kada ga vojnici odvede u pravcu Dušća.

Svjedoci navode da su naknadno saznali da su odvedeni muškarci ubijeni na području između centra grada Višegrada i Dušća, na mjestu zvanom „Lalovine“, nakon čega su zapaljeni u štali Ajke Balić.

Svjedokinja Hajrija Kos je u junu i julu 1992. godine boravila kod sestre u Dušću. Ona svjedoči da im je tokom tog perioda u kuću često dolazio optuženi tražeći ukućane muškarce. Optuženi je uvijek bio uniformisan, naoružan i u pratnji vojnika. Dolazio je u svako doba dana i noći, pri tome izvodio žene i ispitivao ih, pa čak jednom prilikom svjedokinji mjerio puls da vidi da li laže. Činjenica je da je optuženi pokazivao nedvosmislen interes da nađe te muškarce, pri tome je bio drzak i ljut. Sa njim su u tim prilikama bili i Dragan Savić, Zoran Tešević zv. „Leka“ i Goran Tešević. Hajrija Kos navodi da nije lično vidjela odvođenje pet muškaraca Bošnjaka iz Dušća ali je od komšija čula da su Nezir Delija, Ahmet Delija, Osmo Demir, Midhat Nuhanović i Uzeir Nuhanović ubijeni od strane srpske vojske.

I svjedokinja Šuhra Gušo je u kritično vrijeme bila u Dušću (kod suprugovog brata) i ona navodi da je tu ostala do „čišćenja“ Dušća. Ona dalje navodi „Vojska naša, komšije, ovi

Srbi. Došla vojska ogor i gonila taj narod (...) i nas su zajmili opet prema Višegradu. Muškarce su ostavili u Dušću (...) Midhata sam lično vidjela tu među muškarcima.“ Ova svjedokinja dalje navodi da je vidjela optuženog kada je došao u Dušće sa svojim vojnicima među kojima je prepoznala Željka Krsmanovića, Vladu Vidakovića i Dragana Savića. Šuhra Gušo tvrdi da je vidjela kako ovi vojnici u Dušću odvajaju muškarce od žena i djece, a među vojnicima je „po leđima“ prepoznala optuženog. Kada su stigli u Višegrad, srpski vojnici su im rekli da se mogu do sljedećeg dana zadržati tu, nakon čega su autobusima transportovani u Visoko.

Fatima Mujakić se u kritično vrijeme nalazila u kući Muje Hodžića u Dušću (prethodno je protjerana iz Drinskog, kako je opisano u tački 4.3. presude), odakle je, zajedno sa drugim civilima Bošnjacima, protjerana 13. juna. Ona svjedoči da su se 13. juna 1992. godine u Dušću pojavili „Momirovi vojnici“: Željko Krsmanović, Boško Tešević i „Leka“ i naredili civilima da izađu iz kuća i krenu pred „Crveni krst“ u Višegradu. Ona je potvrdila da su tokom kretanja kolone civila prema centru grada vojnici izdvojili neke muškarce, među kojima je bio Nuhanović čijeg se imena ne sjeća, te ih vratili putem kojim su išli, nazad prema Dušću.

Nijedan od pet odvedenih muškaraca Bošnjaka nakon izdvajanja iz kolone nije viđen živ. Tek nakon rata, 31.10.2005. godine u Višegradu, u objektu „Štala“ vlasništvo Ajke Balić, pronađeni su posmrtni ostaci Nezira Delije i Osmana Demira, dok se ostaloj trojici, Ahmetu Deliji, Mihdatu Nuhanoviću i Uzeiru Nuhanoviću, od tada gubi svaki trag.

Vještak dr. Vedo Tucco je na glavnom pretresu svjedočio na okolnosti obavljanja ekshumacije na lokalitetu Dušće-Višegrad (objekat „Štala“) 31.10.2005. godine, te na okolnosti sačinjavanja izvještaja o sudsko medicinskoj ekspertizi za pronađena tijela, kao i o daljim radnjama obrade i identifikacije tijela. On je naveo da su na pomenutom lokalitetu nađeni posmrtni ostaci najmanje tri odrasle osobe muškog spola. Međutim, radilo se o posmrtnim ostacima koje nije bilo moguće razdvojiti u anatomske cjeline jer su bili jako izmiješani. Da ti ostaci pripadaju najmanje trima odraslim muškim osobama utvrđeno je na temelju vođenja statistike kostiju koju je dr. Tucco detaljno opisuje. Naime, on navodi da se popisuju sve kosti niskog skeleta lijeve i desne strane a zatim kosti koje su najbrojnije (u ovom slučaju to su bile tri lijeve natkoljenice). Na osnovu toga se opredjeljuju koji je najmanji broj tijela o kojem se radi u konkretnom slučaju.

Prilikom DNK analize, sačinjeni su nalazi za tri osobe, i to za Nezira Deliju, Osmana Demira i Sadika Bjelkana. Očito da je na istom mjestu bilo stradanja i drugih osoba (osim pet lica poimenično navedenih u tački 7. optužnice), ali se vijeće u daljem tekstu neće baviti pojedinostima vezanim za stradanje Sadika Bjelkana s obzirom da isti nije obuhvaćen činjeničnim opisom u tački 7. optužnice.

Vještak Tucco je pojasnio da je jedino identifikacija Nezira Delije kompletirana i to na insistiranje porodice nastradalog. Naime, on pojašnjava da se izdavanje potvrde o smrti izdaje tek nakon što su posmrtni ostaci kompletni najmanje 75 % što nije bio slučaj za Nezira Deliju, kao ni za ostalu dvojicu lica. Vještak je objasnio da se u konkretnom slučaju radi o posmrtnim ostacima koji su nađeni na površini i veliki dio njih nije bio prisutan na licu mjesta, te je iz tog razloga proces identifikacije završen uz pomoć članova porodice nastradalog. Proces identifikacije za druge dvije osobe (Osmana Demira i Sadika Bjelkana)

nije završen, iz razloga što se još uvijek očekuju dodatni DNK nalazi (već je sačinjeno 6-7 DNK nalaza). Ipak, vještak Tuco tvrdi da nema dileme o identitetu tih osoba jer postoji već određen dovoljan broj DNK nalaza (na osnovu kojih se vrši proces identifikacije) koji nedvojbeno ukazuju o kojim se osobama radi.

U pogledu određivanja uzroka smrti, vještak Tuco je objasnio da se doktori o tome izjašnjavaju ukoliko na skeletnom materijalu postoje neke ozljede, ali i ako tih ozljeda (na skeletu) nema, to ne znači da i u tim slučajevima nije došlo do ozljeđivanja vitalnih organa ili drugih dijelova tijela koje povrede mogu biti uzrok smrti. Vještak Tuco dalje navodi da su kod nađenih posmrtnih ostataka kosti bile toliko usitnjene i nagorjele da je bilo teško utvrditi mogući uzrok smrti ali da, obzirom na pronađena oštećenja na ovim ostacima, ne isključuje mogućnost da su lica dovedena na to mjesto, prvo likvidirana vatrenim oružjem a zatim spaljena. Na osnovu DNK analize je, kako je prethodno navedeno, utvrđeno da su na pomenutom mjestu pronađeni ostaci Nezira Delije, Osmana Demira i Sadika Bjelkana. Posmrtni ostaci za ostalu trojicu muškaraca koji su kritičnog dana odvedeni nisu pronađeni i ta lica (Ahmet Delija, Uzeir Nuhanović i Midhat Nuhanović) se i dalje vode kao nestala lica, što je vidljivo i u izvještaju Međunarodnog Crvenog krsta, odnosno akta Federalne komisije za nestale osobe⁸⁷.

Iz izvještaja o sudsko medicinskoj ekspertizi koji su sačinjeni nakon ekshumacije⁸⁸ je vidljivo da se nije mogao utvrditi uzrok smrti za nađena tijela. Vijeće prihvata iskaz vještaka dr. Vede Tuće da u slučajevima kada strijelne ozljede nisu na kostima nego npr. na mekom tkivu (ili vitalnim organima) sudsko medicinskom ekspertizom koja se vrši nekoliko godina nakon smrti ne može se utvrditi uzrok smrti pošto se meko tkivo u međuvremenu raspalo. Dodatno, u ovom konkretnom slučaju nesporno je da se radi o posmrtnim ostacima koji su na površini i koji velikim dijelom nisu bili prisutni na licu mjesta, tako da tijela nisu kompletna, što ne znači da na onim dijelovima tijela koji nisu još uvijek pronađeni ne postoje oštećenja na osnovu kojih bi se mogao utvrditi uzrok smrti.

U Zapisniku o izvršenoj ekshumaciji od 01.11.2005. godine⁸⁹ vidljivo je da su tokom ekshumacije pronađeni posmrtni ostaci najmanje tri osobe kao i više od 10 komada čahura cal. 7,62 mm za automatsku pušku.

Postojanje opisanog događaja vijeće nalazi dokazanim činjenično. I sam optuženi je potvrdio da se inkriminirani događaj desio, te da je o njemu čuo („Pa to je se čulo, normalna stvar da je se desilo“⁹⁰). Optuženi navodi da je 13. juna Zoran Tešević vodio patrolu iznad naselja Dušće kada je došlo do pucnjave i sukoba između dvije suprotstavljene strane u blizini Višegrada. Narod koji je bio u Dušću, uglavnom žene i djeca su, kako on navodi, krenuli u Višegrad i tada se desio taj, kako ga optuženi naziva, incident, za koji je on navodno lično saznao sljedećeg dana. Optuženi tvrdi da je on u kritično vrijeme bio u Drinskom u komandi gdje je dočekaio Zorana Teševića sa grupom vojnika koji su bili u

---

⁸⁷ Izvod iz knjige nestalih osoba MKCK na ime Midhata Nuhanovića od 04.02.2008.godine (T-91) Izvod iz knjige nestalih osoba MKCK na ime Ahmeta Delije od 04.02.2008.godine; (T-92), Akt Federalne komisije za traženje nestalih osoba od 03.03.2008.godine (T-111)

⁸⁸ Dokazi Tužilaštva, T 78 do T 87

⁸⁹ Zapisnik o izvršenoj ekshumaciji tijela bošnjačke nacionalnosti u naselju Dušće, od 01.11.2005. godine (dokaz T 76)

⁹⁰ Optuženi na glavnom pretresu održanom dana 04.05.2009. godine

patroli, a koji su se navodno prethodno navodno sukobili sa naoružanim pripadnicima suprostavljene strane, uslijed čega je došlo do pucnjave. Optuženi dalje tvrdi da se posvađao sa Teševićem zašto se to desilo i pitao ga zar se isto nije moglo izbjeći. Sljedeći dan je optuženi navodno čuo priče da je „neka grupa“ iz grada naišla, susrela civile koji su pošli prema „Crvenom krstu“ u Višegradu, da je pokupila grupu ljudi i da ih je vratila negdje nazad. Prema tome, osim što je potvrdio da se događaj desio, optuženi je potvrdio da je grupa civila kritičnog dana krenula prema centru Višegrada, kao i da je iz te grupe odvojena manja grupa ljudi koji su vraćeni natrag prema Dušću. Svi ovi navodi se u potpunosti poklapaju sa iskazima svjedoka u odnosu na navedene okolnosti. Optuženi dalje navodi da je kritičnog dana vidio zapaljenu štalu, ne konkretizirajući pri tome na koju štalu misli.

Vijeće će se u nastavku baviti identifikacijom i učešćem optuženog u izdvajanju i odvođenju petorice imenovanih muškaraca.

Suada Logavija je optuženog poznavala iz viđenja i prije rata, vidala ga je kada je dolazio u posjetu Stanimiru i Slobodanki Kirdžić (zvana Mica) koji su živjeli u istoj zgradi u kojoj je živjela i ona (u Dušću). Svjedokinja tvrdi da bi joj u tim prilikama komšinica Mica govorila „došao mi Momir moj“. Svjedok odbrane Stanimir Kirdžić je u svom svjedočenju tvrdio da njega i njegovu suprugu optuženi nikada nije posjećivao, a istu tvrdnju iznio je i optuženi tokom iznošenja svoje odbrane. Vijeće ove navode odbrane nije prihvatilo. Svjedok Kirdžić iznosi samo generalne tvrdnje da ih optuženi nikada nije posjećivao (iako je bio rođak njegove supruge) bez ikakvog obrazloženja zašto je to bilo tako. Nesporno je da je Slobodanka (supruga svjedoka Stanimira Kirdžića) u srodstvu sa optuženim. Svjedok Stanimir Kirdžić, kao i optuženi ne navode da su eventualno bili u lošim odnosima zbog kojih bi optuženi izbjegavao dolazak. Vijeće je imalo u vidu da se radi o osobi koja je u određenom tabzinskom srodstvu (preko supruge) sa optuženim, te je kao takav zasigurno zainteresovan da pomogne optuženom.

Nasuprot ovim neutemeljenim tvrdnjama svjedoka odbrane, Suada Logavija opisuje optuženog u momentima kada je dolazio u posjetu porodici Kirdžić, te navodi da nije bio pretjerano visok, da je bio krupan, imao je tamnu kosu, malo prirodno uvijenu, bucmastijeg lica i glave. Iskaz ove svjedokinje i identifikaciju optuženog vijeće nalazi potpuno dosljednom, tim prije što ova svjedokinja navodi da nije znala njegove roditelje, kao ni gdje živi, ali ga je poznavala iz viđenja na opisani način. Tokom glavnog pretresa, Tužilaštvo je svjedokinji Suadi Logaviji prezentovalo fotografiju⁹¹, u cilju identifikacije osoba na fotografiji, na kojoj je svjedokinja odmah sa sigurnošću, bez imalo dvojbi, prepoznala optuženog. Ona je navela da je to osoba koju je vidala kada je dolazio u posjetu Stanimiru i Slobodanki Kirdžić, te da je to ista osoba koja je kritične prilike došla u bijeloj ladi „Niva“ i razgovarala sa „Lekom“, nakon čega je iz kolone odvojeno pet muškaraca Bošnjaka. Svjedok Omer Delija je također svjedočio da je u momentu kada je kolona civila zaustavljena ispred „Biroa za zapošljavanje“ došao „neko u autu lada „Niva““ i tada su muškarci izdvojeni iz kolone. Svjedok Delija navodi da on ne zna o kome se radilo, ali je naknadno od tetke (Suade Logavija) i mame čuo da je to bio Momir Savić. Vijeće podsjeća da je veliki broj svjedoka (i optužbe i odbrane) potvrdio da je optuženi u kritično vrijeme vozio, pored ostalog, i ladu „Niva“, s tim što se neki od njih sjećaju da je to bila lada crvene boje dok neki tvrde da je lada bila bijela. Sam optuženi navodi da je u njegovom vlasništvu bila crvena lada „Niva“. Vijeće nalazi da su ove nedosljednosti vezano za boju auta koje je

---

⁹¹ Dokaz T 111

optuženi vozio nebitne za suštinu ove tačke optužnice obzirom na svjedoke koji optuženog direktno identificiraju kao lice koje je bilo na licu mjesta pomenutog događaja. Vijeće cijeni da se iskazi svjedoka neizbježno moraju razlikovati u nekim manje nevažnim detaljima, posebno kada se u obzir uzme protok vremena (preko 16 godina).

Ni Sabina Maslo nije poznavala optuženog, ali je zapamtila da su kritične prilike tetka (Suada Logavija) kao i ostali prisutni civili (koji su bili istjerani iz svojih domova u Dušću) spominjali da je Momir Savić došao u autu i naredio da se odvoji pet muškaraca Bošnjaka i vrati prema Dušću.

Optuženi se ovom tačkom, pored ostalog, tereti za ubistvo (u odnosu na Nezira Deliju i Osmana Demira), prisilni nestanak osoba (u odnosu na Ahmeta Deliju, Uzeira Nuhanovića i Midhata Nuhanovića) i zatvaranje ili drugo teško oduzimanje slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava (vezano za ova lica). Vijeće je zaključilo da su u konkretnom slučaju ispunjeni elementi teškog lišenja slobode sadržani u članu 172. stav 1) tačka e) KZ BiH:

- zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode;
- suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava;
- sa direktnim ili eventualnim umišljajem.

Iz ranije navedenih dokaza proističe da su upravo pripadnici jedinice kojom je komandovao optuženi, uz prisustvo optuženog u ulozi komandira, izvršili odvajanje Ahmeta Delije, Nezira Delije, Osmana Demira, Midhata Nuhanovića i Uzeira Nuhanovića iz grupe civila. O tome su svjedočili očevici tog izdvajanja Sabina Maslo, Omer Delija i Suada Logavija. Sva tri svjedoka su jasno zapamtili sve ono što se dešavalo kritičnog dana, jer su kritične prilike iz kolone izdvojeni i članovi njihovih porodica (Omer Delija i Nezir Delija). Navedeni svjedoci su saglasni da su ih ovi vojnici pratili dok su se kretali prema Višegradu i zaustavili na ulazu u Višegrad kod zgrade „Biro za zapošljavanje“, gdje je došlo do izdvajanja pet muškaraca (navedenih u tački 7. optužnice), nakon čega niti jedan od tih muškaraca nije viđen živ. Vijeće napominje da su svjedoci među tim vojnicima prepoznali „komšije Srbe“, odnosno prepoznali su konkretno Gorana Teševića, Zorana Teševića, Ljubišu Savića, Željka Krsmanovića, Dragana Savića i Boška Teševića. Već ranije je utvrđeno da su sva ova lica bili pripadnici 3. čete. Nadalje, dokazano je da se optuženi, dok se kolona civila u pratnji vojnika kretala prema Višegradu, pojavio u vozilu lada „Niva“, obavio razgovor sa „Lekom“, nakon čega je „Leka“ izvršio izdvajanje muškaraca iz grupe civila Bošnjaka. Izdvojeni muškarci su u pratnji određenog broja vojnika odvedeni u pravcu Dušća, u kojem pravcu se odvezao i optuženi u svom vozilu. I sam optuženi je potvrdio da je na kritičnom mjestu u inkriminisano vrijeme bio prisutan „Leka“ sa dijelom jedinice jer je vršio patrolu (vezano za navodni sukob između te patrole i naoružanih muškaraca bošnjačke nacionalnosti o kojem je ranije bilo riječi).

Da je radnja bila suprotna osnovnim pravilima međunarodnog prava, jasno je najprije iz same činjenice da su ova lica bila civili. Osim toga, oni ni u jednom trenutku nisu dobili nikakvo obrazloženje zašto ih vojnici odvedu iz njihovih domova, niti bilo kakav dokaz o potrebi lišenja slobode.

Da je ova radnja obuhvaćena upravo direktnim umišljajem optuženog, vijeće zaključuje na osnovu činjenice da je optuženi bio prisutan na licu mjesta, nadgledao je izdvajanje muškaraca i čak je i pratio izdvojena lica prema Dušću. Dalje, na licu mjesta su bili prisutni pripadnici upravo njegove jedinice, a radilo se o bošnjaškom stanovništvu iz Dušća koji su taj dan protjerani iz svojih domova. Činjenica da je optuženi bio komandir (i nadređeni prisutnim vojnicima) ukazuje da mu je zasigurno bilo poznato da, ukoliko lišava slobode određeno lice, takvo lišenje slobode mora biti na zakonu zasnovano i propisno, te ni u kojem slučaju ne uključuje proizvoljnost u postupanju.

Vijeće nije prihvatilo pravnu kvalifikaciju prisilnog nestanka u odnosu na Ahmeta Deliju, Uzeira Nuhanovića i Midhata Nuhanovića, kao ni kvalifikaciju ubistva u odnosu na Nezira Deliju i Osmana Demira.

Vijeće cijeni da se iz svih ranije navedenih iskaza svjedoka može zaključiti da je cjelokupna situacija u kojoj se izdvajanje pet muškaraca odigralo ukazivala da je njihovo ubistvo velika vjerovatnoća. Pri tome, pronalazak njihovih posmrtnih ostataka, uz lokaciju i način na koji su pokopani (te činjenicu da se oni čiji posmrtni ostaci nisu nađeni, nikad više nisu pojavili), ostavlja izvan svake razumne sumnje da su oni lišeni života. I muškarci koji su odvedeni su bili svjesni da će biti ubijeni, o čemu posebno govori činjenica da je Ahmet Delija molio Gorana da mu spasi sina i nećaka, kao i svjedočenje Suade Logavija koja navodi da joj je otac rekao da mu halali sve od ranije. Međutim, iako ovih pet osoba nakon toga više nisu viđeni živi, nema dokaza o tome da li je i šta je konkretno optuženi znao da će im se nakon odvođenja dogoditi, niti da je optuženi znao za sudbinu koja je ih je čekala u vrijeme kada su ih njegovi vojnici nezakonito lišili slobode i odveli. Također, nije dokazano šta je konkretno optuženi mislio da će krajnji ishod takvog odvođenja biti, odnosno da je njegova namjera u odnosu na odvedene bila da se liše života, odnosno da im se uskrati zakonska zaštita na duži vremenski period, ili da se odbije pružanje informacija o njihovoj sudbini ili mjestu gdje se nalaze nakon što ih je nezakonito lišio slobode, koje znanje bi ukazivalo na posebnu namjeru čije postojanje ovaj član zahtijeva u okviru nabrojanih elemenata. Zbog ovih nedostataka, vijeće nije našlo da su se ispunili elementi krivičnog djela ubistva (u odnosu na Nezira Deliju i Osmana Demira), odnosno prisilnog nestanka (u odnosu na Ahmeta Deliju, Uzeira Nuhanovića i Midhata Nuhanovića). Međutim, kako je već ranije obrazloženo, dokazana je radnja teškog nezakonitog lišavanja slobode koja također predstavlja zločin protiv čovječnosti.

Nadalje, optuženi se u ovoj tački optužnice tereti i za prisilno preseljenje stanovništva ili deportaciju iz člana 172. stav 1. tačka d) KZ BiH, koje je definisano kao „prisilno iseljenje osoba sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu“. Elementi bića ovog krivičnog djela detaljni su već razrađeni pod tačkom 4.3. presude (vezano za prinudno preseljenje Bošnjaka iz Drinskog).

Iseljavanje lica je, generalno, apsolutno zabranjeno osim u specificiranim ograničenim okolnostima, kao što je to navedeno u ranije citiranoj odredbi člana 17. Dopunskog protokola II. Osim toga, član 49. stav 2. Četvrtе Ženevske konvencije određuje: „Stanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tome području prestanu“. Iz navedenog člana Četvrtе Ženevske konvencije proističe da se evakuisane osobe moraju vratiti u mjesto odakle su evakuisane

odmah po prestanku okolnosti zbog kojih su prvobitno evakuisane. Kada se ima u vidu sve navedeno, slijedi da je *mens rea* ovog krivičnog djela, prema međunarodnom običajnom pravu, namjera da se žrtve uklone i ne vrata na mjesto odakle su uklonjene.

Prije svega, potrebno je imati na umu da se protjerivanje mještana Dušća dešava pod okriljem široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na cjelokupnom području općina Višegrad i Rudo tokom proljeća i ljeta 1992. godine. Vijeće je u prethodnim tačkama presude utvrdilo da su se protjerivanja Bošnjaka, te njihovo fizičko zlostavljanje i ubijanje od strane srpske vojske i policije i paravojnih jedinica sastavljenih od lokalnog srpskog stanovništva, dešavalo i na području naselja Drinsko, Meremišlje i Donja Strmica. Sva ova protjerivanja i zlostavljanja bošnjačkog stanovništva su, bez sumnje, rezultat plana sačinjenog od strane srpskih vlasti da se cjelokupno nesrpsko stanovništvo protjera, između ostalog, sa područja općine Višegrad. Ne treba zaboraviti da se bošnjačko stanovništvo koje je bilo u Višegradu u inkriminisano vrijeme zateklo u klopci, razoružano i prepušteno na milost i nemilost paravojske koja je dejstvovala, u najmanju ruku, sa prećutnim odobravanjem – srpskih vlasti, a naročito policije koja je tada već bila samo srpska (utvrđena činjenica pod brojem 28.). Nadalje, bilo je općepoznato da se na području općine Višegrad u inkriminisano vrijeme dešavao veliki broj incidenata u kojima je dolazilo do ubistava i nestajanja civila nesrpske nacionalnosti (utvrđene činjenice od 30-39 koje je vijeće prihvatilo iz presude u predmetu MKSJ *Mitar Vasiljević* a koje nisu osporene od strane odbrane).

Nadalje, svjedoci koji su saslušani na okolnosti iz ove tačke optužnice svjedočili su da su u Dušću živjeli od prije rata ili nakon što su u Dušće protjerani iz svojih domova u drugim naseljima općine Višegrad. Na tom području su živjeli sve do nastupanja inkriminiranih događaja. Prema tome, nesporno je da se radi o stanovništvu koje je imalo potpuno zakonsko pravo da ostane u Dušću. Ovi svjedoci su opisali dešavanja u Dušću 13. juna 1992. godine dajući pri tome jasnu sliku o tome šta su bošnjački civili doživjeli pomenutog dana. Svjedoci Sabina Maslo, Šuhra Gušo, Fatima Mujakić i Hajrija Kos su svjedočili da su ih srpski vojnici istjerali iz njihovih kuća. Suada Logavija i Omer Delija su svjedočili da su sami krenuli iz svojih stanova kako bi se sakrili od pucnjave od strane srpskih vojnika koja se to jutro čula u Dušću, ali su ih u njihovom kretanju susreli srpski vojnici koji su ih usmjerili prema koloni drugih mještana Dušća koji su se kretali prema Višegradu. Prema tome, čak i kada su ovi civili svojevolumino izašli iz svojih domova, u momentu kada su došli do srpske vojske više nisu imali izbora da se vrata jer je tada vojska preuzela kontrolu nad njima i njihovim sudbinama i prisilila ih da napuste mjesto, zajedno sa civilima koje su vojnici već ranije istjerali iz njihovih kuća. Cjelokupna slika dešavanja u Dušću tog jutra govori o tome da su civili bošnjačke nacionalnosti bili prinuđeni da napuste svoje domove. Vijeće cijeni da u konkretnom slučaju nije bilo opcije za ovo bošnjačko stanovništvo da izabere da li će ostati u Dušću ili otići, što predstavlja suštinu prisile u širem smislu.

Nadalje, svjedoci Suada Logavija, Omer Delija i Fatima Mujakić svjedoče da im je sljedeći dan po dolasku u Višegrad rečeno (svjedoci pri tome nisu eksplicitni ko im se obraća) da se jave u „Crveni krst“ u Višegradu odakle je bio organizovan njihov prevoz prema Kladnju. Svjedokinja Logavija navodi da su „dvojica lica u maskirnim odijelima“ od njih zahtijevali da potpišu izjave da se dobrovoljno iseljavaju u Kladanj i da svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu ostavljaju Srpskoj Republici. Fatima Mujakić navodi „zajmili su nas pred „Crveni krst“, zašli su od kuće do kuće, da idemo iz Dušća“. I Šuhra Gušo svjedoči da

su im srpski vojnici rekli da se u Višegradu mogu zadržati samo do „sljedećeg dana“ (nakon što su protjerani iz kuća u Dušću 13. juna), nakon čega su autobusima transportovani u Visoko. Iz iskaza ovih svjedoka se može zaključiti da je u tim autobusima bio veći broj drugih civila (također bošnjačke nacionalnosti) koji su iz Višegrada odvezeni prvo prema Olovu, a zatim prema Kladnju.

Svi izvedeni dokazi nesumnjivo ukazuju da prisilno preseljenje stanovništva Dušća nije vršeno iz razloga dopustivih po međunarodnom pravu. U vrijeme prisilnog preseljenja tog stanovništva bilo je vojnih aktivnosti u neposrednoj blizini mjesta u kojem su živjeli, a razlog njihovog premještanja zasigurno nije bio da se osigura njihova bezbjednost. Upravo ti civili su bili meta napada i prisilno premještanje stanovništva vršeno je od strane snaga koje su i učestvovala u napadu na njih. Nadalje, nesporno je da u inkriminisanim periodu nije bilo elementarnih nepogoda ili drugih okolnosti koje bi opravdale izmještanje ovih lica iz humanitarnih razloga. Prema tome, žrtve ovih zločina bili su civili zakonito prisutni na teritoriji Dušća koji su protiv svoje volje napustili svoje domove.

Iz ranije navedenih dokaza proističe da su upravo pripadnici jedinice kojom je komandovao optuženi, uz prisustvo optuženog u ulozi komandira, osim što su nezakonito lišili slobode pet muškaraca koji su izdvojeni iz kolone civila koja se kretala prema Višegradu (kako je već opisano), učestvovali i u protjerivanju bošnjačkog stanovništva Dušća.

Vijeće podsjeća da su svjedoci optužbe među tim vojnicima prepoznali „komšije Srbe“, konkretno Gorana Teševića, Zorana Teševića, Ljubišu Savića, Željka Krsmanovića, Dragana Savića i Boška Teševića. Optuženi je u svom svjedočenju naveo da je na kritičnom mjestu u inkriminisano vrijeme bio prisutan „Leka“ sa određenim brojem pripadnika te jedinice. Sabina Maslo, Suada Logavija, Omer Delija, Šuhra Gušo i Fatima Mujakić su svjedočili da su ih ovi vojnici istjerali iz njihovih domova, odnosno da su ih sve usmjerili prema koloni civila bošnjačke nacionalnosti koja se kretala prema Višegradu. Ovi svjedoci su saglasni da su ih pomenuti vojnici pratili dok su se kretali prema Višegradu i zaustavili na ulazu u Višegrad kod zgrade „Biro za zapošljavanje“, gdje je došlo do izdvajanja pet muškaraca. Također, vijeće je utvrdilo da je optuženi, dok se kolona civila u pratnji vojnika kretala prema Višegradu, više puta prolazio pored kolone.

Optuženi se tereti za „naređivanje“ kao oblik individualne krivične odgovornosti u ovoj tački optužnice. Tužilaštvo je u završnim riječima izložilo tezu da iz činjeničnog opisa proističe komandna odgovornost optuženog u skladu sa članom 180. stav 2. KZ BiH, sa čime se vijeće nije složilo (kako će u nastavku biti detaljno objašnjeno).

U praksi MKSJ⁹² utvrđeno je da „naređivanje“ podrazumijeva da osoba koja je na položaju vlasti koristi tu vlast kako bi drugog nagnala da počini zločin. Nije potrebno da naređenje bude izdato u nekoj posebnoj formi. Svi vidovi krivične odgovornosti mogu se dokazati direktnim dokazima ili indicijama⁹³. Da bi neko ponašanje dovelo do individualne krivične odgovornosti, mora postojati namjera. *Mens rea* koja se zahtijeva za sve vidove

⁹² Vidjeti predmet *Krstić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 601., zatim predmet *Akayesu* presuda Pretresnog vijeća, paragraf 483; predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 281; predmet *Kordić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 388.

⁹³ Vidjeti predmet *Čelebići*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragrafi 384-386; vidjeti i predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 307.

učestvovanja po članu 7. stav 1. Statuta (istovjetan članu 180. stav 1. KZ BiH) jeste da je optuženi „djelovao sa sviješću o značajnoj vjerovatnoći da će uslijed njegovog ponašanja doći do krivičnog djela ili propusta“⁹⁴. *Mens rea* optuženog ne treba biti eksplicitno izrečena, već se može izvesti iz okolnosti⁹⁵.

Vijeće je već ranije utvrdilo da je optuženi u inkriminisanom periodu vršio dužnost komandira 3. čete Višegradske brigade što znači bio je na poziciji koja podrazumijeva moć odlučivanja i donošenja naredbi i odluka. Iz ranije navedenih svjedočenja kao i iz uloge koju je obnašao optuženi proističe da je on morao znati šta se događa u selu kao i na području cjelokupne općine Višegrad. Svjedoci odbrane Miladin Savić i Momir (Milan) Savić su saglasno naveli da je optuženi bio „glavni“ u toj jedinici i da se za sve upravo on pitao, te da je bio nadređeni i „Leki“ i Draganu Saviću. Prema tome, jasno da je optuženi imao efektivnu kontrolu nad svojim vojnicima. Optuženi je, kao komandir 3. čete, bez sumnje, bio dobro upoznat sa politikom koja se sprovodila nad bošnjačkim stanovništvom na području Višegrada i njegovo cjelokupno ponašanje je u skladu sa ponašanjem i aktivnostima srpske vojske i policije koje je za cilj imalo da na području općine Višegrad (uključujući i Dušće kao prigradsko naselje) ostane prisutno samo srpsko stanovništvo. Ovaj cilj je i ostvaren što je vidljivo u činjenici 56. koju je vijeće prihvatilo iz predmeta *Mitar Vasiljević* a koju činjenicu odbrana optuženog nije osporila. U konkretnom slučaju, optuženi nije lično naredio mještanima Dušća da se upute prema Višegradu, niti je on lično odvojio muškarce Bošnjake iz kolone. Također, niko nije čuo da je on direktno naredio „Leki“ da izdvoji muškarce. Međutim, u okolnostima kakve su gore navedene, posebno imajući u vidu da je on komandir prisutnim vojnicima, da se za sve upravo on pita, da se u određenom momentu nalazio na licu mjesta, da je više puta u toku kretanja kolone civila prolazio pored kolone koja se kretala prema Višegradu, vijeće cijeni da je on imao potrebni autoritet i aktivnu kontrolu nad svojim vojnicima tako da vijeće nalazi da je samo on mogao dati naredbu svojim vojnicima da poduzmu opisane radnje prema civilima bošnjačke nacionalnosti. Na kraju, iako ne od odlučujućeg značaja, stoji činjenica da, nakon što su civili protjerani iz Dušća, optuženi nije poduzeo niti jednu radnju usmjerenu prema povratku iseljenog bošnjačkog stanovništva (na što ga je obavezivala odredba člana 49. stav 2. Četvrtе Ženevske konvencije).

Optuženi je, dakle, u toku kritičnog dana i opisanih događaja, operirao kao starješina, nadgledajući aktivnosti svojih vojnika, pri kontroli kretanja civila koji su protjerani iz Dušća, te izvođenje i odvođenje pomenute grupe pet muškaraca koji su izdvojeni i potom likvidirani.

Shodno svemu navedenom, vijeće nalazi dokazanim izvan svake razumne sumnje da je optuženi u ulozi komandira učestvovao u teškom lišenju slobode Nezira Delije, Osmana Demira, Ahmeta Delije, Uzeira Nuhanovića i Midhata Nuhanovića. Dalje, vijeće je iz izvedenih dokaza zaključilo da je optuženi, također u svojstvu komandira, na opisani način učestvovao u protjerivanju civila bošnjačke nacionalnosti iz naselje Dušće. S obzirom na ulogu koju je optuženi imao u tom momentu tih njegovih radnji kritičnog dana, vijeće cijeni da je on svojim postupcima individualno krivično odgovoran za ova djela. Optuženi je bio svjestan djela i htio njihovo počinjenje, što proističe iz činjenice da je u svojstvu komandira

⁹⁴ Vidjeti predmet *Kvočka*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 251.

⁹⁵ Vidjeti predmet *Čelebići*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 328.

bio prisutan na licu mjesta i koordinirao aktivnosti njemu podređenih, doprinoseći na taj način radnjama koje su oni poduzeli.

Iz svih navedenih dokaza vijeće je utvrdilo elemente djela teškog lišenja slobode iz tačke e) stav 1. člana 172. KZ BiH u odnosu na svih pet izdvojenih muškaraca Bošnjaka, kao i počinjenje krivičnog djela prisilnog preseljenja ili deportacije Bošnjaka iz naselja Dušće iz člana 172. stav 1. tačka d) KZ BiH, na način kako je to navedeno u izreci presude pod tačkom 4.7.

4.8. Tačka 8. optužnice

Optuženom se ovom tačkom optužnice na teret stavlja da je 30. juna 1992. godine na „Limskom mostu“ zapovijedao grupom naoružanih srpskih vojnika koja je zarobila oko 30 civila Bošnjaka odakle su ih prebacili prvo u Drinsko radi ispitivanja a zatim u OŠ „Hasan Veletovac“ u Višegradu gdje su nezakonito držani zatvoreni četiri dana u nehumanim uslovima.

Vezano za ovu tačku optužnice, vijeće je cijeno iskaze svjedoka optužbe „A“, „B“, Latife Hodžić i Fatime Mujakić koji su ujedno i oštećeni ovim djelom, kao i svjedočenje optuženog i svjedoka odbrane Miladina Savića.

Iz iskaza ovih svjedoka, kao i samog optuženog, nesporno proističe da su se inkriminisane radnje desile upravo 30. juna 1992. godine na „Limskom mostu“ koji se nalazi na putu za naselje Međeđa u općini Višegrad. Svjedoci „A“, „B“, Latifa Hodžić i Fatima Mujakić svjedoče da je 30. juna 1992. godine na „Limskom mostu“ vojska Momira Savića zarobila tridesetak civila Bošnjaka. Pomenute svjedokinje su ujedno oštećene počinjenjem ovog krivičnog djela i bile su prisutne inkriminisanoj događaju. Civili koji su se zatekli na navedenom mostu bježali su prema teritoriji koja je bila pod kontrolom snaga Armije BiH. Među tim civilima su uglavnom bile žene, djeca i nekoliko muškaraca. Po zaustavljanju kolone od strane srpskih vojnika, prisutni muškarci Bošnjaci su pobjegli, izuzev jednog, Mehmeda Memića, koji je ostao sa ženama i djecom na mostu. Svjedokinja Latifa Hodžić navodi da su im ti vojnici rekli da ih ne mogu nigdje pustiti dok ne dođe njihov „Vojvoda“. Svjedokinja Hodžić navodi da su srpski vojnici, po dolasku Momira Savića i Dragana Savića na lice mjesta, zarobljenim civilima naredili da se popnu na „tamić“, te da je Momir Savić tom prilikom vikao na Ismetu Kasapović. Osim optuženog i Dragana Savića, svjedokinja je vidjela i Momira Savića iz Pijavica i Zorana Teševića. Svjedokinja „B“ navodi da su njena svekrva i prisutne žene rekle da je to vojska Momira Savića, a spomenule su i Dragana Savića i Zorana Savića. Ona navodi da je, nakon otprilike pola sata, došao „tamić“ pun vojske, a zatim je došao auto u kojem je bio optuženi. Svjedokinja „B“ dalje navodi da tada nije lično poznavala optuženog ali su ga poznavale žene koje su bile iz mjesta odakle je optuženi. Optuženi je, kako ona svjedoči, prišao vojnicima koji su ranije bili tu, nešto su pričali a zatim je, zajedno sa ostalom vojskom, naredio civilima da se se popnu na „tamić“ nakon čega su odvedeni u Drinsko. Svjedokinja „A“ isto tako nije poznavala optuženog ali navodi da je od prisutnih žena čula da su tu bili Momir Savić i Dragan Savić, koji su došli nakon što je prošlo kraće vrijeme od zaustavljanja civila na mostu. Ona također navodi da je Dragan Savića stigao sa jednim „manjim kamiončićem“ u koji su civili potrpani i odvezeni u Drinsko gdje su se zadržali sat-dva u jednoj kući. I iskaz svjedokinje Fatime Mujakić je saglasan sa svjedočenjima svjedoka „A“ i „B“ i ona dodatno

navodi da su Momir Savić (u ladi „Niva“), Dragan Savić, Leka Tešević i Milovan Savić došli u kolima, uz kamion koji je bio pun vojske. Također, svjedokinja Mujakić navodi da su, uz civile na kamionu sjedila četvorica vojnika na čoškovima kamiona, što je potvrdila i svjedokinja Latifa Hodžić.

Civili su odvezeni u jednu kuću u Drinskom, u čemu su saglasni svi svjedoci koji su svjedočili na okolnosti iz ove tačke optužnice. Svjedok „B“ navodi da su zarobljeni civili bili puni straha, na zidovima te kuće pisalo je „klati Muslimane“, a srpski vojnici su psovali „bule“. Ova svjedokinja dalje navodi da je „gospodin Savić“, nakon što su civili jeli, došao i izveo Bakšu Ramović iza kuće i tamo je ispitivao, za što je Bakša Ramović poslije rekla da ju je pitao za pare i zlato. I svjedokinja Fatima Mujakić svjedoči da joj je Momir Savić rekao da ide kući da donese pare i zlato. Svjedokinja „A“ je potvrdila da je bilo izvođenja par žena iz kuće, ali ne govori ko ih je izveo. Svjedokinja Latifa Hodžić također navodi da su ih vojnici ispitivali ko ima pare i zlato, a nju lično je ispitivao Dragan Savić.

Iz Drinskog su zarobljene civile, izuzev Mehmeda Memića (kojeg svjedokinja zadnji puta viđaju u Drinskom) odvezli u Osnovnu školu „Hasan Veletovac“ u Višegradu gdje je već bilo zatvoreno preko 50 civila Bošnjaka. U školi su nezakonito držani četiri dana u nehumanim uslovima. Svjedokinja „A“ opisuje da su uslovi u školi bili „nikakvi“, svi su bili smješteni u fiskulturnoj sali, ležali su na pločicama. Iz škole nisu mogli slobodno izaći, a u školi je bilo dosta slučajeva zlostavljanja civila od strane pripadnika srpske vojske i paravojskih jedinica, o čemu svjedoči i svjedokinja „B“. Svjedokinja Fatima Mujakić navodi da je škola bila puna naroda, te tvrdi da nikada nije dobila nikakav papir niti su joj rekli zašto je zatvorena u školi. Latifa Hodžić je također svjedočila da iz škole nisu mogli izaći, na vratima je bio čuvar, a u školu su dolazili naoružani vojnici u maskirnim uniformama i zlostavljali zatvorenike.

Svjedokinja „A“ se ne sjeća da li je optuženog vidjela kada su se u Drinskom ukrcavali u kamione, kako bi krenuli za Višegrad. Međutim, ona tvrdi da su civile iz Drinskog u Višegrad pratili vojnici iz iste grupe koja je krenula sa civilima sa „Limskog mosta“. Fatima Mujakić, između ostalog, navodi „da nas vode u školu naredio je valjda Momir Savić, čim je rek'o da nas vode u Višegrad“. Svjedokinja „B“ i Latifa Hodžić su saglasne da su civile, nakon ispitivanja u Drinskom, vojnici odveli u „tamićima“ u OŠ „Hasan Veletovac“. Svjedokinja Hodžić pri tome navodi da ne zna po čijem nalogu su civili odvezeni u ovu školu.

Optuženi je potvrdio da je sa svojom jedinicom bio prisutan na kritičnom mjestu, te da je upravo on zapovijedio da se civili Bošnjaci odvedu u Drinsko. Dalje, optuženi je potvrdio da su civili prebačeni u navedenu školu, ali on tvrdi da je naredbu da se to učini, u njegovom odsustvu, izdao Pero Kovačević (optuženi navodi da je Pero Kovačević bio glavni u Teritorijalnoj odbrani), sa čime je saglasan i iskaz svjedoka odbrane Miladina Savića. Osim toga, svjedok Miladin Savić navodi da je optuženi naredio da se taj narod skloni jer su teška vremena. Međutim, tokom unakrsnog ispitivanja ovaj svjedok navodi da na tom području nije bilo drugih vojnih jedinica osim jedinice kojom je komandovao optuženi tako da nije jasno od koga bi se ti civili trebali čuvati.

U ovoj tački optužnice, optuženi se tereti za zatvaranje ili drugo teško oduzimanje slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava i za druga nečovječna djela iz člana 172. KZ BiH.

Na osnovu iskaza gore navedenih svjedoka vijeće je utvrdilo da su civili Bošnjaci na „Limskom mostu“ protiv svoje volje lišeni slobode i odvedeni u Drinsko, a potom u navedenu školu. Da se radilo o teškom oduzimanju slobode jasno je iz sveukupnih okolnosti u kojima se ova radnja odvijala 30. juna 1992. godine. Naime, ovi civili su, bježeći prema slobodnoj teritoriji, zaustavljeni na tom mostu i spriječeni da pređu na teritoriju pod kontrolom snaga Armije BiH. Vojnici koji su ih zarobili se pri tome ponašaju na način koji je sasvim izvjesno zbog svih tih okolnosti izazivao strah kod zarobljenih civila (vrijeđaju ih, a optuženi galami na jednu od žena).

Da je radnja bila suprotna osnovnim pravilima međunarodnog prava, jasno je najprije iz same činjenice da su zatočena lica bila civili. Ni u jednom trenutku, ni jedan od vojnika nije naveo obrazloženje zašto ih odvoze u Drinsko, a zatim u školu „Hasan Veletovac“, niti su zarobljenim osobama pružili ikakve dokaze o zakonskom osnovu njihovog lišenja slobode. U predmetu *Krnojelac*, pretresno vijeće MKSJ je zaključilo da se „lišavanje slobode nekog pojedinca smatra proizvoljnim, a prema tome i protivpravnim, ako ne postoji pravna osnova kojom bi se opravdalo prvobitno lišavanje slobode.”⁹⁶ Dokaz da lica lišena slobode nisu obaviještena o razlozima lišavanja slobode ili da opravdanost takvog lišenja slobode nije bila predmet razmatranja u sudskom ili administrativnom postupku, može značiti da nisu postojali zakonski osnovi za lišenje slobode. U ovom konkretnom slučaju, zarobljena lica nisu dobila nikakvo obrazloženje lišenja slobode (ni pismeno ni usmeno) a sam optuženi, kao komandir jedinice koja se nalazila na Limskom mostu, je zasigurno bio upoznat da, ukoliko lišava slobode određeno lice, takvo lišenje slobode mora biti na zakonu zasnovano i propisno, te ni u kojem slučaju ne uključuje proizvoljnost u postupanju, a naročito bezobzirnost i maltretiranje.

Nadalje, iz izvedenih dokaza nesporno je da su uslovi u školi bili jako loši, da su zatvorene osobe ležale na podu fiskulturne sale, bez kreveta i bilo kakvih pokrivača, bez osnovnih higijenskih uslova. Osim toga, u školi su se dešavala i zlostavljanja zatvorenih civila od strane srpskih vojnika, što je boravak zatočenih osoba činilo još nepodnošljivijim. Međutim, vijeće nalazi da optuženi nije odgovoran za uslove koji su postojali u školi s obzirom da nisu izvedeni dokazi da je sama škola bila pod njegovom odgovornošću, odnosno da je on uticao ili mogao uticati na uslove u toj školi. Shodno tome, vijeće smatra da nisu ispunjeni uslovi iz tačke k) stav 1. člana 172. KZ BiH u odnosu na optuženog.

Optuženi je, kako je već navedeno, tvrdio da je na opisani način postupio da bi sklonio civile od ratnih dejstava. On tvrdi da se brinuo za njihovu bezbjednost te da ih je zbog toga zaustavio na mostu i odveo prema Drinskom. Naime, optuženi svjedoči da je 30. juna bilo borbenih dejstava na putu kojim su trebali civili proći tako da je on, kada je čuo da se pojavila grupa civila, svojim vojnicima koji su bili stacionirani na tom mostu, naredio da taj narod zadrže pred tunelom dok on ne dođe. Nakon što su odvezeni u komandu u Drinsko, kako optuženi navodi, niko nije zatvoren niti ispitivan. Optuženi tvrdi da ih je tu zadržao jer ih nije želio pustiti u borbena dejstva. Optuženi dalje svjedoči da je otišao u grad, te navodi

---

⁹⁶ Vidjeti predmet *Krnojelac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 114.

da je u međuvremenu na lice mjesta došao Pero Kovačević (ranije pomenut) i naredio da se civili odvezu u školu „Hasan Veletovac“.

Međutim, vijeće je cijeno iskaze oštećenih lica iz kojih proističe da se optuženi prema njima nije ponašao kao neko kome je u interesu bila njihova sigurnost. Dalje, civili su zaustavljeni u njegovoj zoni odgovornosti, u području na kojem je on bio glavni. Nakon što su civili zaustavljeni na Limskom mostu i odvedeni u Drinsko, vršena su ispitivanja i dalji nehuman tretman tih civila, o čemu su svjedočile Latifa Hodžić i svjedok „B“.

Optuženi se tereti da je „...zapovijedao većom grupom naoružanih srpskih vojnika koja je zarobila oko 30 civila Bošnjaka...“.

U praksi MKSJ je u zaključeno da se naređivanje može dokazati i indirektnim putem, ne samo na osnovu pismenih naređenja ili izjava svjedoka o tome da je optuženi izdao naređenje da se izvrši krivično djelo. Naređenje ne mora biti u posebnoj formi, ono se može izdati na čitav niz različitih načina⁹⁷. Naređivanje kao oblik individualne krivične odgovornosti je detaljnije obrađeno pod tačkom 4.7. presude.

Vijeće je imalo u vidu cjelokupne okolnosti koje pokazuju određen način postupanja pripadnika jedinice kojom je optuženi komandovao kao i njega samog. Vijeće je također cijeno iskaze svjedoka (ranije navedenih), uzimajući u obzir i svjedočenje optuženog, iz kojih proističe da je optuženi naredio da se oni zarobe i odvezu prvo u Drinsko. Optuženi je, bez sumnje, lično naredio (što nije ni osporavao) da se civili odvedu u Drinsko, lično je vršio ispitivanja nekih od civila, nakon čega su civili (njih oko 30) sprovedeni u školu „Hasan Veletovac“. Prema mišljenju vijeća, ne postoji nijedna druga teza da je iko drugi mogao imati autoritet i mogućnost da donese odluku da se civili odvezu u ovu školu. Teza optuženog da je to naredio izvjesni Pero Kovačević apsolutno ne stoji posebno kada se ima u vidu da je komandna uloga optuženog nesporna, a on lično nije ničim pokazao brigu za zarobljene civile. Ako bi se prihvatila ova teza moglo bi se postaviti logično pitanje zašto nije došao da ih spasi nakon što ih je neko drugi navodno poslao u školu gdje su bili držani u nehumanim uslovima. Također, vijeće je uzelo u obzir da se radnje optuženog dešavaju u vrijeme kada je sudbina civila koji su krenuli da se spase neizvjesna, kada oni bježe pred naletom srpskih snaga. Sva ta lica su napustila svoje domove, krenuli prema teritoriji pod kontrolom Armije R BiH (Međeđa) znajući za sve ono što se bošnjačkom stanovništvu dešavalo na području općine Višegrad. U svim tim okolnostima, njih zaustavljaju srpski vojnici koji ih verbalno maltretiraju, nakon čega ih odvoze prema Drinskom.

Vijeće je zaključilo da je inkriminisana radnja obuhvaćena upravo direktnim umišljajem optuženog. Ovaj zaključak vijeće temelji na činjenici da je optuženi znao da su zarobljena lica civili, da su Bošnjaci i da su krenuli prema slobodnoj teritoriji. Čak i sam optuženi je potvrdio da je ove civile svjesno zaustavio u njihovom kretanju prema Međeđi. I njegovi dalji postupci koji se ogledaju u ispitivanju nekih od zarobljenih žena, zatim način na koji se on obraća tim civilima na Limskom mostu, jasno ukazuju da je on bio svjestan svojih radnji i da je htio učinjenje svojih djela. Pripadnici njegove jedinice su ove civile Bošnjake lišili slobode, zatvarajući ih u školi, ograničavajući njihovu slobodu kretanja na taj način.

---

⁹⁷ Vidjeti predmet *Galić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 740.

Iz iskaza svjedoka „A“, „B“, Fatime Mujakić i samog optuženog bez sumnje se može zaključiti da je optuženi dao eksplicitne naredbe za zadržavanje i odvođenje civila Bošnjaka na prvu lokaciju (Drinsko). Imajući u vidu navedene iskaze, kao i cjelokupne opisane okolnosti, vijeće cijeni da je optuženi dao naređenje za odvođenje civila (koji su prethodno zarobljeni na „Limskom mostu“) u školu „Hasan Veletovac“, obzirom da je komandovao tim vojnicima i aktivno učestvovao u ovoj akciji 30. juna 1992. godine.

Vijeće je, na osnovu gore navedenih činjenica zaključilo da je optuženi Savić individualno odgovoran kao naredbodavac za počinjenje krivičnog djela zatvaranje ili drugo teško oduzimanje slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava iz člana 172. stav 1. tačka e) KZ BiH koje je počinio u okviru rasprostranjenog i sistematičnog napada na području općine Višegrad i šire. Shodno tome, vijeće nije prihvatilo tezu Tužilaštva da se u ovom slučaju radi o komandnoj odgovornosti optuženog iz člana 180. stav 2. KZ BiH.

5. Progon u vezi sa svim tačkama optužnice

Optužnica tereti optuženog da je gore opisanim radnjama počinio krivično djelo progona iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH. Vijeće je već ranije utvrdilo krivičnu odgovornost optuženog za konkretne radnje, tako da će se u ovom dijelu presude baviti utvrđivanjem odgovornosti za počinjenje tih radnji u vezi sa progonom.

Prema zakonskoj definiciji, krivično djelo Zločina protiv čovječnosti – progon definiše se kao „progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva prema međunarodnom pravu, u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim ovim zakonom ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda BiH“. U tački g) stav 1. člana 172. KZ BiH dodatno se pojašnjava da su „progoni namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici“. Shodno tome, elementi ovog krivičnog djela uključuju:

- namjerno i teško uskraćivanje osnovnih prava
- suprotno međunarodnom pravu
- zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici
- protiv bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva prema međunarodnom pravu
- u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom iz člana 172. stav 1 KZ BiH, bilo kojim krivičnim djelom propisanim KZ BiH ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda BiH.

Prema praksi MKSJ progon može poprimiti razne oblike i fizički element nije nužan. Osim toga, prema međunarodnom običajnom pravu, u slučaju progona žrtve zločina protiv čovječnosti ne moraju nužno biti isključivo i samo civili, nego među njima mogu biti i vojna lica (o čemu su izričit zaključak donijeli francuski sudovi u predmetima *Barbie* i *Tower*⁹⁸). Ključni konstitutivni element progona bi trebalo biti činjenje bilo kakvog zabranjenog djela, usmjereno protiv civilnog stanovništva i motivirano diskriminativnom

⁹⁸ Vidjeti: predmet *Kupreškić i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 568.

namjerom (na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi). Vijeće se poziva na zaključke pretresnog vijeća MKSJ u presudi u predmetu *Kupreškić i dr.* u kojoj, pored ostalog, stoji da po shvaćanju Međunarodnog vjerskog tribunala pojam progon obuhvata razna djela (...) kao što su: donošenje diskriminirajućih zakona, isključenje pripadnika neke etničke ili vjerske grupe iz sfera društvenog, političkog i ekonomskog života, ograničavanje njihove slobode i kretanja. Prema tome, progon može obuhvatiti i razna druga djela diskriminacije koja uključuju atake na politička, društvena i ekonomska prava⁹⁹. Pri tome, moraju postojati jasno definirane granice vrsta djela koja se mogu okvalificirati kao progon, iz razloga što ne može svako uskraćivanje ljudskih prava predstavljati zločin protiv čovječnosti. Shodno tome, može se reći da djela progona moraju biti u najmanju ruku jednako teška ili ozbiljna kao i druga djela nabrojana u članu 172. KZ BiH. Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić i dr.* ne isključuje ni mogućnost da jedno jedino djelo može predstavljati progon ali u tom slučaju moraju postojati jasni dokazi diskriminatorne namjere. Nadalje, pretresno vijeće u tom istom predmetu smatra da nije neophodno pokazati da je optuženi učestvovao u kreiranju diskriminirajuće politike ili prakse nekog organa vlasti.

Vijeće cijeni da se višestruko počinjenje djela progona može smatrati jednim krivičnim djelom pod nazivom progon kao zločin protiv čovječnosti, čak i ako ta djela pojedinačno predstavljaju druge zločine protiv čovječnosti, a kako je to utvrđeno i u drugim predmetima ovog suda¹⁰⁰. Prilikom razmatranja krivične odgovornosti optuženog, vijeće će cijeliti da li je svako od prethodno navedenih i utvrđenih djela počinjeno sa diskriminatornom namjerom.

Krenuvši od elemenata krivičnog djela progona, vijeće je prije svega zaključilo da su ranije opisani i utvrđeni zločini počinjeni namjerno i svi oni predstavljaju teško lišavanje osnovnih ljudskih prava u suprotnosti sa međunarodnim pravom. Na taj način su ispunjeni prvi i drugi element progona. Nadalje, vijeće je zaključilo da su žrtve počinjenih krivičnopравnih radnji u svim tačkama predmetne optužnice bili Bošnjaci (izuzev u tački 6. gdje je žrtva također vrijeđana zbog svojih veza sa osobom bošnjačke nacionalnosti). Pored toga, obzirom da gore navedeni i utvrđeni zločini predstavljaju krivična djela iz člana 172. stav 1. KZ BiH, vijeće zaključuje da je i element „u vezi sa...“ također ispunjen.

Svaka počinjena radnja od strane optuženog Momira Savića učinjena je uz diskriminatornu namjeru, upravo iz razloga pripadnosti (odnosno veze) žrtve drugoj etničkoj, vjerskoj, nacionalnoj i političkoj pripadnosti. Vijeće zaključuje da su sve te radnje za namjeru upravo i imale diskriminaciju žrtvi po osnovu ove pripadnosti, što je nesumnjivo protivno pravilima međunarodnog prava. Ovakav zaključak je zasnovan na riječima i radnjama optuženog prilikom počinjenja predmetnih zločina, kako će to u nastavku presude biti detaljnije obrazloženo.

Na temelju provedenih dokaza, vijeće je utvrdilo u tački 1. optužnice da je optuženi postupao sa konkretnom namjerom da diskriminira Ramiza Gušu zbog njegove pripadnosti bošnjačkom narodu a što se posebno ogleda u činjenici da mu je optuženi psovao „Alijinu državu“, SDA i „balijsku majku“ (što je pogrdan izraz koji se koristi za Bošnjake Muslimane).

---

⁹⁹ Ibid, paragraf 615.

¹⁰⁰ Vidjeti: presuda Suda BiH u predmetu *Radovan Stanković* str. 34; presuda u predmetu *Nikola Kovačević* strane 43-44.

U tački 2. optužnice (dio 4.2. presude) optuženi je učestvovao u pljačkanju imovine Mehmedalije Topalovića i paljenju njegove kuće. Vijeće će se u ovom dijelu presude detaljnije baviti ovim radnjama optuženog iz razloga što počinjene radnje nisu obuhvaćene nekim drugim djelom iz člana 172. stav 1. KZ BiH tako da nisu obrazložene u tački 4.2. presude. Znači, radnja pljačkanja imovine i paljenja kuće je okarakterisana kao djelo progona. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li se određena vlasnička ili ekonomska prava mogu smatrati tako temeljnim da bi njihovo uskraćivanje predstavljalo progon. U presudi Međunarodnog vojnog tribunala u Nirnbergu više optuženih je proglašeno krivim za ekonomsku diskriminaciju¹⁰¹.

Krivično djelo pljačke ili otimačine dugo je poznato u međunarodnom pravu i zabranjeno je i u konvencionom i u običajnom pravu¹⁰². Suštinu tog krivičnog djela definisalo je Pretresno vijeće MKSJ u presudi *Čelebići* kao „sve oblike protivpravnog prisvajanja imovine u oružanom sukobu uslijed koga nastaje pojedinačna krivična odgovornost shodno međunarodnom pravu, uključujući ona djela koja se tradicionalno opisuju kao „otimačina““¹⁰³. Kako bi se ocijenio njihov značaj, u prvostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* navodi se „novčana vrijednost“ tako oduzete imovine koja je „dovoljna da izazove teške posljedice za žrtvu“¹⁰⁴.

Iz dosadašnje prakse MKSJ jasno je da uništavanje imovine uz nužnu diskriminatornu namjeru može predstavljati progon. Ako je krajnji cilj progona „uklanjanje tih osoba iz društva u kojem žive zajedno sa počinocima, ili čak, na kraju, iz čovječanstva kao takvog“, rasprostranjeno ili sistematsko, diskriminatorno uništavanje domova i sredstava za život sigurno bi rezultiralo uklanjanjem tih osoba iz određenog društva. U kontekstu opće kampanje progona, lišavanje pripadnika nekog naroda njihovih kuća i sredstava za život može biti metoda da se izvrši „prinuda, zastrašivanje, teroriziranje i prisilno preseljenje ... civila iz njihovih domova i sela“. Prema tome, kad je kumulativni efekt takvog uništenja imovine iseljenje civila iz njihovih kuća učinjeno na diskriminatornoj osnovi, tada „bezobzirno i opsežno razaranje i/ili pljačkanje nastambi, zgrada, poslovnih objekata, osobne imovine i stoke civila bosanskih Muslimana“ može predstavljati krivično djelo progona¹⁰⁵.

Shodno navedenom, i ovo vijeće cijeni da napadi na imovinu mogu predstavljati progon. U ovom konkretnom predmetu, radi se o uništenju osnovne imovine i uslova za život određenih stanovnika. Ovaj čin, prema mišljenju vijeća, predstavlja grubo i flagrantno uskraćivanje temeljnih ljudskih prava i, ako je počinjen na diskriminatornoj osnovi, može predstavljati progon.

---

¹⁰¹ Vidjeti predmet *Kupreškić i dr.*, Pretresno vijeće MKSJ, paragraf 871.

¹⁰² Statut Međunarodnog vojnog suda iz 1945., član 6(b); The Trial of German Major War Criminals (Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Germany), dio 22, the IMT Judgement, str. 457; U.S. v. Carl Krauch, Law Reports of Trials of War Criminals, sv. x, str. 42-47, gdje se smatra da je izraz "otimačina" sinonim "pljačke"

¹⁰³ Vidjeti predmet *Čelebići*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 591.

¹⁰⁴ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 352.

¹⁰⁵ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 205.

U konkretnom slučaju, vijeće je utvrdilo da je kuća Mehmedalije Topalovića zapaljena 29. aprila 1992. godine od strane pripadnika vojske kojom je komandovao Momir Savić. Ostale kuće u selu su, prema navodima ovog svjedoka, zapaljene oko mjesec dana kasnije, što je saglasno i sa iskazom svjedoka Mirsada Hubića koji je upravo u to vrijeme, krajem maja, vidio „crni dim na Meremišlju“.

Vijeće je, dalje, zaključilo da je, prije nego je zapaljena, kuća Mehmedalije Topalovića opljačkana. Namjera optuženog da diskriminira žrtve po njihovoj nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj pripadnosti vidljiva je iz okolnosti kritične prilike, posebno činjenice da su srpski vojnici natjerali četiri osobe bošnjačke nacionalnosti da ljube krst, te su tražili da se nađe vođa „Zelenih beretki“ da bi nakon tog zlostavljanja optuženi savjetovao Vejsila Hotu da napusti Meremišlje (kako je detaljno obrazloženo pod tačkom 4.2. presude). Vijeće se uvjerilo da je optuženi posjedovao namjeru da se ova grupa ljudi na neki način diskriminiše, te je doprinio počinjenju krivičnih djela od strane glavnih počinitelja time što je svojim prisustvom ohrabrivao počinioca u izvršenju konkretnih radnji.

U tački 3. optužnice, u odnosu na prisilno iseljavanje bošnjačkog stanovništva Drinskog, optuženi je postupao iz namjere znajući da su oni pripadnici bošnjačkog naroda protiv kojih je napad u tim danima bio u toku. Dodatno tome, predmet njegove diskriminacije je postao jasan kada se optuženi okupljenim mještanima obratio riječima da više nema zajedničkog života pripadnika bošnjačke i srpske nacionalnosti, te da mještani Bošnjaci moraju napustiti Drinsko ostavljajući svu svoju imovinu.

U tački 4. optužnice posebna namjera se ogleda u činjenici da su svih deset muškaraca bili Bošnjaci. Optuženom je bilo poznato da su svih deset muškaraca odvedeni i ubijeni isključivo zbog činjenice da su Bošnjaci.

Posebna diskriminatorna namjera u tački 5. optužnice se ogleda u činjenici da je optuženi, u momentu kada je pucao u Suvada Kurtića, istom opsovao „balijsku majku“ i obratio mu se riječima „misliš četniku pobjeći“. Osim toga, cjelokupno ponašanje kritičnog dana iz ove tačke optužnice jasno govori o njegovoj diskriminatornoj namjeri prema Bošnjacima.

Diskriminatorna namjera u tački 6. optužnice se nesporno ogleda u činjenici da je oštećena bila udata za Bošnjaka i sa njim imala dvije kćerke. Diskriminatorni odnos optuženog nesumnjivo proističe iz načina na koji se on oštećenoj obraćao riječima „dosta si rađala muslimansku djecu, došlo je vrijeme da rađaš i srpsku“. Prema tome, iz ovakvog odnosa optuženog se može nesumnjivo zaključiti da su njegove radnje prema oštećenoj bile uzrokovane činjenicom da je udata za Bošnjaka.

Diskriminatorna namjera optuženog u tački 7. optužnice proističe iz činjenice da je zapovijedio protjerivanje samo bošnjačkog stanovništva iz Dušća. Naime, svi civili koji su 13. juna protjerani iz Dušća bili su pripadnici bošnjačkog naroda i iz svojih domova su protjerani isključivo zbog svoje nacionalne, odnosno etničke pripadnosti.

U tački 8. je optuženi diskriminatornu namjeru ispoljio na način što je civile koji su krenuli prema slobodnoj teritoriji Međeđe, koji su svi bili bošnjačke nacionalnosti, zaustavio na ranije opisani način, vratio ih u komandu svoje jedinice, nakon čega su svi oni zatvoreni u OŠ „Hasan Veletovac“ sa velikim brojem drugih civila također bošnjačke nacionalnosti.

Optuženi je bio svjestan u potpunosti činjenice da su sva lica koja je vratio u komandu bili Bošnjaci, što i sam potvrđuje tokom svjedočenja.

Kada se sagledaju sve ove radnje u cjelini, te kada se dovedu u kontekst široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na civilno bošnjačko stanovništvo u sklopu kojeg su izvršene radnje optuženog, jasno je da ovo krivično djelo u svojoj ukupnosti predstavlja oblik progona civilnog bošnjačkog stanovništva na području općina Višegrad i Rudo.

Za radnje u tačkama 1., 3., 5., 6., 7. i 8. izreke presude optuženi je odgovoran kao individualni počinitelj krivičnog djela u smislu člana 180. stav 1. KZ BiH i kao saizvršilac u radnjama opisanim u tačkama 2. i 4. izreke presude, na način kako je utvrđeno u ovoj presudi.

Vijeće je na osnovu izvedenih dokaza odlučilo kao u izreci presude. Kada su u pitanju ostali provedeni dokazi u odnosu na sve tačke optužnice, vijeće ih je cijeno, ali nalazi da nisu u odlučujućoj mjeri uticali na utvrđivanje činjeničnog stanja.

6. Odmjeravanje kazne

Pri odmjeravanju kazne za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti opisanih u prethodnom dijelu obrazloženja presude, vijeće je imalo u vidu, između ostalog, odredbe člana 2. KZ BiH, prema kojima se vrsta i raspon krivičnih sankcija zasniva na neophodnosti primjene krivične prinude i njenoj srazmjernosti, jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka, kao i druge osnovne vrijednosti, što određuje svrhu krivičnog zakonodavstva koja se sastoji u zaštiti određenih individualnih i općih vrijednosti, kao i određivanju načina ostvarivanja te zaštite. U tom kontekstu potrebno je uzeti u obzir elemente koji se odnose na ovu svrhu, odnosno patnju direktnih i indirektnih žrtava predmetnih krivičnih djela, te članova njihove obitelji i njihove zajednice, kao i učešće optuženog Savića u izvršenju konkretnih krivičnih radnji.

Odredbama člana 39. KZ BiH propisana je opća svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija, koja se sastoji u suzbijanju protipravnih ponašanja kojima se povrijeđuju ili ugrožavaju temeljne opće ili individualne vrijednosti. Prema odredbama ovog člana, svrha kažnjavanja se sastoji u izražavanju društvene osude učinjenog djela, uticaju na učinioca da ubuduće ne vrši krivična djela, uticaju na druge da ne čine krivična djela, te uticaju na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i opravdanosti kažnjavanja, čime se preventivno utiče na svijest građana o potrebi poštivanja zakona. Odmjeravanje kazne za učinjenje određenog krivičnog djela, u odnosu na počinioca tog djela, upravo se vezuje za ostvarivanje svrhe kažnjavanja.

Pravednost kao zakonski uslov se također mora uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne, kao i konkretne okolnosti ne samo krivičnog djela, nego i njegovog počinioca (kako je to već navedeno). Zakon predviđa dva cilja koji su relevantni za lice koje je osuđeno za krivično djelo: uticaj da ubuduće ne čini krivična djela (članovi 6. i 39. KZ BiH) i preodgoj (član 6. KZ BiH). Preodgoj nije svrha koju je predvidio samo KZ BiH, već je to jedina svrha kažnjavanja koju priznaje i izričito zahtijeva međunarodno pravo o ljudskim pravima kojeg se sud mora pridržavati. Član 10. stav 3. Međunarodnog pakta o građanskim i

političkim pravima glasi: „Kazneni režim obuhvata postupak sa osuđenicima čiji je glavni cilj njihovo popravljavanje i socijalna rehabilitacija“.

Iz prethodno navedenog obrazloženja presude proizilazi da je vijeće našlo utvrđenim da je optuženi Momir Savić, u relevantnom periodu prvo kao pripadnik neutvrđene paravojne formacije, a zatim kao komandir 3. čete Višegradske brigade Vojske RS, počinio gore opisane krivičnopravne radnje. Žrtve njegovih postupaka su civili bošnjačke nacionalnosti u većem broju. Naime, skoro kompletno bošnjačko stanovništvo naselja Drinsko i Dušće prisilno su iseljeni iz tih mjesta. Zatim, žrtve njegovih postupaka, kao i postupaka pripadnika njegove jedinice, su deset muškaraca bošnjačke nacionalnosti iz zaseoka Zeljača, kao i pet muškaraca Bošnjaka iz Dušća koji nakon kritičnog događaja 13. juna 1992. godine više nikad nisu viđeni živi. Pored toga, optuženi je, kako je to ranije utvrđeno, lično odgovoran za ubistvo Suvada Kurtića i silovanje „T.B“, te za fizičko zlostavljanje Ramiza Guše u SUP-u. Zasižno da je optuženi u ulozi komandira 3. čete imao mogućnost donošenja odluka i sprovođenja istih. Kako je već navedeno, naprijed opisano ponašanje optuženog ukazuje da je on u svom kapacitetu komandira 3. čete pokazao odlučnost u izvršenju brojnih zločina na području općina Višegrad i Rudo.

Rukovodeći se ciljevima opće i specijalne prevencije, vijeće je imalo u vidu sve „okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća“ prema članu 48. stav 1. KZ BiH.

Optuženi Momir Savić je i sam aktivno učestvovao kao neposredni izvršitelj krivičnih djela (kako je to navedeno u pojedinim tačkama optužnice) za koje je oglašen krivim. Otežavajuće okolnosti u konkretnom slučaju, prema mišljenju vijeća, su stepen krivične odgovornosti optuženog, njegov status u inkriminisano vrijeme, broj počinjenih krivičnopravnih radnji, veliki broj žrtava njegovih radnji, okolnosti pod kojima su te radnje počinjene i okrutno postupanje prema žrtvama koristeći njihovo stanje nemoći i straha.

Činjenica da je određeni broj svjedoka naveo da im je optuženi pomogao (vezano za tačku 3. optužnice) jesu okolnosti koje je vijeće imalo u vidu kao olakšavajuće. Međutim, po ocjeni vijeća, navedene okolnosti nisu odlučujućeg značaja, imajući u vidu da se radilo o nekoliko porodica kojima je sam optuženi dopustio da ostanu u Drinskom. Upravo navedene okolnosti ukazuju na zaključak da je optuženi, obzirom na svoj položaj komandira, pokazao da je mogao više i značajnije uticati na sudbinu Bošnjaka iz Drinskog. Nadalje, vijeće je kao olakšavajuću okolnost cijenilo činjenicu da je optuženi porodičan i otac jednog djeteta i da do sada nije osuđivan. Ponašanje optuženog pred Sudom je bilo primjereno i ispunilo je očekivanja vijeća, te se stoga ne smatra ni olakšavajućim ni otežavajućim faktorom.

Vijeće ne nalazi razloge iz člana 49. KZ BiH koji bi predstavljali osnov za odmjerenje kazne ispod granice propisane zakonom.

Imajući u vidu utvrđeno činjenično stanje i nastalu posljedicu, kao i uzročnu vezu između istih, vijeće je optuženog oglasilo krivim, te mu izreklo kazne zatvora u trajanju od 18 (osamnaest) godina. Prilikom određivanja vrste i visine krivične sankcije, vijeće se rukovodilo odredbama člana 39. KZ BiH, uz uvjerenje da je izrečena kazna srazmjerna težini počinjenog krivičnog djela, kao i stepenu krivične odgovornosti optuženog. Nadalje, vijeće smatra da će se izrečenom kaznom dovoljno uticati na optuženog Savića da ubuduće

ne vrši krivična djela, te da će se time postići i cilj generalne prevencije. Na kraju, vijeće nalazi da će se izrečenom kaznom uticati i na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i pravednosti kažnjavanja učinitelja.

7. Odluka o troškovima krivičnog postupka

U skladu sa članom 188. stav 4. ZKP BiH optuženi se oslobađa dužnosti da naknadi troškove ovog krivičnog postupka, tako da ti troškovi padaju na teret Suda BiH. Ovakvu odluku vijeće je donijelo cijeneći da optuženi nema primanja, kao ni njegova supruga sa kojom živi, tako da nije u mogućnosti snositi troškove krivičnog postupka.

8. Odluka o imovinskopravnom zahtjevu

Oštećeni Medo Tabaković, „T.B.“, Šuhra Gušo, Mehmedalija Topalović, Hafiza Gušo, Alija Mešanović, Medina Gušo i Ramiza Mustafić su podnijeli imovinskopravni zahtjev tokom glavnog pretresa, tražeći nadoknadu štete koja im je načinjena uslijed počinjenog krivičnog djela optuženog. Obzirom da bi odlučivanje o takvom zahtjevu znatno odugovlačilo ovaj postupak, vijeće, u skladu sa članom 198. stav 2. ZKP BiH, navedene oštećene upućuje na parnicu.

Ostali oštećeni (Bahrudin Gušo, Nizija Gušo, Ramiz Gušo, Latifa Hodžić, Fatima Mujakić, Šaban Ćato, Hajrija Kos, Fahra Ćato, Almasa Hadžić, Hasiba Mešanović, Kada Mešanović, Mirsad Hubić, Hasan Hubić, Husein Mujakić, Sabina Maslo, Omer Delija, Suada Logavija, „A“, „B“, Fadil Salić i Redžep Salić) se sa eventualnim imovinskopравnim zahtjevom, u skladu sa članom 198. stav 2. ZKP BiH, također upućuju na parnicu.

Shodno svemu navedenom, vijeće je donijelo presudu kao u izreci.

Zapisničar

Lejla Konjić

**PREDSJEDNIK VIJEĆA
SUDIJA**

Šaban Maksumić

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude dozvoljena je žalba vijeću Apelacionog odjeljenja Suda BiH u roku od 15 (petnaest) dana od prijema njenog pismenog opravka.